

مرورنامه آزمون آزمایشی خلی سبز

سال تحصیلی ۱۴۰۴-۰۵

رشته انسانی

مرحله دوم

پایه دوازدهم

نام درس	مباحث	مؤلف	ویراستار	از صفحه	تا صفحه
ریاضی و آمار	ریاضی دهم: فصل ۱ صفحه ۹ تا ۳۸ ریاضی یازدهم: فصل ۱ صفحه ۱ تا ۲۰	علی شهبازی	محسن فراهانی بردیا نصیری ماهان فنی فر	۲	۸
زبان و ادبیات فارسی	علوم و فنون ادبی دهم: درس ۱ تا ۳ و کارگاه تحلیل فصل اول صفحه ۱۰ تا ۳۶ علوم و فنون ادبی یازدهم: درس ۱ تا ۳ و کارگاه تحلیل فصل اول صفحه ۱۰ تا ۳۴	علیرضا نعمتی	وجیهه سادات مالواجردی زهره صادقی مالواجردی	۹	۱۴
علوم اجتماعی	جامعه‌شناسی دهم: درس ۱ تا ۴ صفحه ۱ تا ۳۷ جامعه‌شناسی یازدهم: درس ۱ تا ۴ صفحه ۱ تا ۳۳	محمدابراهیم مازنی	سعید ستوده‌مهر محمدحسین غلامی معراج صالحی‌نژاد	۱۵	۲۷
روان‌شناسی	درس ۱ و ۲ صفحه ۸ تا ۶۵	سیده ضحی سکاکي	سعید ستوده‌مهر محمدحسین غلامی معراج صالحی‌نژاد	۲۷	۳۱
عربی	عربی دهم: درس ۱ و ۲ صفحه ۱ تا ۳۰ عربی یازدهم: درس ۱ و ۲ صفحه ۱ تا ۳۰	آریا ذوقی	مریم آقایی محمدحسین غلامی معراج صالحی‌نژاد	۳۱	۳۹
تاریخ	تاریخ دهم: درس ۱ تا ۴ صفحه ۱ تا ۴۱ تاریخ یازدهم: درس ۱ تا ۴ صفحه ۱ تا ۴۱	علیرضا کاهیوند	کیانا یوسف‌زاده معراج صالحی‌نژاد	۳۹	۵۰
جغرافیا	جغرافیای دهم: درس ۱ تا ۳ صفحه ۱ تا ۲۱ جغرافیای یازدهم: درس ۱ تا ۳ صفحه ۱ تا ۳۶	علیرضا کاهیوند	وجیهه سادات مالواجردی محمدحسین غلامی معراج صالحی‌نژاد	۵۱	۵۵
فلسفه و منطق	منطق دهم: درس ۱ تا ۳ صفحه ۱ تا ۲۶ فلسفه یازدهم: درس ۱ تا ۳ صفحه ۱ تا ۲۷	مجید پیرحسینلو	شبیر قنبری مهدی بادامه‌مه محمدحسین غلامی معراج صالحی‌نژاد	۵۶	۶۶
اقتصاد	درس ۱ تا ۴ صفحه ۱ تا ۴۲	سارا شریفی	فاطمه صفری محمدحسین غلامی معراج صالحی‌نژاد	۶۶	۷۲

ویژه کنکورهای ۱۴۰۵

ریاضی و آمار دهم

معادله درجه اول و مسائل توصیفی

۱ معادله به فرم $ax + b = 0$ با شرط $a \neq 0$ را یک معادله درجه اول می‌نامیم و جوابش $x = \frac{-b}{a}$ است.

۲ برای حل معادله‌های درجه اول کسری، بهتر است ابتدا دو طرف را در ک.م.م.م.م ضرب کنیم تا از شُرّ مخرج‌ها خلاص شویم.

$$\text{مثال} \quad \frac{2x-1}{4} + \frac{1}{3} = \frac{x+2}{6} \xrightarrow{\times 12} 3(2x-1) + 4(1) = 2(x+2) \rightarrow 6x - 3 + 4 = 2x + 4 \rightarrow 4x = 3 \rightarrow x = \frac{3}{4}$$

۳ بعضی وقت‌ها سؤال، معادله را مستقیم به ما نمی‌دهد و با یک جمله در مورد یک مجهول با ما صحبت می‌کند. ما باید آن مجهول را x بگیریم و با اطلاعاتی که سؤال به ما می‌دهد، یک معادله برحسب x بنویسیم و آن را حل می‌کنیم.

۴ در تبدیل جملات فارسی به زبان ریاضی، چند اصطلاح پرکاربرد داریم که در جدول زیر آورده‌ایم:

اسم اصطلاح	معنی	مثال با x
قرینه	پشت عدد، منفی می‌گذاریم.	$-x$
معکوس (وارون)	جای صورت و مخرج را عوض می‌کنیم.	$\frac{1}{x}$
مربع (مجذور)	عدد را به توان ۲ می‌رسانیم.	x^2
مکعب	عدد را به توان ۳ می‌رسانیم.	x^3
جذر	رادیکال عدد را می‌نویسیم.	$\sqrt{x}$
نصف، ثلث، ربع و خمس	به ترتیب $\frac{1}{2}$ ، $\frac{1}{3}$ ، $\frac{1}{4}$ و $\frac{1}{5}$ عددی	$\frac{x}{5}$ و $\frac{x}{4}$ ، $\frac{x}{3}$ ، $\frac{x}{2}$

۵ وقتی می‌خواهیم عبارات فارسی را به ریاضی تبدیل کنیم، از سمت چپ به راست عمل می‌کنیم.

مثال «نصف» مجذور یک واحد کم‌تر از عددی»
مرحله ۱ مرحله ۲ مرحله ۳

$$x \xrightarrow{\text{مرحله ۱}} x-1 \xrightarrow{\text{مرحله ۲}} (x-1)^2 \xrightarrow{\text{مرحله ۳}} \frac{(x-1)^2}{2}$$

۶ روابط هندسی لازم برای حل مسائل توصیفی هندسی:

شکل	محیط	مساحت	سایر روابط
مربع	ضلع $\times 4$	$\frac{(\text{قطر})^2}{2}$ یا $(\text{ضلع})^2$	ضلع $\times \sqrt{2} = \text{قطر}$
مستطیل	$2 \times (\text{طول} + \text{عرض})$	عرض $\times$ طول	$d = \sqrt{2}a$ قطر $d = \sqrt{a^2 + b^2}$
مثلث	مجموع سه ضلع	$\frac{\text{ارتفاع} \times \text{قاعده}}{2}$	$\frac{a \times h}{2}$
متوازی‌الاضلاع	$2 \times (\text{مجموع دو ضلع مجاور})$	ارتفاع $\times$ قاعده	$a \times h$ یا $b \times h'$

مرورنامه آزمون آزمایشی خیل سبز

ریاضی

شکل	محیط	مساحت	سایر روابط
	ضلع $\times 4$	$\frac{\text{قطر بزرگ} \times \text{قطر کوچک}}{2}$	لوزی
	$4a$	$\frac{d \cdot d'}{2}$	
	مجموع چهارضلع	$\frac{\text{ارتفاع} \times \text{مجموع قاعده‌ها}}{2}$	ذوزنقه
	$a + b + c + d$	$\frac{(a + c) \times h}{2}$	
	عدد پی $\times$ قطر	عدد پی $\times$ (شعاع) ²	دایره
	$2\pi r$	πr^2	

معادله درجه دوم

۱ یادآوری اتحادهای مهم:

اسم اتحاد	فرم کلی	مثال
مربع دو جمله‌ای	$(a \pm b)^2 = a^2 \pm 2ab + b^2$	$(2x + 5)^2 = 4x^2 + 20x + 25$
مزدوج	$(a + b)(a - b) = a^2 - b^2$	$(3x - 7)(3x + 7) = 9x^2 - 49$
جمله مشترک	$(x + a)(x + b) = x^2 + (a + b)x + ab$	$(2x + 5)(2x - 1) = \underbrace{(2x)^2}_{4x^2} + \underbrace{(5-1)2x}_{8x} + \underbrace{5(-1)}_{-5}$

۲ معادله به فرم $ax^2 + bx + c = 0$ با شرط $a \neq 0$ را یک معادله درجه دوم می‌نامیم که حداکثر ۲ جواب حقیقی دارد.

۳ روش‌های حل معادله درجه دوم:

اسم روش	مراحل حل	مثال (با حل مرحله به مرحله)
تجزیه	(۱) به کمک اتحادها یا با فاکتورگیری، عبارت درجه دوم را تجزیه می‌کنیم.	$x^2 - 2x - 15 = 0 \rightarrow (x - 5)(x + 3) = 0$
	(۲) وقتی حاصل ضرب دو پرانتز صفر باشد، هر کدام می‌توانند صفر باشند.	$\begin{cases} x - 5 = 0 \rightarrow x = 5 \\ x + 3 = 0 \rightarrow x = -3 \end{cases}$
اسم روش	مراحل حل	مثال (با حل مرحله به مرحله)
مربع کامل	(۱) در معادله $ax^2 + bx + c = 0$ ، c را به سمت راست می‌بریم و طرفین را بر a تقسیم می‌کنیم.	$2x^2 - 12x + 4 = 0 \xrightarrow{\div 2} x^2 - 6x = -2$
	(۲) نصف ضریب x را به توان ۲ می‌رسانیم و به دو طرف اضافه می‌کنیم.	$-6 \xrightarrow{\div 2} -3 \xrightarrow{\text{به توان 2}} 9$ $x^2 - 6x = -2 \xrightarrow{+9} x^2 - 6x + 9 = -2 + 9$
	(۳) عبارت سمت چپ مربع کامل است.	$(x - 3)^2 = 7$
	(۴) وقتی $u^2 = a$ ، آن‌گاه $u = \pm\sqrt{a}$ است.	$x - 3 = \pm\sqrt{7} \rightarrow x = 3 \pm\sqrt{7}$

اسم روش	مراحل حل	مثال (با حل مرحله به مرحله)
کلی (دلتا)	(۱) دلتا را به دست می آوریم: $\Delta = b^2 - 4ac$	$2x^2 - x - 6 = 0 \rightarrow \Delta = (-1)^2 - 4(2)(-6) = 49$
	(۲) جواب ها: $x = \frac{-b \pm \sqrt{\Delta}}{2a}$	$x = \frac{1 \pm \sqrt{49}}{2(2)} = \frac{1 \pm 7}{4} \xrightarrow{3-7+4=0} \begin{cases} x_1 = 2 \\ x_2 = -\frac{3}{2} \end{cases}$
دو حالت خاص	اگر $a + b + c = 0$ باشد، ریشه ها ۱ و $\frac{c}{a}$ هستند.	$3x^2 - 7x + 4 = 0 \xrightarrow{3-7+4=0} \begin{cases} x_1 = 1 \\ x_2 = \frac{4}{3} \end{cases}$
	اگر $a + c = b$ باشد، ریشه ها -1 و $\frac{-c}{a}$ هستند.	$5x^2 - 8x - 13 = 0 \xrightarrow{5-13=-8} \begin{cases} x_1 = -1 \\ x_2 = \frac{13}{5} \end{cases}$
معادلات ناقص!	اگر $c = 0$ باشد، از x فاکتور می گیریم:	$x^2 + 6x = 0 \rightarrow x(x+6) = 0 \rightarrow \begin{cases} x_1 = 0 \\ x_2 = -6 \end{cases}$
	اگر $b = 0$ باشد، x^2 را تنها می کنیم:	$4x^2 - 9 = 0 \rightarrow x^2 = \frac{9}{4} \rightarrow x = \pm \sqrt{\frac{9}{4}} = \pm \frac{3}{2}$
تغییر متغیر	(۱) عبارتی که تکرار می شود را t می گیریم.	$x^4 + 3x^2 - 10 = 0 \rightarrow x^2 = t$
	(۲) معادله جدید را حل می کنیم.	$t^2 + 3t - 10 = 0 \rightarrow (t+5)(t-2) = 0 \rightarrow \begin{cases} t = -5 \\ t = 2 \end{cases}$
	(۳) عبارت اولیه را برابر با مقادیر t قرار می دهیم.	$x^2 = -5 \rightarrow$ غیر ممکن $x^2 = 2 \rightarrow x = \pm \sqrt{2}$

۴ معادله درجه دومی که ریشه هایش x_1 و x_2 باشند به شکل $a(x-x_1)(x-x_2) = 0$ است.
یک عدد حقیقی

۵ معادله درجه دومی که ریشه مضاعف x_1 داشته باشد به صورت $a(x-x_1)^2 = 0$ است.

۶ بررسی معادله $(x-a)^2 = k$:

علامت k	$k < 0$	$k = 0$	$k > 0$
تعداد جواب ها	جواب حقیقی ندارد.	یک ریشه مضاعف ($x = a$)	۲ جواب حقیقی متمایز
مثال	$(x-2)^2 = -4 \rightarrow$ جواب حقیقی ندارد.	$(x-2)^2 = 0 \rightarrow x = 2$	$(x-2)^2 = 9 \rightarrow \begin{cases} x-2=3 \rightarrow x=5 \\ x-2=-3 \rightarrow x=-1 \end{cases}$

مرورنامه آزمون آزمایشی خیل سبز

ریاضی

۷ علامت دلتا و تعداد جواب‌ها:

علامت Δ	+	°	-
تعداد ریشه‌ها	۲	یک ریشه مضاعف	صفر
ریشه‌ها	$\frac{-b+\sqrt{\Delta}}{2a}$ و $\frac{-b-\sqrt{\Delta}}{2a}$	$-\frac{b}{2a}$	ریشه حقیقی ندارد.

۸ جمع، ضرب و اختلاف ریشه‌های معادله $ax^2+bx+c=0$ (با شرط $\Delta > 0$):

	مجموع (x_1+x_2)	ضرب (x_1x_2)	اختلاف (x_1-x_2)
فرمول کلی	$S = -\frac{b}{a}$	$P = \frac{c}{a}$	$M = \frac{\sqrt{\Delta}}{ a }$
مثال برای $2x^2-7x+1=0$	$S = \frac{7}{2}$	$P = \frac{1}{2}$	$M = \frac{\sqrt{49-8}}{ 2 } = \frac{\sqrt{41}}{2}$

۹ دو مورد خاص که با S و P به دست می‌آیند:

راه حل	رابطه ریاضی	
$\frac{1}{x_1} + \frac{1}{x_2} = \frac{x_2+x_1}{x_1x_2} = \frac{S}{P}$	$\frac{1}{x_1} + \frac{1}{x_2} = \frac{S}{P}$	مجموع معکوس ریشه‌ها
$x_1^2+x_2^2 = (x_1+x_2)^2 - 2x_1x_2 = S^2 - 2P$	$x_1^2+x_2^2 = S^2 - 2P$	مجموع مربع ریشه‌ها

۱۰ مسائل بازاریابی:

۱	رابطه بین درآمد، هزینه و سود:	هزینه - درآمد = سود
۲	محاسبه درآمد:	تعداد $\times$ قیمت هر واحد = درآمد
۳	محاسبه هزینه:	(تعداد $\times$ هزینه هر واحد) + (هزینه ثابت) = هزینه کل
۴	به تعداد کالایی که به ازای فروش آن مقدار، سودمان صفر می‌شود، نقطه سربه‌سر می‌گوییم. برای به دست آوردن نقطه سربه‌سر یکی از معادله‌های روبه‌رو را حل می‌کنیم:	درآمد = هزینه یا $= 0$ سود

معادله گویا

$$\frac{x-7}{x-3} + \frac{10}{x^2-9} = \frac{15}{x+3}$$

۱ مراحل حل معادله گویا را با یک مثال ببینیم:

۱	مخرج‌ها را تجزیه می‌کنیم.	$\frac{x-7}{x-3} + \frac{10}{(x-3)(x+3)} = \frac{15}{x+3}$
۲	دو طرف را در ک.م.م مخرج‌ها ضرب می‌کنیم.	$(x-3)(x+3) \frac{x-7}{x-3} + (x-3)(x+3) \frac{10}{(x-3)(x+3)} = (x-3)(x+3) \frac{15}{x+3}$
۳	معادله را ساده می‌کنیم.	$\underbrace{(x+3)(x-7)}_{x^2-4x-21} + 10 = \underbrace{15(x-3)}_{15x-45} \rightarrow x^2-19x+34=0$
۴	معادله جدید را حل می‌کنیم.	$x^2-19x+34=0 \xrightarrow{\text{جمله مشترک}} (x-2)(x-17)=0 \rightarrow \begin{cases} x_1=2 \\ x_2=17 \end{cases}$
۵	اگر جواب‌های به دست آمده، مخرج کسره‌های اولیه را صفر نکردند، قبول‌اند.	هر دو جواب قبول‌اند.

۲ برای حل معادله‌های گویا به شکل $\frac{A}{B} = \frac{C}{D}$ ، ابتدا طرفین وسطین می‌کنیم تا معادله از شکل کسری درآید، بعد آن را حل می‌کنیم:

$$\frac{A}{B} = \frac{C}{D} \xrightarrow{\text{طرفین وسطین}} AD = BC$$

۳ تیپ‌های مهم مسائل معادله گویا:

تیپ	ایده حل
۱	تفاضل یا مجموع معکوس دو عدد زوج (یا فرد) متوالی دو عدد زوج (یا فرد) متوالی را x و $x+2$ و معکوسشان را $\frac{1}{x}$ و $\frac{1}{x+2}$ می‌گیریم.
مثال: تفاضل معکوس دو عدد زوج متوالی $\frac{1}{24}$ است. این دو عدد؟	مثال: $\frac{1}{x} - \frac{1}{x+2} = \frac{1}{24} \rightarrow \dots$ شروع حل
۲	سهم (مثل مسئله تقسیم کیک کتاب درسی) اختلاف سهم هر نفر = مقدار کل - مقدار کل / تعداد ثانویه $\Rightarrow$ اختلاف سهم هر نفر = سهم ثانویه هر نفر - سهم اولیه هر نفر کیکی را بین چند نفر تقسیم می‌کنیم. ۳ نفر به جمع اضافه می‌شوند و کیک را مجدد تقسیم می‌کنیم. در این حالت به هر نفر $\frac{1}{18}$ کمتر از حالت قبلی رسید. تعداد نفرات اولیه؟
مثال: $\frac{1}{x} - \frac{1}{x+3} = \frac{1}{18} \rightarrow \dots$ شروع حل	
۳	انجام کار توسط دو نفر (پرو کردن استخر با ۲ شیر آب) دو کارگر کاری را با هم در ۶ روز انجام می‌دهند. اگر هر کدام تنها کار کنند. کارگر اول کار را ۵ زودتر از کارگر دوم انجام می‌دهد. کارگر اول در چند روز کار را تمام می‌کند؟
مثال: $\frac{1}{x} + \frac{1}{x+5} = \frac{1}{6} \rightarrow \dots$ شروع حل	

ریاضی و آمار یازدهم

منطق و گزاره

۱ گزاره: هر جمله خبری که بتوانیم (در حال حاضر یا در آینده)، دقیقاً یکی از دو ارزش درست یا نادرست (راست یا دروغ) را به آن نسبت دهیم.

۲ جملات زیر گزاره نیستند:

نوع جمله	مثال
۱ جمله امری	کتاب را به من بده.
۲ جمله عاطفی و احساسی	عجب قهوه خوش طعمی!
۳ جمله سؤالی	شما ناهار خوردین؟
۴ جمله خبری که نتوانیم ارزش آن را تعیین کنیم.	کباب کوبیده از کباب برگ خوشمزه‌تر است.

۳ تعداد سطرهای جدول ارزش گذاری n گزاره، برابر با 2^n است.

۴ دو گزاره هم‌ارز، دو گزاره که ارزش یکسانی دارند.

۵ نحوه خواندن گزاره‌های مرکب:

گزاره	بیان ریاضی	بیان فارسی
فصلی	$p \vee q$	p یا q
عطفی	$p \wedge q$	p و q

مرورنامه آزمون آزمایشی خیل سبز

ریاضی

۶ جدول ارزش گذاری چهار گزاره مرکب اصلی:

		عطفی	فصلی
p	q	$p \vee q$	$p \wedge q$
T	T	T	T
T	F	T	F
F	T	T	F
F	F	F	F

۷ یک جمله مهم در مورد هر کدام از گزاره های مرکب:

۱	گزاره فصلی $p \vee q$ فقط زمانی نادرست است که هر دو گزاره نادرست باشند.
۲	گزاره عطفی $p \wedge q$ فقط زمانی درست است که هر دو گزاره درست باشند.

۸ قوانین مهم جبر گزاره ها که باید آن ها را بلد باشیم را در جدول زیر آورده ایم:

اسم قانون	فرم ریاضی
۱ جابه جایی	$p \vee q \equiv q \vee p$ $p \wedge q \equiv q \wedge p$
۲ شرکت پذیری	$p \vee (q \vee r) \equiv (p \vee q) \vee r$ $p \wedge (q \wedge r) \equiv (p \wedge q) \wedge r$
۳ پخش	$p \vee (q \wedge r) \equiv (p \vee q) \wedge (p \vee r)$ $p \wedge (q \vee r) \equiv (p \wedge q) \vee (p \wedge r)$
۴ دموگان	$\sim (p \vee q) \equiv \sim p \wedge \sim q$ $\sim (p \wedge q) \equiv \sim p \vee \sim q$
۵ جذب	$p \vee (p \wedge q) \equiv p$ $p \wedge (p \vee q) \equiv p$
۶ تبدیل شرطی به فصلی	$p \Rightarrow q \equiv \sim p \vee q$
۷ تبدیل دوشروطی به شرطی	$p \Leftrightarrow q \equiv (p \Rightarrow q) \wedge (q \Rightarrow p)$
۸ عکس نقیض گزاره شرطی	$p \Rightarrow q \equiv \sim q \Rightarrow \sim p$

مشق و گزاره

گزاره	بیان ریاضی	بیان فارسی
شرطی	$p \Rightarrow q$	اگر p آن گاه q
دوشروطی	$p \Leftrightarrow q$	p نتیجه می دهد q را اگر p آن گاه q و برعکس p اگر و تنها اگر q p شرط لازم و کافی است برای q

۹ جدول ارزش گذاری دو گزاره مرکب اصلی:

		دوشروطی	شرطی
p	q	$p \Leftrightarrow q$	$p \Rightarrow q$
T	T	T	T
T	F	F	F
F	T	F	T
F	F	T	T

۱۰ یک جمله مهم در مورد هر کدام از گزاره‌های مرکب:

۱	گزاره شرطی $p \Rightarrow q$ فقط زمانی نادرست است که p (مقدم) درست و q (تالی) نادرست باشد.
۲	گزاره دو شرطی $p \Leftrightarrow q$ فقط زمانی درست است که p و q هم‌ارزش باشند.

۱۱ قوانین مهم جبر گزاره‌ها که باید آن‌ها را بلد باشیم را در جدول زیر آورده‌ایم:

اسم قانون	فرم ریاضی
۱ تبدیل شرطی به فصلی	$p \Rightarrow q \equiv \sim p \vee q$
۲ تبدیل دوشروطی به شرطی	$p \Leftrightarrow q \equiv (p \Rightarrow q) \wedge (q \Rightarrow p)$
۳ عکس نقیض گزاره شرطی	$p \Rightarrow q \equiv \sim q \Rightarrow \sim p$

استدلال

۱۲ در تبدیل جملات فارسی به ریاضی، چند اصطلاح پرکاربرد داریم که در جدول زیر آورده‌ایم:

اسم اصطلاح	معنی	مثال با x
قرینه	پشت عدد، منفی می‌گذاریم.	$-x$
مکعوس (وارون)	جای صورت و مخرج را عوض می‌کنیم.	$\frac{1}{x}$
مربع (مجذور)	به توان ۲ می‌رسانیم.	x^2
مکعب	به توان ۳ می‌رسانیم.	x^3
جذر	رادیکال گرفتن	$\sqrt{x}$
نصف، ثلث، ربع و خمس	به ترتیب $\frac{1}{2}$ ، $\frac{1}{3}$ ، $\frac{1}{4}$ و $\frac{1}{5}$ عددی	$\frac{x}{5}$ ، $\frac{x}{4}$ ، $\frac{x}{3}$ ، $\frac{x}{2}$

۲۰ وقتی می‌خواهیم عبارات فارسی را به ریاضی تبدیل کنیم، از سمت چپ به راست عمل می‌کنیم.

مثال «نصف» $\frac{مرحلهٔ ۳}{مرحلهٔ ۲}$ یک واحد کم‌تر از عددی «مجدور» $\frac{مرحلهٔ ۲}{مرحلهٔ ۱}$

$$x \xrightarrow{\text{مرحله ۱}} x-1 \xrightarrow{\text{مرحله ۲}} (x-1)^2 \xrightarrow{\text{مرحله ۳}} \frac{(x-1)^2}{2}$$

۳۲ دو استدلال قیاس استثنایی و مغالطه:

استدلال	فرم فارسی	فرم ریاضی	کی درست، کی نادرست؟
قیاس استثنایی	مقدمه ۱: اگر p آن‌گاه q مقدمه ۲: p نتیجه ۳: q	$[(p \Rightarrow q) \wedge p] \Rightarrow q$	همیشه درست!
مغالطه	مقدمه ۱: اگر p آن‌گاه q مقدمه ۲: q نتیجه ۳: p	$[(p \Rightarrow q) \wedge q] \Rightarrow p$	فقط وقتی p غلط و q درست باشد، نادرست.

۴ اثبات با مکمل نقیض قضیه شرطی: به جای اثبات « $p \Rightarrow q$ » می‌توانیم « $\sim q \Rightarrow \sim p$ » را ثابت کنیم.

۵ اگر تعدادی لیوان داشته باشیم که n تایی آن‌ها حالت وارونه دارند و در هر مرحله مجاز باشیم حالت k تایی آن‌ها را عوض کنیم، در صورتی می‌توانیم بعد از چند مرحله، همه لیوان‌ها را به حالت عادی برگردانیم که n مضربی از k باشد. مثلاً اگر ۹ لیوان وارونه و ۷ لیوان عادی داشته باشیم (مجموعاً ۱۶ لیوان) و در هر مرحله بتوانیم ۳ تایی آن‌ها را عوض کنیم، چون ۹ مضرب ۳ است، می‌توانیم بعد از چند مرحله تمام لیوان‌ها را به حالت عادی قرار دهیم.

علوم و فنون ادبی

علوم و فنون ادبی دهم

درس ۱: مباحثی تحلیل متن

هر چیزی که ذهن ما را به پویایی دریاورد متن است.

- برای شناخت و ارزیابی متون، یکی از آسان‌ترین و کاربردی‌ترین شیوه‌ها این است که متن از
- (۱) زبانی
 - (۲) ادبی
 - (۳) فکری
- ۳ دیدگاه زبان، ادبیات و فکر، یعنی در سه قلمرو بررسی شود.

● در نگاه کلی آثار به دو بخش شعر و نثر تقسیم می‌شوند که ما در این درس متن شعری را مورد بررسی قرار می‌دهیم. بنابراین در بررسی و تحلیل متن‌های شعری باید مراحل زیر را مورد توجه قرار دهیم:

(۱) خوانش

(۲) شناسایی و استخراج نکات زبانی

(۳) شناسایی و استخراج نکات ادبی

(۴) شناسایی و استخراج نکات فکری

(۵) نتیجه‌گیری و تعیین نوع

(۱) نخستین گام مؤثر در رویارویی متن

(۲) پیش از خوانش، نگاهی کلی به متن برای کشف لحن و آهنگ ضروری است.

(۳) لازم است تمام اثر یکباره و بی‌گسست خوانده شود.

خوانش شعر

(۱) وجود واژگان کهن (مثل گازر)

(۲) وجود واژگان غیرفارسی و بیگانه (مثل ژاندارمری)

(۳) کاربرد شبکه معنایی (مثل دل / زبان / گوش / دندان)

(۴) ترکیب‌سازی

(۵) کاربردهای تاریخی دستور (مثل نمی‌بارست)

(۶) ساختمان کلمات

(۷) نوع زبان شعر (که ساده است یا پیچیده)

(۸) کوتاهی و بلندی جملات

استخراج نکات زبانی

باید در متن بررسی شوند.

(۱) بررسی قافیه‌ها

(۲) قالب شعر (مثنوی، غزل و ...)

(۳) آرایه‌های ادبی (بررسی کنایه، تشبیه، استعاره و ...)

استخراج نکات ادبی

(۱) بررسی معنا و مفهوم متن

(۲) توصیه‌ها و نکات فکری

(۳) بررسی خط فکری متن

استخراج نکات فکری

(۱) بررسی ظاهر و مفهوم شعر به صورت کلی

(۲) نتیجه‌گیری و قراردادن متن در یک نوع ادبی (مثلاً ادبیات تعلیمی)

نتیجه‌گیری و تعیین نوع

نکته

● نوع ادبی (براساس طبقه‌بندی در یونان باستان): ۱) حماسی ۲) تعلیمی ۳) غنایی ۴) نمایشی.

● بررسی قالب شعری در قلمروی ادبی صورت می‌گیرد. / بررسی نوع ادبی در نتیجه‌گیری و تعیین نوع صورت می‌گیرد.

درس ۲: سازه‌ها و عوامل تأثیرگذار در شعر فارسی

- اساسی‌ترین عامل پیدایش شعر عاطفه است.
 - وسیله انتقال عاطفه برای شاعر زبان است.
 - وزن و آهنگ به انتقال بهتر عاطفه کمک می‌کند.
 - پس از عاطفه مهم‌ترین عامل و مؤثرترین عامل وزن است.
 - وزن جزء طبیعت شعر است.
 - وزن ادراکی است که از احساس نظم حاصل می‌شود.
 - عاطفه: احساسات و حالت‌هایی همچون اندوه، شادی، عشق و ...
 - توجه به فضای عاطفی و آهنگ متن سبب کشف لحن می‌شود (عاطفه + آهنگ و وزن متن = کشف لحن)
 - کشف لحن باعث دلنشین‌تر شدن خوانش و آسان‌تر شدن درک محتوا می‌شود.
 - هم‌سویی وزن و عاطفه: قدرت اثرگذاری شعر را بالا می‌برد و فضای شعر را غنی‌تر می‌کند.
 - ۱) وزن شاد (مثل مفتعلن مفتعلن مفتعلن): برای بیان شادی و نشاط درونی
 - ۲) وزن پرسوز و سنگین (مثل مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن): برای بیان سوز و گداز درونی و مرثیه (به عنوان مثال اشعار مرثیه‌ای)
 - ۳) وزن کوبنده (مثل فعولن فعولن فعولن فعل): برای افزودن و غنی‌سازی بار حماسی متن.
- مثال‌های سه مورد بالا:

- ۱) ما همه چشمیم و تو نور ای صنم چشم بد از روی تو دور ای صنم
- ۲) آن پیکر شریف چو بر روی خاک ماند بر روی او پیاده گذشت و سواره هم
- ۳) زمین آمد از سم اسبان به جوش به ابر اندر آمد فغان و خروش

درس ۳: واج آرایی و واژه آرایی

بدیع دو نمود لفظی و معنوی دارد. عواملی که موسیقی لفظی را پدید می‌آورند، بدیع لفظی می‌خوانیم. واج آرایی و واژه آرایی گونه‌ای از بدیع لفظی است. واج آرایی: تکرار یک واج (صامت یا مصوت) در سخن است که بر موسیقی و تأثیر آن می‌افزاید.

مثال

خیزید و خزآرید که هنگام خزان است باد خنک از جانب خوارزم وزان است. (واج آرایی «ز»)

واژه آرایی: تکرار واژه در سخن که بر موسیقی آن می‌افزاید.

مثال

پس هستی من ز هستی اوست تا هستم و هست، دارمش دوست (واژه هستی تکرار شده)

نکات مهم

- ۱) آرایه‌های ادبی در دو بخش بررسی می‌شوند. بیان و بدیع. (پس بیان و بدیع همان آرایه‌های ادبی هستند.)
- ۲) در واج آرایی فقط وا اهمیت دارد و شکل نوشتاری اهمیت ندارد. (مثلاً نظم / نبعن / دلپذیر / عزیز می‌توانند واج آرایی بسازند.)
- ۳) واج آرایی صامت‌ها از مصوت‌ها محسوس‌تر است.
- ۴) در واژه آرایی اساس بر خوانش است، نه نوشتار. (مثلاً خار و خوار می‌توانند تکرار بسازند.)
- ۵) وقتی چند واژه ریشه و معنای یکسان داشته باشند، می‌توانیم آن‌ها را تکرار به حساب بیاوریم. مثلاً: کانچنان ماهی نهان شد زیر میغ / ای دریغا ای دریغا ای دریغ (در این جا واژه دریغ ۳ بار تکرار شده است.)
- ۶) تکرار مصوت‌های ی را تتابع اضافات می‌نامند. (هر زمان تتابع اضافات داشتیم، واج آرایی نیز داریم.)
- ۷) واج‌های «ج / چ / س / ک / ش» در واج آرایی محسوس‌تر هستند.

علوم و فنون ادبی یازدهم

درس ۱: تاریخ ادبیات فارسی در قرن های هفتم، هشتم و نهم

– قرن هفتم –

- ۱) اوایل قرن هفتم تا اوایل قرن دهم (۳۰۰ سال) ← سبک عراقی سبک غالب متون ادب فارسی بود.
- ۲) بعد از حملات مغول، خراسان که کانون فرهنگی ایران بود، نابود شد.
- ۳) در یورش مغولان بزرگانی چون نجم‌الدین کبری و عطار نیشابوری کشته شدند.
- ۴) کمال‌الدین اسماعیل که مداح جلال‌الدین خوارزمشاه بود و در نهایت به دست مغولان کشته شد، درباره قتل عام در اصفهان می‌گوید:
کس نیست که تا بر وطن خود گرید / بر حال تباه مردم بد گرید
دی بر سر مُرده‌ای دو صد شیون بود / امروز یک نیست که بر صد گرید
- ۵) حالات مردم و دوستداران فرهنگ در آن دوره:
(۱) اغلب منزوی شدند.
(۲) به تصوف پناه آوردند.
(۳) به ادبیاتی روی آوردند که بر عواطف انسانی / ترویج روحیه تسامح و تساهل / خدمت به خلق / آزادگی / اعتقاد به بی‌ثباتی دنیا تکیه داشت.
- ۶) در اواخر دوره مغول بساط حکومت آخرین خلیفه عباسی، المستعصم بالله، برچیده شد و زبان عربی از رواج افتاد.
- ۷) دلیل نام‌گذاری سبک این دوره به عراقی، این است که بعد از حمله مغول کانون‌های فرهنگی از خراسان به عراق عجم منتقل شد.
- ۸) ادبیات در این دوره دچار سستی و نابسامانی شد.
- ۹) شعر این عصر نرم، دلنشین، برخوردار از معانی عمیق آسمانی و انسانی شد و شاعران از حاکمان روی برتافتند ← در نتیجه قصیده کمرنگ شد و غزل گسترش یافت.
- ۱۰) قالب مثنوی نیز برای ظهور عاطفه، اخلاق و عرفان میدان فراخی پدید آورد.
- ۱۱) نثر این دوره ← ساده‌نویسی: طبقات ناصری، مرصادالعباد.
← پیچیده‌نویسی: تاریخ و صاف، جهانگشای جوینی.

– قرن هشتم –

- ۱۲) در این دوره به دلیل این‌که برخی ایلخانان مغول تعصبی به مذاهب نداشتند و بی‌اعتقاد بودند، فرصتی فراهم شد تا صاحبان مذاهب ابراز عقیده کنند.
- ۱۳) قلمروی زبان و فرهنگ پارسی ← از شبه قاره هند تا آسیای صغیر.
- ۱۴) عراق عجم و علی‌الخصوص شیراز مرکز ادبی آن سال‌ها بودند.
- از رونق‌افتادن قصیده ← زبان شعر جز در سروده‌های شاعران مثل خواجه و حافظ به سستی گرایید.

– قرن نهم –

- ۱۵) بر اثر حمله تیمور گورکانی بار دیگر ابنیه فرهنگی / اجتماعی / ادبی ایران نابود گردید.
- ۱۶) گسترش مینیاتور / معماری / تذهیب
- ۱۷) گسترش تاریخ‌نویسی.
- ۱۸) کتاب‌های تحقیقی این دوره ← عمدتاً سطحی و ادبیات این دوره نیز تقلیدی و فاقد نوآوری بود.
- ۱۹) شاهرخ پس از مرگ تیمور، شهر هرات را مرکز فرمانروایی خود قرار داد.
- ۲۰) بایسنقر میرزا، پسر شاهرخ، نیز همدوست بود و در زمان او قرآن کریم و شاهنامه فردوسی به خط خوش آراسته شد.

شاعران قرن ۷، ۸ و ۹:

نام نویسنده یا شاعر	نام اثر	قالب اثر	توضیحات اثر یا شاعر
مولانا جلال‌الدین بلخی (مولوی)	مننوی معنوی	شعر	حماسی عرفانی
	دیوان شعر	شعر	
	فیه‌ما فیه	نثر	مولانا گفته و شاگردان نوشته‌اند.
	مجالس سبعه	نثر	مولانا گفته و شاگردان نوشته‌اند.
	مکاتیب	نثر	مجموعه نامه‌هایش به قلم خودش

مرورنامه آزمون آزمایشی خیلی سبز

علوم و فنون ادبی

مرورنامه آزمون مرحله دوم

سعدی	گلستان بوستان	نثر مسجع شعر	—
فخرالدین عراقی	عشاق نامه لمعات	شعر نظم و نثر	مباحث عرفانی سیر و سلوک عارفانه
نجم الدین رازی (نجم دایه)	مرصادالعباد من المبدأ الی المعاد	نثر	متن عارفانه - نثر ساده - سلوک دین و تربیت نفس
عطاملک جوینی	تاریخ جهانگشا	نثر	نثر مصنوع و پیچیده - در شرح ظهور چنگیز و تاریخ خوارزمشاهیان - فتح قلعه های اسماعیلیه - حکومت جانشینان حسن صباح
خواجه رشیدالدین فضل الله همدانی	جامع التواریخ	نثر عالمانه	وزیر مقتدر غازان خان و الجایتو - عمارت ربع رشیدی در تبریز را تأسیس کرد.
شمس قیس رازی	المعجم فی معاییر اشعارالعجم	نثر	در مقدمه نثر مصنوع و در اصل کتاب نثر ساده و عالمانه
خواجوی کرمانی	—	شعر	غزل هایش روی حافظ اثرگذار بود. چند مثنوی هم به پیروی از پنج گنج نظامی سروده است.
ابن یمین	—	شعر	شاعر عصر سرداران، قطعات اخلاقی و قناعت پیشگی را تأکید کرد.
حافظ	دیوان اشعار	شعر (غزلیات)	غزل را به کمال رساند.
سلمان ساوجی	جمشید و خورشید	شعر (مثنوی)	از نظامی تأثیر گرفته، در غزل هم از سعدی و مولوی تأثیر گرفته است.
عبید زاکانی	موش و گربه رسالة دلگشا اخلاق الاشراف صد پند	نظم نثر نثر نثر	طنز و تمثیل
حمدا لله مستوفی	تاریخ گزیده	نثر	درباره تاریخ پیامبران، خلفای چهارگانه، تاریخ ایران، خلفای بنی عباس
عبدالرحمن جامی	بهارستان نفحات الانس تحفة الاحرار	نثر نثر مثنوی	به تقلید از گلستان به تقلید از تذکرةالاولیای عطار به تقلید از نظامی
شاه نعمت الله ولی	دیوان اشعار	شعر	مضامین عرفانی
دولتشاه سمرقندی	تذکره دولتشاه	نثر	شرح حال بیش از ۱۰۰ تن از شاعران ایرانی، به تشویق امیر علیشیر نوایی

نکات دیگر:

- کمال الدین اسماعیل مداح جلال الدین خوارزمشاه بود.
- نظامی بر سلمان ساوجی / خواجوی کرمانی و جامی تأثیرگذار بوده است.
- لمعات: سیر و سلوک عارفانه / مرصادالعباد: سلوک دین و تربیت نفس انسانی (این دو را با هم اشتباه نگیرید!!)
- نجم الدین کبری در یورش مغولان کشته شد و نجم الدین رازی از منشیان، نویسندگان و عارفان وارسته قرن ۷ است که مرصادالعباد را نوشته است. (با هم اشتباه نگیرید!!)
- حافظ از خواجوی کرمانی پیروی می کرده است. / خواجو از نظامی پیروی کرده است. / سلمان ساوجی از سعدی، مولوی و نظامی پیروی کرده است. / جامی از گلستان سعدی، نظامی و تذکرةالاولیای عطار پیروی کرده است.

سعدی } سرآمد غزل های عاشقانه
طبع آزمایی در بیشتر قالب های شعری

حافظ } از شاعران سرآمد قرن هشتم
با تلفیق عشق و عرفان غزل را به کمال رسانید.

- حافظ: لحن سخن او گزنده، طنزآمیز و سرشار از خیرخواهی و اصلاح طلبی
- عبید زاکانی: نکته یابی و انتقادهای ظریف او معروف است و تزویر و ریاکاری حاکمان را به تصویر می کشید.

درس ۲: پایه‌های آوایی

کلام منظوم یا شعر، پایه‌ها و پاره‌های آوایی موزون دارد. با خوانش درست شعر به درنگ منظم که بعد از هر دسته از هجاها وجود دارد، پی می‌بریم. پایه‌ها به گونه‌ای منظم چیده شده‌اند؛ آن‌ها مانند آجرهایی هستند که در ساخت بنای شعر به کار می‌روند. وزن شعر حاصل چینش منظم این پایه‌های آوایی یا ارکان عروضی است.

یار مَرا غار مرا عشق جگرخوار مرا یا تویی غار تویی خواجه نگه‌دار مرا (مفتعلن مفتعلن مفتعلن مفتعلن)

یا	ر	م	را	غا	ر	م	را	عش	ق	چ	گر	خا	ر	م	را
یا	ر	ت	ی	غا	ر	ت	ی	خا	چ	ن	گه	دا	ر	م	را
-	U	U	-	-	U	U	-	-	U	U	-	U	U	-	-

* هنگام تقطیع، هجای کشیده را معادل دو هجا حساب می‌کنیم. یک هجای بلند و یک هجای کوتاه. مثلاً هجای کشیده «یار» در این جا به دو هجای «یا» و «ر» تقسیم شده.

به هر کدام از این دسته‌های هجایی (مثل «یا ر م را») پایه آوایی گفته می‌شود.

به عبارت دیگر، بیت بالا دارای ۸ پایه آوایی است و بعد از هر پایه آوایی درنگی وجود دارد. این درنگ‌ها مرز پایه آوایی را نشان می‌دهند.

نکات مهم

- هر مصراع می‌تواند از ۲، ۳ یا ۴ پایه آوایی تشکیل شود.
- پایه‌های آوایی می‌توانند ۱ هجایی (مانند «فَع»)، ۲ هجایی (مانند «فَعْل»)، ۳ هجایی (مانند «فَعولن») و ۴ هجایی باشند (مانند «فاعلاتن»).
- زمانی ۲ مصراع هم‌وزن هستند که:
 - تعداد هجاها یکسانی داشته باشند.
 - نوع هجاها (از لحاظ کوتاهی، بلندی) یکسان باشد و مقابل هم قرار گیرند.
 - تعداد پایه‌های آوایی یکسان باشند.
- گاهی ممکن است از آخرین پایه آوایی یک مصراع، یک تا سه هجا حذف شود.
- اگر در یک هجای کشیده، نون ساکن بعد از مصوت بلند قرار بگیرد، هنگام تقطیع این هجای کشیده، بلند در نظر گرفته می‌شود (مثل نان، ران و ...)

۲ نمونه مثال:

هر که محرابش تو باشی، سر ز خلوت برنیارد

هر که چیزی دوست دارد جان و دل بروی گمارد

هر	ک	چی	زی	دو	ست	دا	رد	جا	ن	دل	بر	وی	گ	ما	رد
هر	ک	مح	را	بش	ت	با	شی	سر	ز	خل	وت	بر	ن	یا	رد
-	U	-	-	-	U	-	-	-	U	-	-	-	U	-	-
فاعلاتن				فاعلاتن				فاعلاتن				فاعلاتن			

خدایا تو دانی که ما را چه می‌شد؟

خدایا تو دانی که بر ما چه آمد؟

خُ	دا	یا	تُ	دا	نی	ک	بر	ما	چ	آ	مَد
خُ	دا	یا	تُ	دا	نی	ک	ما	را	چ	می	شد
-	U	-	U	-	U	-	-	U	-	-	-
فعولن				فعولن				فعولن			

برخی از اوزان عروضی که در درس آمده و اگر حفظ باشید برای تشخیص وزن شعرها کمک‌کننده است:

مستفعلن مستفعلن مستفعلن مستفعلن	-U--/-U--/-U--/-U--
فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن	--U-/-U-/-U-/-U-
مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن	---U/---U/---U/---U
فعولن فعولن فعولن فعولن	--U/-U/-U/-U
مفتعلن مفتعلن مفتعلن مفتعلن	-UU-/-UU-/-UU-/-UU-
فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن فاعلاتن	-U-/-U-/-U-/-U-
مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن	--U/---U/---U/---U
فعولن فعولن فعولن فعولن	-U/-U/-U/-U

درس ۳: تشبیه

ادعای همانندی میان دو یا چند چیز را آرایه «تشبیه» می‌نامند.

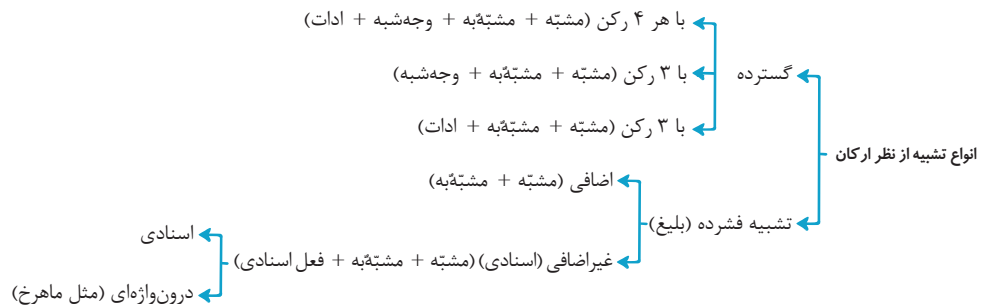
تشبیه چهار پایه یا رکن دارد:

(۱) مشبه، پدیده‌ای که آن را به چیزی مانند می‌کنیم.

(۲) مشبه‌به، پدیده‌ای که مشبه را به آن مانند می‌کنیم.

(۳) وجه‌شبه، ویژگی مشترک بین مشبه و مشبه‌به که در مشبه‌به آشکارتر است.

(۴) ادات تشبیه، واژه‌ای است که آن را برای بیان شباهت میان ۲ پدیده به کار می‌بریم.

نکات مهم

- سریع‌ترین راه پیدا کردن تشبیه گسترده، پیدا کردن ادات یا وجه‌شبه است. اگر وجه‌شبه یا ادات تشبیه دیده شود، تشبیه دیگر بلیغ نیست (یافتن یک مورد کافی است).
- در تست‌های تشخیص اضافه تشبیهی کافی است فقط به دنبال ترکیب‌های اضافی برویم.
- تشبیه بلیغ نیازمند تلاش ذهنی دوجندان است.
- گاهی مشبه و مشبه‌به به صورت یک مجموعه کلمه هستند، نه یک کلمه!
- تشبیه گسترده حداقل ۳ رکن اصلی و حداکثر ۴ رکن اصلی دارد، ولی تشبیه‌های بلیغ فقط ۲ رکن اصلی (مشبه، مشبه‌به) دارند.
- برخی از ادات تشبیه: چو / همچو / مثل / مانند / به‌سان / به کردار / گویی که / وُش / سا / وار / به شیوه / ماند / می‌ماند / مانست / انگار / عین / گون / آسا و ...

تشبیهات دیگری که در کتاب نیامده، اما دانستن آن‌ها در جواب‌دادن به تست‌ها کمک می‌کند:

تشبیه تفضیلی: تشبیه تفضیلی با مرّج یعنی برتری مشبه به مشبه‌به. در این تشبیه شاعر ادعا می‌کند که وجه‌شبه در مشبه پررنگ‌تر از مشبه‌به است.

مانند: یکی دفتری داشت خاقان چو ماه / کجا ماه دارد دو چشم سیاه؟

تشبیه مرکب: تشبیه مرکب تشبیهی است که مشبه، وجه‌شبه، مشبه‌به به ترکیبی از دو یا چند چیز است.

مانند: دیده اهل طمع به نعمت دنیا / پُرنشود هم‌چنان که چاه به شبنم

تشبیه معکوس: شاعر جای مشبه‌به و مشبه را عوض می‌کند و وجه‌شبه در مشبه پررنگ‌تر می‌شود.

مانند: شب مثل موی تو سیاه است (به جای این که شاعر بگوید موی تو مثل شب سیاه است).

تشبیه درون‌واژه‌ای: مانند: سیم بر / ماهرخ / سیم‌اندام و ... (کسی که برش مانند سیم است، کسی که رخس مانند ماه است، کسی که اندامش مانند سیم است).

تشبیه منفی: مانند: برق، شراره‌ای بیش نیست.

تشبیه مضمّر یا پنهان: در این تشبیه، به صورت صریح از ساختار تشبیه استفاده نشده و تشبیه در محتوای کلام به صورت غیرمستقیم حضور دارد.

مانند: من اختیار نکردم پس از تو یار دگر / به غیر گریه که آن هم به اختیارم نیست

اشکال گوناگون ادات تشبیه:

بخشی از کلمه	شبه فعل	واژه مستقل
وُش (لولی وش)	گویی	مانند
سان (ماهسان)	گفتی	به‌سان
سا (مهرسا)	ماند	همچون
گون (آذرگون)	می‌ماند	انگار
وار (پری‌وار)	مانست	عین
آسا (برق‌آسا)		چون
		به کردار

جامعه‌شناسی دهم

درس ۱: کنش‌های ما (آنچه انجام می‌دهیم)

- تمامی مخلوقات، از جمله انسان، در جهان در هر لحظه، کاری انجام می‌دهند. در علوم انسانی، به فعالیت‌هایی که انسان انجام می‌دهد، کنش می‌گویند و به انجام‌دهنده آن، کنشگر می‌گویند.
- کنش انسانی دارای ویژگی‌هایی است که رفتار انسان را از سایر مخلوقات متمایز می‌کند. بنابراین، عامل تمایز فعالیت‌های انسان از فعالیت‌های سایر مخلوقات، ویژگی‌های موجود در کنش انسانی است.

ویژگی‌های کنش انسانی

- آگاهانه بودن**
 - کنش، آگاهانه است. یعنی کنش آدمی وابسته به آگاهی اوست و بدون آگاهی انجام نمی‌شود.
 - مثال، اگر آگاهی خود را نسبت به معانی کلمات از دست بدهیم، از گفتار بازمی‌مانیم.
 - مثال، هنگام استفاده از یک کالای پیچیده، به علت عدم آگاهی از روش استفاده از آن، به سراغ دفترچه راهنمای آن می‌رویم.
- ارادی بودن**
 - کنش به اراده انسان وابسته است؛ یعنی تا خواست و اراده افراد نباشد، انجام نمی‌شود.
 - نکته (۱)، در انجام کنش، علاوه بر آگاهی، اراده نیز لازم و ضروری است. زیرا ممکن است فردی به کاری آگاه باشد، ولی تصمیم (اراده) به انجام آن نگیرد.
 - نکته (۲)، فعالیت‌های طبیعی بدن، مانند ضربان قلب، گردش خون و بسته شدن ناخودآگاه چشم در مواجهه با خطر، کنش نیستند. زیرا به صورت ارادی انجام نمی‌شوند.
 - مثال، قرار گرفتن انسان‌ها بر سر دوراهی، نشان‌دهنده ارادی بودن کنش است.
- هدفدار بودن**
 - فعالیت‌های انسانی، با قصد و هدف خاصی انجام می‌شود؛ اگرچه ممکن است انسان همیشه به هدف خود نرسد. بنابراین پرسش «چرا چنین کاری را کردی؟» را می‌توان از هر کنشگری پرسید.
 - مثال، انسانی که به رودخانه می‌رود، از این کار هدفی دارد. یا قصد شنا دارد، یا قصد ماهی‌گیری و ...
- منادار بودن**
 - با توجه به سه ویژگی قبلی (آگاهانه، ارادی و هدفدار بودن کنش)، یک ویژگی دیگر برای کنش انسانی پدید می‌آید. کنش انسان، برخلاف رفتار سایر مخلوقات، معنادار است.
 - مثال، وقتی دانش‌آموزی در کلاس، دست خود را بالا می‌آورد، معنای کار او اجازه‌خواستن از معلم است.

آثار و پیامدهای کنش انسانی

- پیامدهای کنش‌های انسان با توجه به نقش اراده انسان در آن، به دو دسته پیامدهای ارادی و غیرارادی تقسیم می‌شوند.
- پیامدهای ارادی**
 - این دسته از پیامدها، به اراده افراد انسانی (یعنی خود کنشگر و یا افراد دیگر انسانی) وابسته است.
 - این دسته از پیامدها خودشان کنش هستند و باید کنشگری، آن‌ها را انجام دهد.
 - مثال، دانشجویی کتاب درسی خود را مطالعه می‌کند (کنش انسانی)، در پی آن: اولاً؛ به پرسش‌های آزمون پاسخ می‌دهد. ثانیاً؛ استاد متناسب با تلاش او نمره می‌دهد.
 - پیامد ارادی کنش است که وابسته به اراده خود پیامد ارادی کنش است که به اراده افراد دیگر وابسته است. کنشگر است.
 - نکته؛ پیامدهای ارادی، احتمالی است؛ یعنی ممکن است انجام شود یا انجام نشود.
- پیامدهای غیرارادی**
 - این دسته از پیامدها، به اراده انسانی بستگی ندارد.
 - این دسته از آثار، کنش نیستند که لازم باشد کنشگری آن‌ها را اراده کند.
 - مثال؛ وقتی شما پنجره‌ها را باز می‌کنید (کنش انسانی)، هوای کلاس تغییر می‌کند.
 - پیامدهای غیرارادی کنش
 - نکته؛ پیامدهای غیرارادی کنش انسان، قطعی است؛ یعنی حتماً انجام می‌شود.

نکته

در بسیاری از موارد، آدمیان کنش‌های خود را با توجه به پیامدهای ارادی و غیر ارادی آن انجام می‌دهند و از انجام برخی کنش‌ها، به دلیل پیامدهای نامطلوبشان خودداری می‌کنند.

درس ۲: پدیده‌های اجتماعی (آنچه با هم پدید می‌آوریم)

● کنش که به معنای فعالیت‌های انسانی است، با ملاک‌های مختلفی، به انواعی تقسیم می‌شوند:

ملاک تقسیم‌بندی	انواع کنش	توضیحات
محسوس یا غیرمحسوس بودن	درونی	کنش‌های ذهنی انسان هستند که قابل مشاهده نیستند. مثال: تفکر، تخیل و تصور کردن
	بیرونی	کنش‌هایی هستند که محسوس و قابل دیدن‌اند. مثال: راه رفتن، خوابیدن، قدم زدن و ...
ارتباط و توجه به دیگران در انجام کنش	فردی	در انجام آن، انسان به دیگران توجهی ندارد. مثال: به تنهایی به موسیقی گوش دادن
	اجتماعی	نوعی کنش است که با توجه به دیگران انجام می‌شود. در کنش اجتماعی، آگاهی و اراده کنشگر، ناظر به دیگران، ویژگی‌ها و اعمال آن‌هاست. نکته (۱): عامل تبدیل کنش فردی به کنش اجتماعی، توجه به دیگران است. نکته (۲): کنش اجتماعی، ممکن است بدون حضور فیزیکی دیگران انجام شود. مثال: رعایت قوانین راهنمایی و رانندگی در نیمه‌شب و به دور از چشم دیگران

کنش اجتماعی

● کنش اجتماعی، نوعی کنش انسانی است که در آن، آگاهی، اراده و توجه آدمی، ناظر به دیگران است. بنابراین کنش انسانی، عام‌تر از کنش اجتماعی است.

● کنش اجتماعی و پیامدهای آن، پدیده‌های اجتماعی نامیده می‌شوند؛ در عین حال، کنش اجتماعی، خردترین پدیده اجتماعی است و سایر پدیده‌های اجتماعی، آثار و پیامدهای آن می‌باشند.

پدیده اجتماعی

آنچه ما انسان‌ها با هم پدید می‌آوریم، پدیده‌های اجتماعی نامیده می‌شود.
 بانک، مسجد، پلیس، مدرسه، هنجار و ارزش، از پدیده‌های اجتماعی‌اند.
 بسیاری از آداب‌هایی که ما مراعات می‌کنیم، محصول پدیده‌های اجتماعی اطراف ما هستند که به صورت فرصت‌ها و محدودیت‌ها پیش روی ما قرار می‌گیرند.

– بررسی دو مورد از پدیده‌های اجتماعی –

۱) **هنجار اجتماعی:** شیوه انجام کنش اجتماعی است که مورد قبول افراد جامعه قرار گرفته است. مثلاً در هر جامعه‌ای، احوال‌پرسی از دیگران، شیوه‌های معینی دارد.
 ۲) **ارزش اجتماعی:** آن دسته از پدیده‌های مطلوب و خواستنی‌اند که مورد توجه و پذیرش هستند و افراد یک جامعه نسبت به آن‌ها گرایش و تمایل دارند. برای مثال، نظم، ادب و عفت از ارزش‌های اجتماعی است.

نکات
 اگر کنش اجتماعی نباشد، هیچ هنجاری شکل نمی‌گیرد و هیچ‌یک از ارزش‌های اجتماعی محقق نمی‌شوند.
 ارزش‌ها ← از جنس هدف و مقصودند.
 هنجارها ← از جنس وسیله و روش رسیدن به ارزش‌ها هستند.

– شیوه شکل‌گیری پدیده‌های اجتماعی (ارزش‌ها و هنجارها) –

● ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی از طریق کنش‌های اجتماعی تحقق می‌یابند و پدیده‌های جامعه‌پذیری و کنترل اجتماعی را ضروری می‌سازند تا از طریق تعلیم و تربیت، تشویق و تنبیه؛ ارزش‌ها و هنجارها را به افراد منتقل کنند. افراد با عمل کردن براساس ارزش‌ها و هنجارها، موجب تداوم و استمرار آن‌ها می‌شوند.

خلاصه
 کنش اجتماعی ← تحقق ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی ← ضروری‌سازی پدیده‌های جامعه‌پذیری و کنترل اجتماعی ← انتقال ارزش‌ها و هنجارها از طریق تعلیم و تربیت ← عمل کردن افراد مطابق ارزش‌ها و هنجارها ← تداوم و استمرار پدیده‌های اجتماعی مانند ارزش‌ها و هنجارها
 ● تمامی پدیده‌های اجتماعی خرد و کلان، به همین طریق شکل می‌گیرند.

نکته ۱ ●●● پدیده‌های اجتماعی را انسان‌ها در ارتباط با یکدیگر به وجود می‌آورند و از آن‌جا که افراد با آگاهی، اراده و هدف عمل می‌کنند، پدیده‌های اجتماعی معنادار

هستند.

نکته ۲ پدیده‌های اجتماعی، به مرور از انسان‌هایی که آن‌ها را به وجود آورده‌اند، مستقل می‌شوند. اما پدیده‌های اجتماعی با پدیده‌های طبیعی متفاوت هستند.

درس ۳: جهان اجتماعی (دنیای گسترده‌ها)

- جهان، واژه‌ای است که معمولاً برای اشاره به مجموعه‌های بزرگ به کار می‌رود. جهان اجتماعی نیز، مجموعه پدیده‌های اجتماعی است.
- برای شناخت بهتر مفهوم جهان اجتماعی، آن را با موجودات زنده مقایسه می‌کنیم. در هر مقایسه‌ای، تفاوت‌ها و شباهت‌های دو مفهوم باید بررسی شود.

مقایسه جهان اجتماعی با موجودات زنده

- شباهت‌ها**
 - جهان اجتماعی، همانند موجودات زنده، اعضای مختلفی دارد و این اعضا در ارتباط با هم، از نوعی نظم برخوردارند. نظم از ویژگی‌های مهم جهان اجتماعی است.
 - اعضای جهان اجتماعی، همانند اعضای موجودات زنده، به یکدیگر وابسته‌اند و در ارتباط با یکدیگر عمل می‌کنند.
- تفاوت‌ها**
 - جهان اجتماعی ← اعتباری است و با اراده و آگاهی انسان به وجود می‌آید. آگاهی و شناختی که جهان اجتماعی براساس آن شکل می‌گیرد، آگاهی مشترک و عمومی است.
 - موجودات زنده ← تکوینی است؛ یعنی براساس آگاهی و اراده اعضا به وجود نمی‌آید و به همین دلیل، با اراده اعضا تغییر نمی‌کند.
 - موجودات زنده طول عمر معینی دارند. آن‌ها از طریق زاد و ولد، زندگی خود را در طول زمان تداوم می‌بخشند. ویژگی‌های آن‌ها از طریق وراثت از نسلی به نسل دیگر منتقل می‌شوند. اما جهان اجتماعی با انتقال فرهنگ خود به نسل‌های بعد تداوم می‌یابد. فرهنگ از طریق وراثت از نسلی به نسل دیگر منتقل نمی‌شود.

نکته

هرگاه یک نسل نتواند فرهنگ خود را حفظ کند یا نتواند آن را به نسل بعد منتقل سازد:

الف) جهان اجتماعی آن فرو می‌ریزد.

ب) جهان اجتماعی آن دگرگون شده و به جهان اجتماعی دیگری تبدیل می‌شود.

جامعه و فرهنگ

- جامعه گروهی از انسان‌ها هستند که سالیان متمادی با هم زندگی می‌کنند. اما فرهنگ، شیوه زندگی این افراد است. نوع خوراکی‌ها، پوشش‌ها، آداب و رسوم، باورها و ارزش‌های اخلاقی و ... از ویژگی‌های فرهنگی هستند.

فرهنگ عمومی	آن بخش از فرهنگ، که همه اعضای جهان اجتماعی در آن اشتراک دارند، فرهنگ عمومی است.
خرده فرهنگ	بخش‌هایی از فرهنگ که مربوط به قوم، قشر، صنف یا گروه خاصی است، خرده فرهنگ نامیده می‌شود. خرده فرهنگ‌های سازگار با فرهنگ عمومی، خرده فرهنگ موافق نامیده می‌شوند. اغلب خرده فرهنگ‌ها با فرهنگ عمومی سازگارند. خرده فرهنگ‌های ناسازگار با فرهنگ عمومی، ضد فرهنگ نام دارد.

گستره جهان اجتماعی

- منظور از گستره جهان اجتماعی، مجموعه پدیده‌هایی است که درون این جهان قرار می‌گیرند. به طور کلی از سه دسته پدیده می‌توان نام برد که وضعیت قرارگیری هر یک در جهان اجتماعی را بررسی می‌کنیم:
 - پدیده‌های اجتماعی ← طبیعتاً همه پدیده‌های اجتماعی، درون جهان اجتماعی قرار می‌گیرند.
 - پدیده‌های طبیعی ← پدیده‌های تکوینی در ابتدای امر درون جهان اجتماعی قرار نمی‌گیرند؛ ولی به واسطه ارتباطی که با زندگی اجتماعی انسان‌ها دارند، می‌توانند وارد جهان اجتماعی شوند.
 - پدیده‌های ماوراءطبیعی

↓

۱) جهان اجتماعی

۲) جهان طبیعی

۳) جهان فوق طبیعی

هر دسته از این پدیده‌ها، سازنده یک جهان متفاوت است. این تأثیر و تأثر، موجب گسترش جهان اجتماعی و ورود پدیده‌های طبیعی و فوق طبیعی به جهان اجتماعی

می‌شود. در ادامه به بررسی برخی از این تغییرات می‌پردازیم:

تأثیر جهان طبیعی بر جهان اجتماعی: انسان‌ها برای مقابله با زلزله و خشکسالی (جهان طبیعی)، قواعد خاصی وضع می‌کنند و کنش‌های مناسبی انجام می‌دهند. (جهان اجتماعی)

نمودار: جهان طبیعی → جهان اجتماعی

تأثیر جهان اجتماعی بر جهان طبیعی: آلودگی طبیعی و محیط زیست (جهان طبیعی) نتیجه کارهای شتاب‌زده و نابردانه انسان (جهان اجتماعی) است.

نمودار: جهان اجتماعی → جهان طبیعی

تأثیر جهان ماوراء طبیعی بر جهان اجتماعی: شناخت خداوند و فرشتگان، آرمان‌ها و ارزش‌های زندگی آدمیان را تغییر می‌دهد و کنش‌های اجتماعی آنان را دگرگون می‌سازد. / سنت‌های الهی، با جوامع عادل و ظالم یکسان عمل نمی‌کند.

نمودار: جهان ماوراء طبیعی → جهان اجتماعی

درس ۴: اجزاء و لایه‌های جهان اجتماعی (تشریح جهان اجتماعی)

برای شناخت بهتر جهان اجتماعی، آن را با موجودات زنده مقایسه می‌کنند. جهان اجتماعی، همانند بدن موجودات زنده، از اجزاء و لایه‌هایی تشکیل شده است.

اجزای جهان اجتماعی

● پدیده‌های اجتماعی، اجزای جهان اجتماعی‌اند که می‌توان آن‌ها را با توجه به دو معیار تقسیم‌بندی کرد:

توضیح: پدیده‌های اجتماعی را می‌توان براساس اندازه و دامنه آن‌ها، از یکدیگر تفکیک کرد. به این ترتیب، طیفی در جهان اجتماعی ترسیم می‌شود که در یک سوی آن پدیده‌های اجتماعی خرد (کوچک) و در سوی دیگر آن پدیده‌های اجتماعی کلان (بزرگ) قرار می‌گیرند.

اندازه و دامنه: مثال، خرد، میانه، کلان
کنش اجتماعی افراد، گروه‌ها و سازمان‌ها، فرهنگ و جامعه

فایده: فایده این تقسیم‌بندی این است که میزان اثرگذاری و اثرپذیری از پدیده‌ها را بهتر درک می‌کنیم.

توضیح: پدیده‌های اجتماعی را از حیث عینی یا محسوس بودن؛ یا ذهنی و نامحسوس بودن، می‌توان در یک طیف قرار داد.

مثال، عینی، سرعت‌گیر، میانه، قوانین راهنمایی و رانندگی، ذهنی، نظم

فایده: در جهان اجتماعی، بعد ذهنی و معنایی پدیده‌ها اهمیت بسیاری دارد.

نکته: تمامی پدیده‌های اجتماعی، بعد معنایی و ذهنی دارند؛ اما همه پدیده‌ها، بعد محسوس و عینی ندارند.

لایه‌های جهان اجتماعی

اعضای بدن موجودات زنده، از لحاظ اهمیت یکسان نیستند و مغز، اهمیت بیشتری نسبت به سایر اعضا دارند. در جهان اجتماعی نیز، برخی لایه‌های جهان اجتماعی، از اهمیت بیشتری برخوردارند.

● بخش‌هایی از جهان اجتماعی هستند که به آسانی تغییر می‌کنند و تغییر آن‌ها، تحول مهمی در جهان اجتماعی پدید نمی‌آورد. ● می‌توانند حذف شوند و با حذف آن‌ها، جهان اجتماعی هم‌چنان تداوم می‌یابد. ● هیچ جامعه‌ای بی‌نیاز از هنجارها و نمادها نیست؛ اما هنجارها و نمادها برحسب شرایط قابل تغییراند. تغییر آن‌ها تا زمانی که به تغییر در لایه‌های عمیق منجر نشود، موجب تغییر و تحول بنیادین در جهان اجتماعی نمی‌شود.	لایه‌های سطحی جهان اجتماعی (هنجارها و نمادها)
● بخش‌هایی از جهان اجتماعی هستند که به آسانی تغییر نمی‌کنند و اگر حذف شوند، جهان اجتماعی فرومی‌ریزد. ● تأثیرات تعیین‌کننده بر جهان اجتماعی دارند. ● عمیق‌ترین لایه جهان اجتماعی ← عقاید کلانی که بر ارزش‌های اجتماعی تأثیر می‌گذارد. ● عمیق‌ترین پدیده‌های اجتماعی ← باور و اعتقاد انسان‌ها نسبت به اصل جهان ● جایگاه انسان در جهان ● تفسیر انسان‌ها از مرگ و زندگی خود نکته: هر جهان اجتماعی براساس عقاید خود، هنجارها، ارزش‌ها و نمادهای خود را سازمان می‌دهد.	لایه‌های عمیق جهان اجتماعی (عقاید و ارزش‌ها)

●● نهادهای اجتماعی ●●

وقتی اجزاء و لایه‌های جهان اجتماعی را در ارتباط با هم در نظر بگیریم، نهادهای اجتماعی آشکار می‌شوند.

- ← مجموعه‌ای از عقاید، ارزش‌ها، هنجارها و نمادهایی است که برای رفع نیازهای معینی از افراد و جهان اجتماعی اختصاص پیدا می‌کند.
- ← شیوه قابل قبول تأمین بعضی از نیازهای افراد را معین می‌سازد و متقابلاً شیوه‌های غیر قابل قبول را طرد می‌کند.
- ← در تمامی جهان‌های اجتماعی وجود دارد، ولی انواع و اشکال متفاوتی دارد.
- ← مثال، خانواده، تعلیم و تربیت، سیاست و اقتصاد، از مهم‌ترین نهادهای اجتماعی‌اند.

برای نمونه اجزاء و لایه‌های نهاد تعلیم و تربیت در جدول زیر آمده است:

نهاد تعلیم و تربیت			
نمادها	هنجارها	ارزش‌ها	عقاید
دفتر، قلم، دانش‌آموز، کلاس	برای داناشدن، باید به مدرسه رفت.	دانایی از نادانی بهتر است.	انسان تربیت‌پذیر است.

●● جامعه‌شناسی یازدهم ●●

●● درس ۱: جهان فرهنگی ●●

●● پرسش‌های اساسی هر فرهنگ ●●

● هر فرهنگی در عمیق‌ترین لایه‌های خود، به بنیادی‌ترین پرسش‌های بشر پاسخ می‌دهد.

- ← این پرسش‌ها و پاسخ‌های بنیادی، همان عقاید اساسی یا تصاویر بنیادی هر فرهنگ را از انسان و جهان می‌سازند و به مثابه روح یا شالوده آن فرهنگ عمل می‌کنند.
- ← پرسش‌های بنیادی به سه دسته اصلی تقسیم می‌شوند:

← (۱) هستی‌شناسانه، مانند این پرسش که «آیا جهان هستی به همین جهان مادی محدود می‌شود؟»

← (۲) انسان‌شناسانه، مانند این پرسش که «آیا انسان موجودی مختار و فعال است یا مجبور و منفعل؟»

← (۳) معرفت‌شناسانه، مانند این پرسش که «آیا تنها راه شناخت، حس و تجربه است؟»

● پاسخ‌های متفاوت به این پرسش‌های اساسی — جهان‌های فرهنگی مختلفی پدید می‌آورد.

●● جهان انسانی ●●

مجموعه پدیده‌ها را به دلیل گستردگی و اهمیتشان، جهان می‌نامند. یکی از این جهان‌ها، جهان انسانی است.

← محصول زندگی انسان است.

← هر چه با اندیشه و عمل انسان‌ها پدید آید، مربوط به این جهان است.

← جهان انسانی در برابر جهان تکوینی قرار می‌گیرد.

- ← **فردی (ذهنی)** — به زندگی شخصی و فردی انسان‌ها بازمی‌گردد. ابعاد ذهنی، اخلاقی و روانی انسان‌ها و هم‌چنین دانسته‌ها، تجربیات و خلقیات ویژه هر فرد، به این بخش تعلق دارد.
- ← به دو بخش تقسیم می‌شود

← **اجتماعی (فرهنگی)** — زندگی اجتماعی انسان‌ها را دربر می‌گیرد. این بخش هویت فرهنگی دارد.

فرهنگ، شیوه زندگی اجتماعی انسان‌ها را شکل می‌دهد و خود، محصول آگاهی و عمل مشترک انسان‌هاست.

— ارتباط بخش ذهنی و فرهنگی جهان انسانی —

← درباره موضوعی خاص می‌اندیشد، در محدوده فردی و ذهنی خود قرار دارد.

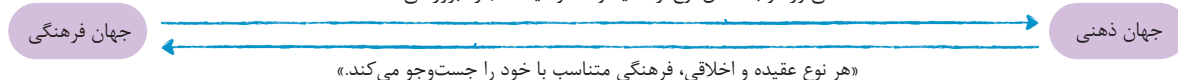
← وقتی فردی اندیشه‌اش را به صورت گفته یا نوشته بیان می‌کند؛ برای مثال کتابی می‌نویسد، مجسمه‌ای می‌سازد و یا به دیگری مهر می‌ورزد، به جهان فرهنگی وارد می‌شود.

– تناسب و هماهنگی بخش ذهنی و فرهنگی جهان انسانی –

● بین دو بخش ذهنی و فرهنگی جهان انسانی، تناسب و هماهنگی وجود دارد:

«هر فرهنگی، نوعی خاص از عقاید و خصوصیات ذهنی را در افراد به وجود

می‌آورد و به همان نوع از عقاید و خصوصیات، اجازه بروز می‌دهد.»

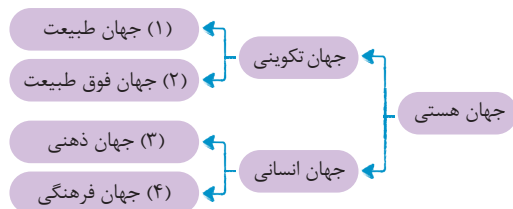
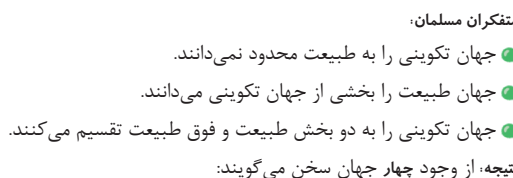
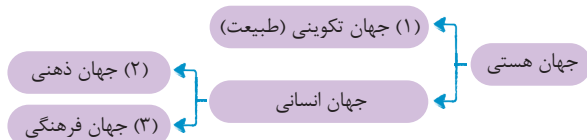
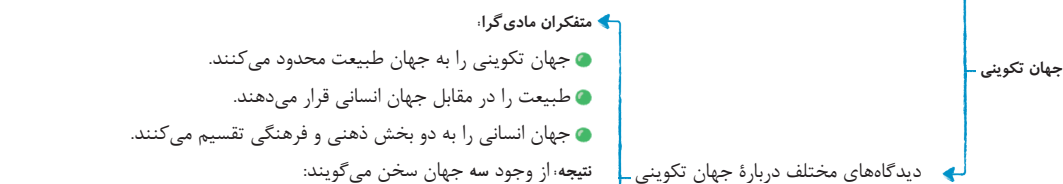

جهان تکوینی

● دانستیم که به مجموعه پدیده‌های انسانی، جهان انسانی می‌گویند، اما همه پدیده‌هایی که در جهان هستی وجود دارند، محصول زندگی انسان‌ها نیستند؛ بنابراین در مقابل جهان انسانی، جهان دیگری به نام جهان تکوینی وجود دارد.

شامل پدیده‌هایی است که وجود آن‌ها، مستقل از خواست و اراده انسان است.

پیش از انسان هم وجود داشته است.

تعامل جهان‌های ذهنی، فرهنگی و تکوینی

در ارتباط با تعامل جهان‌های مختلف، سه دیدگاه وجود دارد:

براساس این دیدگاه جهان تکوینی به جهان طبیعت محدود می‌شود و جهان ذهنی و فرهنگی است. ذهن افراد و فرهنگ، هویتی طبیعی و مادی دارند و علوم مربوط به آن‌ها، نظیر علوم طبیعی است. طرفداران این دیدگاه، بین علوم طبیعی و علوم انسانی، تفاوتی قائل نیستند نتیجه ظرفیت‌ها و قابلیت‌هایی از علوم انسانی و اجتماعی سلب می‌شود. <pre> graph LR A((جهان طبیعت)) --> B((جهان ذهنی)) B --> C((جهان فرهنگی)) </pre>	دیدگاه اول (طبیعت‌گرایان)
این گروه، جهان فرهنگی را مهم‌تر از جهان ذهنی و تکوینی می‌دانند. جهان ذهنی و فردی افراد، تابع فرهنگ آن‌هاست. جهان تکوینی ماده خامی است که فرهنگ‌ها و جوامع در آن دخل و تصرف می‌کنند. جهان ذهنی و جهان تکوینی اهمیتی ندارند و استقلال خود را در برابر جهان فرهنگی از دست می‌دهند. <pre> graph LR A((جهان فرهنگی)) --> B((جهان ذهنی)) B --> C((جهان طبیعت)) </pre>	دیدگاه دوم (فرهنگ‌گرایان)
براساس این دیدگاه، جهان‌های فرهنگی، ذهنی و تکوینی، مهم و در تعامل با یکدیگرند. جهان تکوینی محدود به طبیعت نیست. ادراک و آگاهی به انسان منحصر نمی‌شود. جهان تکوینی براساس حکمت و خواست خداوند سبحان، با افراد و جوامع انسانی رفتاری حکیمانه دارد. مثلاً قرآن، بر مسئولیت فرد در قبال فرهنگ تأکید می‌کند. جامعه و فرهنگ و جهان فردی اشخاص، هر دو مهم هستند. مثلاً قرآن، از زندگی و مرگ امت‌ها سخن می‌گوید. انسان، اخلاق الهی داشته باشد؛ جهان تکوینی درهای برکات خود را به روی آن‌ها می‌گشاید. جامعه، فرهنگ توحیدی داشته باشد؛ هرگاه افراد و جامعه، هویتی مشرکانه داشته باشند؛ زمین و آسمان از تعامل سازنده با آن‌ها، سر باز می‌زنند. ظرفیت‌های الهی و آسمانی، از انسان‌ها پنهان می‌ماند. <pre> graph TD A((جهان فرهنگی)) <--> B((جهان ذهنی)) B <--> C((جهان تکوینی)) C <--> A </pre>	دیدگاه سوم (دیدگاه قرآن و متفکران مسلمان)

نکته

برخی دیدگاه‌ها، بر شناخت درستی از انسان و جهان هستی استوار نیستند. اگر انسان از خود و جهان هستی شناخت درستی نداشته باشد، از تعامل صحیح با جهان هستی باز می‌ماند و نمی‌تواند استعدادهایش را بی‌پروا کند. قرآن کریم، باورها و اعمالی را که نمی‌گذارند انسان حقیقت خویش و جهان هستی را درک کند، «اغلال و سلاسل» می‌نامد. اغلال و سلاسل، زنجیرهایی هستند که انسان را در دنیا و آخرت به بند می‌کشند.

درس ۲: فرهنگ جهانی

- فرهنگ‌های مختلف (و هم‌چنین برخی عناصر فرهنگی)، گستره جغرافیایی و تداوم تاریخی یکسانی ندارند.

- در زمانی واحد، در سرزمین متعدد، فرهنگ‌های گوناگونی شکل می‌گیرند.
- برخی فرهنگ‌ها در مناطقی محدود شکل می‌گیرند و از مرزهای جغرافیایی خود عبور نمی‌کنند، ولی برخی دیگر گسترش بسیاری دارند. (فرهنگ جهانی)
- در طول زمان، در سرزمینی واحد، فرهنگ‌های متفاوتی پدید می‌آیند.
- عمر برخی فرهنگ‌ها کوتاه و برخی دیگر طولانی است.

چه فرهنگ‌هایی جهانی می‌شوند؟

- فرهنگ‌ها متنوع‌اند و این تنوع، به عقاید و ارزش‌های اساسی و کلان آن‌ها برمی‌گردد.

- تعریف: فرهنگی که از مرزهای جغرافیایی و قومی عبور می‌کند و در جهان گسترش می‌یابد، فرهنگ جهانی است.
- فرهنگ‌هایی که عقاید و ارزش‌های آن‌ها، مربوط به قوم و منطقه خاصی است
- از محدوده قومی و منطقه‌ای خود عبور نمی‌کنند.
- در صورتی که نسبت به سایر اقوام و مناطق، نگاهی سلطه‌جویانه داشته باشند، از محدوده قومی و منطقه‌ای خود فراتر می‌روند.

گونه نخست فرهنگ جهانی:

- فرهنگی است که عقاید، ارزش‌ها یا هنجارهای آن، متعلق به قوم، منطقه یا گروه خاصی است، ولی نگاه سلطه‌جویانه دارد.
- چنین فرهنگی، با عبور از مرزهای جغرافیایی خود، جهان را به دو منطقه مرکزی و پیرامونی تقسیم می‌کند؛ منطقه مرکزی، منطقه پیرامونی را به خدمت می‌گیرد.

- فرهنگ صهیونیسم؛ آرمان‌ها و ارزش‌های صهیونیسم، نژاد خاصی را مورد توجه قرار می‌دهد و با رویکرد دنیوی خود، دیگران را به خدمت می‌گیرد.

- فرهنگ سرمایه‌داری؛ کانون ثروت و قدرت را مورد توجه قرار می‌دهد و کشورهای دیگر را در پیرامون آن به خدمت می‌گیرد.
- فرهنگ سلطه یا استکبار؛ تسلط یک قوم، جامعه و گروهی خاص را بر دیگران به دنبال می‌آورد و دیگران را به ضعف و ناتوانی می‌کشانند.

- مدینه تغلب، جهان‌گشایی، امپریالیسم، استعمار؛ (در درس آینده با این فرهنگ‌ها آشنا می‌شویم).

گونه دوم فرهنگ جهانی:

- فرهنگی است که عقاید، ارزش‌ها و هنجارهای آن در خدمت گروه یا قوم خاصی نیست؛ بلکه سعادت همه انسان‌ها را دنبال می‌کند و از عقاید و آرمان‌های مشترک انسانی سخن می‌گوید.

- فرهنگ حق؛ فرهنگی است که عقاید، ارزش‌ها، هنجارها و رفتارهای آن، مطابق نیازهای فطری است. (فارابی جامعه‌ای را که عقاید و ارزش‌های آن حق است، اما هنجارها و رفتارهای آن موافق و همسو با حق نباشد، مدینه فاسقه می‌نامد).

- فرهنگ اسلام؛ (در درس ۴ با آن آشنا می‌شویم).

فرهنگ جهانی مطلوب، چه ویژگی‌هایی دارد؟

- عقاید و ارزش‌های فرهنگ جهانی، باید عقاید و ارزش‌های مشترک انسانی باشد که از آن‌ها به عقاید و ارزش‌های عام و جهان‌شمول یاد می‌شود.
- فرهنگ جهانی، باید دارای ۶ ویژگی باشد:

- ۱) حقیقت: اگر فرهنگ به حقیقتی قائل نباشد، نمی‌تواند معیار و میزانی برای سنجش عقاید و ارزش‌های مختلف داشته باشد. نتیجه، فرهنگ نمی‌تواند از حقانیت ارزش‌های خود دفاع کند.

- ۲) معنویت: فرهنگ جهانی با دارابودن این ویژگی:
 - به پرسش‌های بنیادین درباره مرگ و زندگی پاسخ می‌دهد.
 - به نیازهای ابدی و معنوی توجه می‌کند.
 اگر فرهنگ صرفاً به نیازهای مادی و دنیوی توجه کند → بشر را به بحران‌های روحی و روانی گرفتار می‌سازد.

نکته

تأکید بر اشتراکات و شباهت‌ها در فرهنگ جهانی، مستلزم نادیده گرفتن تفاوت‌ها نیست. قبول تفاوت‌ها و محترم شمردن آن‌ها در فرهنگ جهانی اهمیت بسیاری دارد. پذیرش تفاوت‌ها از صلح جهانی در برابر جنگ و خشونت محافظت می‌کند و انگیزه شناخت متقابل جوامع و فرهنگ‌ها را فراهم می‌آورد.

درس ۳: نمونه‌های فرهنگ جهانی (۱)

- در این درس، ۴ نمونه از گونه نخست فرهنگ جهانی مورد بررسی قرار می‌گیرد: (۱) مدینه تغلب، (۲) فرهنگ جهان‌گشایی و امپراتوری، (۳) امپریالیسم، (۴) استعمار.

۱- مدینه تغلب

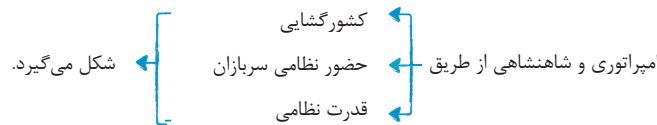
ابونصر محمد فارابی در گونه‌شناسی جوامع، یکی از انواع جوامع جاهلی را جامعه «تغلب» می‌نامد.

- در جامعه تغلب، مردم برای غلبه یافتن بر سایر ملت‌ها با یکدیگر همکاری می‌کنند و این هنگامی پیش می‌آید که همه آن‌ها، شیفته غلبه بر اقوام و ملل دیگر باشند.
- هدف این مردم خوار و مقهور کردن دیگران است. آن‌ها نمی‌خواهند ملت مقهور، مالک جان و مال خود و ... باشد.
- چنین افرادی دوست دارند بر یکایک مردم جامعه خود نیز چیره شوند، ولی از آن‌جا که در یک جامعه مردم برای: (۱) بقای خود، (۲) غلبه بر اقوام دیگر و (۳) جلوگیری از غلبه اقوام دیگر بر خود به هم نیازمندند، ناچارند از چیرگی بر یکدیگر خودداری کنند.
- مردم در مدینه تغلب گمان می‌برند که فقط آنان خوشبخت، پیروز و مورد رشک دیگران‌اند (و باید باشند) و از همه جوامع دیگر برترند.
- آن‌ها مردم جوامع دیگر را خوار و بی‌ارزش می‌شمرند. این‌گونه اندیشه‌ها در آنان حس خودخواهی را تقویت می‌کند؛ پس همواره می‌خواهند دیگران آنان را ستایش کنند.
- گمان می‌برند که ملت‌های دیگر نتوانسته‌اند به موقعیتی که آنان به دست آورده‌اند، برسند و اصولاً چنین سعادت را نمی‌شناسند.

ویژگی‌های مردم در جامعه تغلب

۲- جهان‌گشایی و امپراتوری

● برخی فرهنگ‌ها و جوامع، سلطه بر دیگر جوامع را ارزش اجتماعی برتر می‌دانند. در گذشته تاریخ این فرهنگ‌ها (فرهنگ سلطه و استکبار)، امپراتوری‌های بزرگی به وجود آورده است.

اغلب با کشتار و خسارت‌های انسانی و اقتصادی فراوان همراه بوده است.

مثال: (۱) اسکندر، تخت جمشید را به آتش کشید.

(۲) مغولان برخی شهرها را از دم تیغ گذراندند.

غلبه نظامی، همواره با غلبه فرهنگی همراه نیست.

یعنی

در تاریخ اقوامی بوده‌اند که با قدرت نظامی بر دیگر اقوام تسلط پیدا کرده‌اند، اما غلبه نظامی آن‌ها، همواره گسترش فرهنگی آن‌ها را به دنبال نداشته است.

مثال: (۱) ایرانیان باستان، فتوحاتی فراتر از مرزهای خود داشتند، اما جهان‌گشایی آن‌ها به جهانی‌شدن فرهنگشان منجر نشد.

(۲) مغولان پس از فتح ایران، چین و هند، تحت تأثیر فرهنگ این اقوام قرار گرفتند و حتی غازان‌خان، اسلام آورد و اسلام را دین رسمی اعلام کرد.

اگر فرهنگی قوی و غنی داشته باشد + قدرت نظامی مهاجم تضعیف شود.

می‌تواند استقلال سیاسی خود را به دست آورد.

اگر فرهنگی غنی و قوی داشته باشد → گروه مهاجم را در خود هضم می‌کند و به خدمت می‌گیرد.

ویژگی‌های جهان‌گشایی و امپراتوری

قومی که در اثر تهاجم

نظامی شکست می‌خورد

۳- امپریالیسم

اروپا در پنج قرن اخیر، کانون شکل‌گیری فرهنگ جدیدی است که آن را به نام فرهنگ غرب می‌شناسیم. فرهنگ غرب در این مدت، اشکال مختلفی از سلطه را پدید آورده است. از سلطه غرب با نام‌هایی مانند امپریالیسم و استعمار یاد می‌شود.

واژه امپریالیسم از امپراتوری گرفته شده است.

امپریالیسم به هر نوع سلطه‌ای اطلاق می‌شود.

انواعی دارد: (۱) سیاسی، (۲) اقتصادی، (۳) فرهنگی.

امپریالیسم سیاسی	با اشغال نظامی جوامع ضعیف شکل می‌گیرد.
امپریالیسم اقتصادی	در آن، قدرت اقتصادی یک کشور، بازارها و مواد خام کشور دیگر را تصرف می‌کند.
امپریالیسم فرهنگی	در آن، مقاومت فرهنگی منطقه‌ای که تحت تصرف اقتصادی یا نظامی جامعه‌ای دیگر قرار گرفته است، از بین می‌رود و قوم مغلوب، برتری فرهنگی مسلط را نیز می‌پذیرد.

۴- استعمار

به معنای اشغال یک سرزمین خارجی، با توسل به قدرت نظامی و سیاسی است.

استعمار کشور فاتح را دولت استعماری و کشور به بند کشیده شده را مستعمره می‌نامند.

انواعی دارد: (۱) قدیم، (۲) نو، (۳) فرانو.

استعمار قدیم	دوره زمانی	- نوعی جهان‌گشایی و امپراتوری است که از قرن پانزدهم توسط اروپائیان آغاز شد و در قرن نوزدهم به اوج رسید. - در این مدت، تصرفات اروپائیان از ۳۵ درصد کره زمین به ۶۷ درصد رسید.
	علت موفقیت‌ها	(۱) پیشرفت در زمینه دریانوردی (۲) پیشرفت در زمینه فنون نظامی (۳) اقتصاد صنعتی
	کارکردها	- استعمار اروپایی در سده هفدهم و هجدهم میلادی، بزرگ‌ترین برده‌داری تاریخ بشریت را برپا کرد. - اروپائیان در هجوم به قاره آمریکا، برای تأمین سلطه خود، پانزده میلیون سرخ‌پوست را نابود کردند.
استعمار نو	زمان شکل‌گیری	- پس از شکل‌گیری جنبش‌های استقلال‌طلبانه کشورهای مستعمره طی قرن بیستم به وجود آمد. (۱) کشور استعمارگر با استفاده از شرایط مساعدی که در دوره استعمار ایجاد کرده است، از مجریان بومی و داخلی کشورهای مستعمره، برای رسیدن به اهداف استعماری خود بهره می‌برد. (۲) دولت‌های استعمارگر برای به قدرت رساندن نیروهای خود، از کودتای نظامی نیز استفاده می‌کند.
	ابزارها	- کودتای انگلیسی ۳ اسفند ۱۲۹۹ رضاخان - مثال: کودتای آمریکایی ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ محمدرضا پهلوی - کودتای آمریکایی - انگلیسی نوزه نمونه شکست‌خورده
	اهداف	در استعمار نو، کشور استعمارگر با اتکا به قدرت اقتصادی خود، با استفاده از نهادها و سازمان‌های اقتصادی و سیاسی بین‌المللی و از طریق دولت‌های دست‌نشانده، کنترل بازار و سیاست کشورهای دیگر را در اختیار می‌گیرد.
استعمار فرانو	ابزارها	در استعمار فرانو، استعمارگران بیش از ابزارهای نظامی، سیاسی و اقتصادی، از ابزارهای فرهنگی و علمی، به ویژه رسانه‌ها و فناوری اطلاعات استفاده می‌کنند.
	اهداف	- جهان غرب در استعمار فرانو، هویت فرهنگی دیگر کشورها را هدف قرار می‌دهد؛ یعنی به عقاید، آرمان‌ها و ارزش‌های فرهنگ‌های دیگر هجوم می‌برد و باورها و ارزش‌های فرهنگی خود را تبلیغ و ترویج می‌کند. - مردمی که برتری فرهنگی جهان غرب را پذیرفته باشند، هویت خود را در حاشیه جهان غرب جست‌وجو می‌کنند و به مسیری می‌روند که جهان غرب برای آنان ترسیم می‌کند.
	سایر اصطلاحات	اصطلاحات شیخون فرهنگی، ناتوی فرهنگی و تهاجم فرهنگی، بیانگر استعمار فرانو است.

نکته

در استعمار قدیم، استعمارگران حضور مستقیم و آشکار داشتند، اما در استعمار نو، استعمارگران پنهان و مجریان آشکارند.

درس ۴: نمونه‌های فرهنگ جهانی (۲)

در این درس یک نمونه از گونه دوم فرهنگ جهانی، یعنی فرهنگ اسلام، مورد بررسی قرار می‌گیرد.

ویژگی‌های فرهنگ اسلام

با دعوت فراگیر خود، ایجاد یک فرهنگ جهانی را مورد توجه قرار داده است.

اسلام دین یک عصر و نسل خاص نیست. اصول اعتقادی و ارزش‌های آن، اصول و ارزش‌های ثابتی است که همه انبیا در طول تاریخ برای تبلیغ و ترویج آن‌ها مبعوث شده‌اند.

پاسخ‌های خاصی به پرسش‌های هستی‌شناسانه، انسان‌شناسانه و معرفت‌شناسانه می‌دهد.

● توحید، از خداوند واحدی حکایت دارد که خدای قوم و قبیله خاصی نیست؛ بلکه خداوند همه آدمیان و پروردگار همه جهان‌هاست.	هستی‌شناسی فرهنگ اسلام
● همه موجودات از او پدید آمده‌اند و به سوی او باز می‌گردند. او عالم را حکیمانه آفریده است و تدبیر می‌کند.	
● انسان از دیدگاه اسلام، موجودی مختار، مسئول، متعهد، دارای فطرتی الهی و خلیفه خداوند در زمین است.	انسان‌شناسی فرهنگ اسلام
● سعادت و عزت انسان در نزدیک شدن به خداوند و رسیدن به مقام خلافت الهی است و شقاوت و ذلت او در فراموشی حقیقت الهی خود و دیگر موجودات و به کارگیری تمامی ظرفیت‌ها و توانمندی‌های الهی خویش، برای زندگی محدود این جهان است.	
● انسان مسئول آبادکردن این جهان و موظف به پرهیز از فساد در آن است.	
● عقل در فرهنگ اسلام، زیباترین و محبوب‌ترین مخلوق خداوند است.	معرفت‌شناسی فرهنگ اسلام
● پیامبران برای شکوفایی عقل آدمیان، اجرای عدالت، جلوگیری از چرخش ثروت در دست اغنیا و آزادسازی مستضعفان از حاکمیت مستکبران مبعوث شده‌اند.	

مراحل گسترش فرهنگ اسلام

- عقاید و ارزش‌ها با پذیرش انسان‌ها به عرصه فرهنگ بشری راه می‌یابند و جلوه و نمود تاریخی پیدا می‌کنند.
 - عقاید و ارزش‌های اسلامی در تاریخ گسترش خود، چهار مرحله را پیموده‌اند: (۱) عصر نبوی (۲) دوران خلافت (۳) دوره استعمار (۴) عصر بیداری اسلامی.
- ۱) عصر نبوی**
- قبل از ظهور اسلام
 - شبه‌جزیره عربستان، فرهنگ جاهلی قبیله‌ای داشت.
 - شمال غربی شبه‌جزیره، تحت نفوذ و سلطه امپراتوری روم و جنوب شرقی آن، تحت تأثیر و سلطه شاهنشاهی ایران بود.
 - رسول خدا، ۱۳ سال در مکه تحت فشار نظام قبیله‌ای عرب جاهلی بود و بعد از آن، به مدت ۱۰ سال در مدینه، از طریق تشکیل حکومت اسلامی، موانع سیاسی را از بین برد.
 - پس از ظهور اسلام
 - در سال نهم هجرت، گروه‌های مختلفی برای پذیرش اسلام از سراسر شبه‌جزیره به مدینه آمدند.
 - پیامبر اسلام، پیش از رحلت، نامه‌ای برای دعوت امپراتوری ایران و روم به اسلام، ارسال کرد.
- ۲) دوران خلافت**
- از زمان رحلت رسول خدا آغاز شد و در طول خلافت اموی، عباسی و عثمانی ادامه یافت.
 - عقاید و ارزش‌های جهانی اسلام، فارغ از عملکرد قدرت‌های سیاسی و با تلاش و کوشش عالمان مسلمان، از مرزهای سیاسی و جغرافیایی جوامع مختلف عبور کرد و بر قدرت‌های سیاسی که در این مناطق حضور داشتند، تأثیر گذاشت.
 - فرهنگ اسلامی، به دلیل قدرت و غنای خود
 - گروه‌های مهاجم بیگانه را درون خود هضم و جذب می‌کرد.
 - دست کم، گروه‌های مهاجم بیگانه را ناگزیر می‌ساخت که برای بقای خود، در ظاهر از مفاهیم و ارزش‌های دینی استفاده کنند.
 - در این دوران، غلبه قدرت‌هایی که در چهارچوب قومی و قبیله‌ای رفتار می‌کردند (مانند سلجوقیان، خوارزمشاهیان، مغولان و عثمانی) مانع می‌شد تا ظرفیت‌های فرهنگ اسلامی و ارزش‌های اجتماعی آن به طور کامل آشکار شود.

نکته

عملکرد فرهنگ جاهلی در دوره‌های مختلف:

- قبل از ظهور اسلام ← فرهنگ شبه‌جزیره عربستان، جاهلی قبیله‌ای بود.
- در عصر نبوی تا فتح مکه ← در برابر اسلام مقاومت آشکار کرد.
- پس از فتح مکه ← به ناچار ظاهر اسلامی به خود گرفت.
- در دوران خلافت ← دوباره در جامعه اسلامی نمایان شد و به تدریج قدرت را در جامعه اسلامی براساس روابط قبیله‌ای و عشیره‌ای سازمان داد.

- در این دوره، دولت‌های استعماری غربی، بخش‌های مختلف جوامع اسلامی را تحت نفوذ و سلطه سیاسی خود درآوردند و با تکیه بر قدرت نظامی و صنعتی خویش، بیشتر سیاستمداران و دولتمردان جوامع اسلامی را مغلوب ساختند.
- ۳) دوران استعمار**
- قدرت سیاسی جوامع اسلامی که تا قبل از استعمار، بیشتر قومی و قبیله‌ای بود، در دوران استعمار، از طریق سازش با دولت‌های غربی، با قدرت استعمارگران پیوند خورد و استبداد ایلی و قومی به صورت استبداد استعماری درآمد.
 - صورت‌های مختلف استعمار، در این دوران نسبت به جامعه اسلامی اعمال شد.

تفاوت راهبردی استبداد قومی و استبداد استعماری	
استبداد ایلی و قومی	استبداد استعماری
دارای هویتی غیراسلامی بود.	دارای هویتی غیراسلامی بود.
پشتوانه و پیشینه‌ای خارج از جهان اسلام نداشت.	در سایه جهان غرب عمل می‌کرد.
از رویارویی مستقیم با فرهنگ اسلامی دوری می‌کرد.	چاره‌ای جز حذف مظاهر فرهنگ اسلامی نداشت.
می‌کوشید با رعایت ظواهر اسلامی، ظاهر دینی خود را حفظ کند.	به دلیل این که در سایه قدرت جهان غرب عمل می‌کرد، برای تأمین نیازهای اقتصادی و فرهنگی جهان غرب، مظاهر اسلامی را حذف می‌کرد.
مثال: استبداد ناصرالدین‌شاه	مثال: استبداد رضاخان

- در جهان اسلام، در مقابل نفوذ و سلطه فرهنگ غرب، مقاومت‌هایی شکل گرفت که ریشه در فرهنگ اسلامی داشت. متفکران جهان اسلام، خطرات سلطه فرهنگ غرب و فراموشی فرهنگ و هویت اسلامی را گوشزد کردند.
- ۴ بیداری اسلامی
- انقلاب اسلامی ایران
 - نقطه عطفی در بازگشت به فرهنگ اسلامی در جهان اسلام است.
 - امت اسلامی با الهام از این انقلاب و بازگشت به سوی هویت الهی خود، مرحله جدیدی را در گسترش فرهنگ اسلامی آغاز کرده است.
 - تا قبل از انقلاب اسلامی ایران، برای مقابله با سلطه استعمار، از مکاتب و روش‌های غربی استفاده می‌شد.
- مثال:
- ناسیونالیسم: مجموعه‌ای از باورها و نمادها که دلبستگی و تعلق به ملت، سرزمین، نژاد، قوم و زبان را اصل قرار می‌دهد و صرفاً تعلق خاطر و وابستگی به چنین عناصری را آرمان اساسی انسان‌ها و تعیین‌کننده هویت ملت‌ها می‌داند.
 - مارکسیسم: تفکری برگرفته از اندیشه‌های مارکس است که انقلاب طبقاتی (انقلاب کارگران علیه سرمایه‌داران) را تنها راه رهایی از چنگال نظام سرمایه‌داری و مشکلات آن می‌داند.
 - معایب این روش‌ها:
 - وحدت امت اسلامی را مخدوش می‌کردند.
 - مورد حمایت مردمی که در دامان فرهنگ اسلامی تربیت یافته بودند، قرار نمی‌گرفتند.

روان‌شناسی

درس ۱: تعریف و روش مورد مطالعه

- منابع کسب آگاهی و معرفت
- عقل (استدلال‌های منطقی و دلایل فلسفی)
 - استناد به وحی، آیات الهی، سخن و عمل بزرگان دین
 - شهود و دریافت درونی
 - تجربه (روش‌های علم تجربی)

نکات مهم

- این چهار منبع در مقابل هم نیستند، بلکه تکمیل‌کننده یکدیگرند.
- هر منبع روش‌ها و ویژگی‌های خاص خود را دارد.

علم تجربی چیست؟ -

مفاهیم پرکاربرد	توضیح
مسئله	پژوهش دانشمندان با طرح مسئله آغاز شود.
فرضیه	دانشمندان پاسخ‌های اولیه و تا حد ممکن سنجیده به مسئله‌های علمی می‌دهند که فرضیه نام دارد.
اصل یا قانون	فرضیه‌ها در صورت پذیرفته شدن تبدیل به اصل یا قانون می‌شوند.
نظریه	مجموعه‌ای منسجم از اصول و قوانین علمی درباره یک موضوع، نظریه را تشکیل می‌دهد.

نکات مهم

- ۱) راه پذیرفته شدن فرضیه‌ها آزمایش براساس مشاهدات تجربی و مطابقت دادن نتیجه با یافته‌های مقبول در علم تجربی است.
- ۲) معتبر بودن و پذیرفته شدن فرضیه، لزوماً به معنای درست و واقعی بودن آن نیست و ممکن است یک پاسخ معتبر، روزی نادرست تلقی شود.

اهداف علم تجربی

اهداف	توضیح
۱) توصیف	بیان روشن و تا حد ممکن دقیق از چستی موضوع
۲) تبیین	بیان علل اتفاق افتادن یک پدیده در جهان
۳) پیش‌بینی	بیان احتمال رخ دادن یک پدیده
۴) کنترل	دستکاری کردن و ایجاد تغییر در پدیده

نکات مهم

- ۱) دانشمندان سعی می‌کنند در توصیف پدیده‌ها دقیق و بی‌طرف باشند، با این وجود غالباً در این کار به طور کامل موفق نیستند.
- ۲) همیشه این احتمال وجود دارد که برای یک پدیده، تبیین‌های متفاوت و در عین حال صحیحی براساس منابع مختلف کسب آگاهی وجود داشته باشد.
- ۳) مهم‌ترین دلیل دشواری پیش‌بینی و کنترل در روان‌شناسی، پیچیدگی و دشواری توصیف و تبیین موضوعات این علم است که ناشی از وجود ابعاد جسمانی و غیرجسمانی در انسان می‌باشد.

روش علمی

- روش‌های علم تجربی تنها در حیطه امور مشاهده‌پذیر (محسوس) کاربرد دارند.
- دانشمندان در مواجهه با امور غیرمحسوس باید موضع «نمی‌دانم» داشته باشند و از سایر منابع استفاده کنند.
- تعریف روش علمی: فرایند جست‌وجوی با قاعده و نظام‌دار برای مشخص کردن یک موقعیت نامعین، در تعریف روش علمی مفاهیمی که در کتاب کامل توضیح داده شده است؛ توضیح داده نشده است برای مثال نظام‌دار و موقعیت نامعین و ...
- ویژگی‌های روش علمی:
 - ۱) تعریف عملیاتی متغیرها (تعریف قابل اندازه‌گیری)
 - ۲) تکرارپذیری (امکان تکرار آزمایش و نتایج توسط افراد دیگر)

تعریف روان‌شناسی

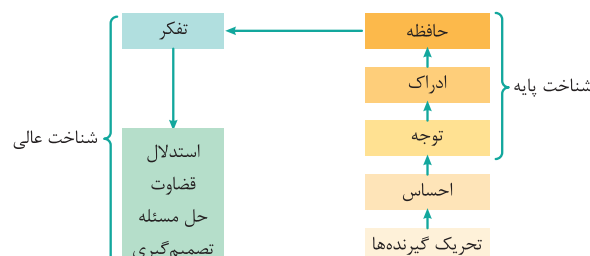
جامع‌ترین تعریف روان‌شناسی: علم مطالعه رفتار و فرایندهای ذهنی

رفتار	قابل مشاهده مستقیم است.
فرایند ذهنی	به صورت غیرمستقیم قابل مشاهده است. (از طریق آثار و کارکردها)

علت وجود تعاریف مختلف در روان‌شناسی

- گذشت زمان
- تغییر در مبانی و پیش‌فرض‌های علم
- تغییر در نیازهای فرهنگی و اجتماعی و زیستی
- افزایش اطلاعات در هر علم
- تغییر در توصیف و تبیین‌های موجود در علم
- نبود یک نظریه واحد با دیدگاه منسجم

شناخت چیست؟

مرورنامه آزمون آزمایشی خیل سبز

روان شناسی

انواع پردازش ادراکی: صرفاً مبتنی بر ویژگی‌های حسی؛ مانند اندازه و شکل ظاهری محرک است.
 مفهومی: علاوه بر ویژگی‌های حسی، تحت تأثیر ویژگی‌های کیفی است.

پردازش مفهومی پایدارتر و کارآمدتر از پردازش ادراکی است.

روش‌های جمع‌آوری اطلاعات در روان شناسی

مشاهده	- مناسب برای توصیف موضوعات است. - برای بررسی رفتار انسان و حیوان به کار می‌رود. - باید اطلاعات را دقیق ثبت کرد و تا جای ممکن از تعصب یا پیش‌داوری‌ها به دور بود.
پرسش‌نامه	- وقتی اطلاعات را نمی‌توان با مشاهده مستقیم به دست آورد، به کار می‌رود. - باید دقیق و معتبر باشند.
مصاحبه	- وقتی نمی‌توان موضوعی را مشاهده کرد یا با پرسش‌نامه‌های از پیش تعیین‌شده مطالعه کرد، به کار می‌رود. - برخلاف گفت‌وگوی معمولی هدفمند و سازمان‌یافته است.
آزمون	- ابزاری برای کتی کردن (اندازه‌گیری) ویژگی‌های روان‌شناختی - باید دقیقاً چیزی را اندازه‌گیری کند که برای آن ساخته شده و باید در دفعات متعدد اجرا نمره یکسان یا تقریباً یکسانی بدهد. - استفاده از آن باید در کنار سایر روش‌ها و به دست افراد متخصص باشد.

درس ۲

تعریف روان‌شناسی رشد

- یکی از گرایش‌های روان‌شناسی است.
- تلاش می‌کند تغییرات انسان را در طول زندگی از زمان تشکیل نطفه تا مرگ مطالعه کند.
- به شناسایی و پیش‌بینی تغییرات در طول زندگی یا فراخانای زندگی می‌پردازد.

- جسمانی (افزایش قد و وزن، مهارت‌های حرکتی)
- شناختی (حل مسئله، حافظه)
- هیجانی (ایراز خشم، محبت کردن ...)
- اجتماعی (برقراری روابط با دیگران)
- اخلاقی (رعایت حقوق دیگران، کمک کردن و ...)

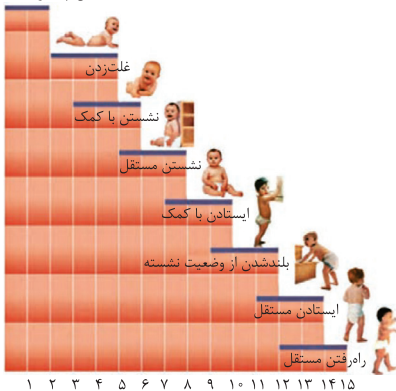
عوامل مؤثر بر رشد	توضیح
(۱) عوامل وراثتی یا زیستی	وراثت، ایجادکننده صفاتی است که از قبل در فرد نهفته است. رشد، تغییراتی که به آمادگی زیستی وابسته است و با گذشت زمان طبق یک برنامه طبیعی انجام می‌شود.
(۲) عوامل محیطی	عواملی که در بیرون از فرد وجود دارد و بر نحوه بروز تغییرات اثر می‌گذارد. یادگیری یکی از مهم‌ترین عوامل محیطی است.

مراحل مهم رشد در فراخانای زندگی

- ویژگی‌های مربوط به رشد را به دلیل پیوستگی رشد نمی‌توان به مراحل مشخص تقسیم کرد.
- امروزه اکثر روان‌شناسان رشد، به رشد مرحله‌ای اعتقاد دارند.

ویژگی های رشد در دوره کودکی: تولد تا ۱۱-۱۲ سالگی = کودکی

بالا نگه داشتن چانه و سینه

● از رشد جسمانی کودکی: افزایش قد و وزن و تغییرات در اعضای بدن (افزایش وزن مغز یا استحکام استخوان ها است).

● ابتدا مهارت حرکات درشت و سپس حرکات ظریف به دست می آیند.

رشد شناختی کودکی:

● به رشد توانایی های مرتبط با توجه، ادراک، حافظه، استدلال، قضاوت، حل مسئله، تصمیم گیری و توانایی های زبانی، رشد شناختی گفته می شود.

● پردازش ادراکی در کودکان قبل از دبستان باعث می شود هدایای بزرگ کم ارزش را به هدایای کوچک پر ارزش ترجیح دهند.

رشد هیجانی کودکی:

● فرایندی پیچیده است که نه تنها مستلزم آگاهی از هیجانات خود، بلکه مستلزم آگاهی از هیجانات دیگران است.

● رشد هیجانی در کودکی معطوف به سه هیجان ساده است (ترس، خشم و محبت) و سپس به هیجان های مرکب تعمیم می یابد (پشیمانی، سپاسگزاری و ترحم).

رشد اجتماعی کودکی:

● آگاهی انسان از ویژگی اجتماعی بودن خود، در فرایند رشد به تدریج حاصل می شود و او را اجتماعی تر می کند.

اولین علامت رشد اجتماعی در ۳ - ۲ ماهگی لیخنه اجتماعی است.	۳ - ۲ ماهگی
ترس از غریبه در ۸ ماهگی است.	۸ ماهگی
بازی های موازی در ۴ یا ۵ سالگی است. در این بازی ها کودکان علاقه مندند در کنار یکدیگر باشند، ولی به تنهایی بازی کنند.	۴ یا ۵ سالگی
کودکان در دوره دبستان با یکدیگر بازی های گروهی می کنند و علاقه خاصی به بازی با هم جنسان خود دارند. جمله معروف آنها (دخترها با دخترها و پسرها با پسرها) را همگی شنیده ایم.	دوره دبستان

رشد درک اخلاقی کودکی:

● دربرگیرنده آن دسته از قوانین و مقررات اجتماعی و اصول شرعی و عرفی است که تعیین می کنند انسان ها در رابطه با دیگران چگونه باید رفتار کنند.

● منظور از رشد درک اخلاقی در این جا، همان انجام عمل اخلاقی است، هر چند دلیل انجام آن متفاوت باشد.

ویژگی های رشد در نوجوانی -

● نوجوانی: از ۱۲ تا ۲۰ سالگی

● رشد جسمانی و بلوغ جنسی: حوزه های اساسی آن در نوجوانی عبارت است از: قد و وزن، رشد استخوانی و عضلانی، رشد مغز و سیستم عصبی، تغییرات بلوغ

● رشد جنسی در بلوغ جنسی رخ می دهد.

● رشد دستگاه تولیدمثل، تغییر اساسی دوره نوجوانی است که با بلوغ جنسی رخ می دهد.

● رشد اندام های داخلی (قلب و شش) موجب احساس توانمندی زیاد در نوجوان می شود.

● (۱) اولیه (تغییرات مربوط به تولیدمثل)

● در مرحله بلوغ جنسی، دو دسته تغییرات مربوط به جنس رخ می دهد: (۲) ثانویه (جزئی از علائم رشد و قابل رؤیت)

رشد شناختی نوجوانی -

● تفکر فرضی شکل می گیرد.

● توجه، گزینشی تر می شود.

● مهارت فرافاصله به وجود می آید.

● برخلاف کودکان قادر به ظرفیت سازی حافظه هستند.

● پردازش غالب آنها، مفهومی است.

توصیه	پیامد تغییرات شناختی
بهرتر است در حضور دیگران از نوجوانان عیب جویی نشود.	حساسیت نسبت به انتقاد دیگران
باید ویژگی های منحصر به فرد نوجوانان را پذیرفت تا در زمان مناسب دیدگاه متعادل تری ایجاد شود.	احساس منحصر به فرد بودن اغراق آمیز
باید به نوجوانان کمک کرد تا دریابند جوامع و افراد، آمیزه ای از محاسن و معایب هستند.	آرمان گرایی و عیب جویی
به جای نوجوانان تصمیم گیری نشود، تصمیم گیری کارآمد، الگوی تصمیم گیری نوجوانان باشد.	مشکل در تصمیم گیری روزمره

مرورنامه آزمون آزمایشی خیلی سبز

روان شناسی

– رشد هیجانی نوجوانی –

- به دلیل تغییرات فیزیولوژیکی و هورمونی، تحریک پذیری افزایش می یابد و حالات هیجانی به سرعت تغییر می کند.

– رشد اجتماعی نوجوانی –

- گرایش به همسالان بیشتر می شود.
- یکی از تغییرات در رشد اجتماعی نوجوانی دستیابی به هویت (پاسخ به سؤال من کیستم؟) است.

– رشد اخلاقی نوجوانی –

- تحول اخلاقی و ارزشی در نوجوانی بیش از هر دوره دیگری است.
- رشد سریع شناختی باعث می شود فرد بهتر در مورد مسائل اخلاقی قضاوت کند.
- روابط اجتماعی نوجوان و استقلال نسبت به والدین باعث می شود با مسائل اخلاقی و ارزشی بیشتر درگیر گردد.
- برای این که شناخت به اخلاق منتهی شود، شناخت باید به عقاید و باورها و ارزش های فرد تبدیل شود.

– خود آرمانی و خود واقعی –

- خود واقعی = ویژگی های فردی
- خود آرمانی = ویژگی هایی که فرد دوست دارد داشته باشد.
- استفاده مکرر از رویاپردازی به جای تلاش برای رسیدن به خود آرمانی، باعث افت در عملکرد می شود.

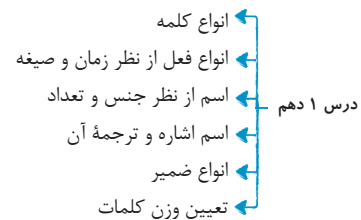
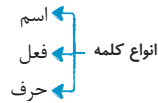
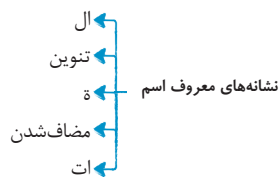
عربی

عربی دهم

درس ۱

دوازدهم انسانی

مرورنامه آزمون مرحله دوم

صرف فعل ماضی

رقم	صیغه	ماضی
۱	لِلغَائِبِ	نَصَرَ
۲	لِلغَائِبِينَ	نَصَرَا
۳	لِلغَائِبِينَ	نَصَرُوا
۴	لِلغَائِبَةِ	نَصَرَتْ
۵	لِلغَائِبَتَيْنِ	نَصَرَتَا
۶	لِلغَائِبَاتِ	نَصَرْنَ
۷	لِلْمَخَاطَبِ	نَصَرْتُ
۸	لِلْمَخَاطِبِينَ	نَصَرْتُمَا
۹	لِلْمَخَاطِبِينَ	نَصَرْتُمَا
۱۰	لِلْمَخَاطِبَةِ	نَصَرْتُ
۱۱	لِلْمَخَاطِبَتَيْنِ	نَصَرْتُمَا
۱۲	لِلْمَخَاطِبَاتِ	نَصَرْنَا
۱۳	متکلم وحده	نَصَرْتُ
۱۴	متکلم مع الغیر	نَصَرْنَا

صرف فعل مضارع

رقم	صیغه	مضارع
۱	لِغَائِبٍ	يَنْصُرُ
۲	لِلغَائِبَيْنِ	يَنْصُرَانِ
۳	لِلغَائِبِينَ	يَنْصُرُونَ
۴	لِلغَائِبَةِ	تَنْصُرُ
۵	لِلغَائِبَتَيْنِ	تَنْصُرَانِ
۶	لِلغَائِبَاتِ	يَنْصُرْنَ
۷	لِلْمَخَاطِبِ	تَنْصُرُ
۸	لِلْمَخَاطِبَيْنِ	تَنْصُرَانِ
۹	لِلْمَخَاطِبِينَ	تَنْصُرُونَ
۱۰	لِلْمَخَاطِبَةِ	تَنْصُرْنَ
۱۱	لِلْمَخَاطِبَتَيْنِ	تَنْصُرَانِ
۱۲	لِلْمَخَاطِبَاتِ	تَنْصُرْنَ
۱۳	متکلم وحده	أَنْصُرُ
۱۴	متکلم مع الغير	تَنْصُرُ

فعل آینده (مستقبل)

با اضافه کردن حروف (س) یا (سوف) بر سر مضارع ساخته می‌شود؛ مانند: سَيَنْصُرُ یا سوف يَنْصُرُ = خواهد رفت

فعل امر

فعل را مجزوم کرده و حرف اول فعل را حذف می‌کنیم. در صورتی که به راحتی خوانده شود، خودش فعل امر است و نیاز به همزه امر ندارد.

مانند: تُسَاعِدُ ← سَاعِدْ تَتَقَرَّبُ ← تَقَرَّبْ

و اگر به راحتی خوانده نشود (فعل با حرکت ساکن آغاز شود)، بر سر فعل، همزه امر اضافه می‌کنیم که حرکت آن براساس جدول زیر مشخص می‌شود:

حرکت عین الفعل	حرکت همزه امر	مثال
ضمه	ضمه	تَكْتُبُ ← اُكْتُبْ
کسره یا فتحه	کسره	تَجْلِسُ ← اجْلِسْ تَذْهَبُ ← اِذْهَبْ
در باب افعال	فتحه	تُكْرِمُ ← اُكْرِمْ

روش ساختمان فعل نهی

از فعل مضارع ساخته می‌شود و مراحل آن عبارت است از:

۱ حرف «لا» را ابتدای مضارع اضافه می‌کنیم.

۲ آخر فعل را مجزوم می‌کنیم، یعنی به آن علامت ساکن (ـَ) می‌دهیم، اما اگر آخر فعل، (ن) داشته باشد «ن» را حذف می‌کنیم.

تذکر «ن» جمع مؤنث حذف نمی‌شود.

تَكْتُبُ ← لا تَكْتُبْ (ننویس)

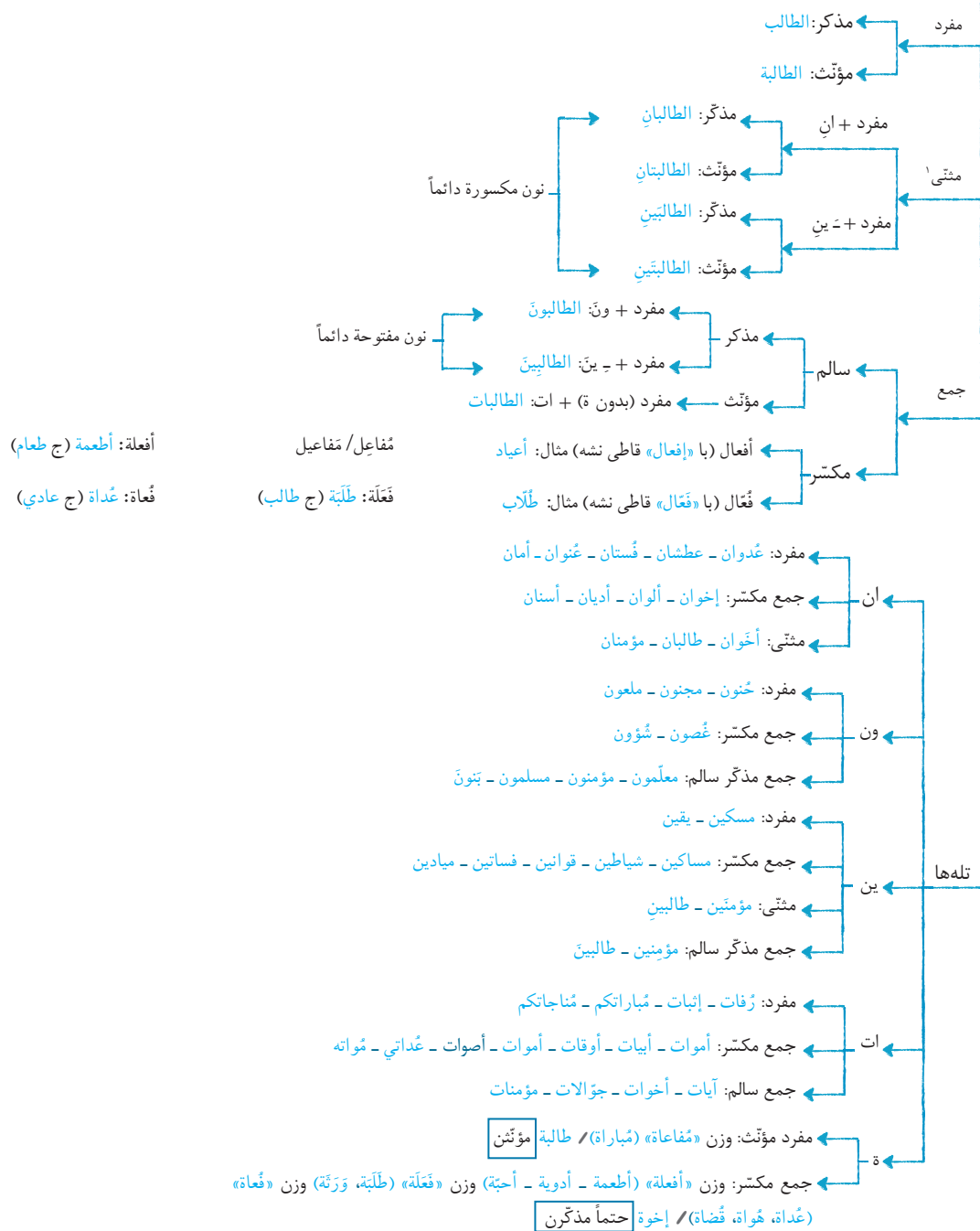
تَدْخُلُونَ ← لا تَدْخُلُوا (داخل نشوید).

تُدَافِعَنَّ ← لا تَدَافِعَنَّ (دفاع نکنید).

تَتَعَامَلْنَ ← لا تَتَعَامَلْنَ (داد و ستد نکنید).

اسم از نظر تعداد و جنس

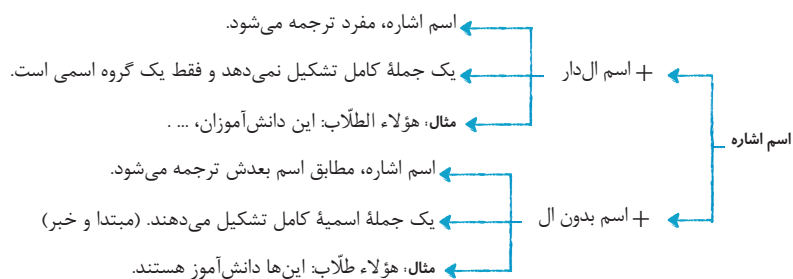

۱- هم به شكل جمع ترجمه می‌شود هم با «دو»: المؤمنان: مؤمنان / دو مؤمن / مؤمنین / مؤمن‌ها

ترجمه اسم اشاره

مفرد	مثنی	جمع	اشاره مکانی
مذكر (هذا (این)	هذان - هذین (این دو)	هؤلاء (این ها)	هنا (این جا)
مؤنث (هذه (این)	هاتان - هاتین (این دو)	هؤلاء (این ها)	
مذكر (ذلك (آن)	—	اولئك (آن ها)	هناك (آن جا)
مؤنث (تلك (آن)	—	اولئك (آن ها)	

ضمایر متصل و منفصل

رقم	صیغه	منفصل	متصل به اسم، فعل و حرف
۱	للعائب	هُوَ	هـ
۲	للعائبتین	هُمَا	هُمَا
۳	للعائبتین	هُم	هُنَّ
۴	للعائبة	هِيَ	هَا
۵	للعائبتین	هُمَا	هُمَا
۶	للعائبات	هُنَّ	هُنَّ
۷	للمخاطب	أَنْتَ	كَ
۸	للمخاطبتین	أَنْتَما	كُما
۹	للمخاطبتین	أَنْتِمْ	كُنَّ
۱۰	للمخاطبة	أَنْتِ	كِ
۱۱	للمخاطبتین	أَنْتَما	كُما
۱۲	للمخاطبات	أَنْتُنَّ	كُنَّ
۱۳	متكلم وحده	أنا	ي
۱۴	متكلم مع الغير	نحن	نا

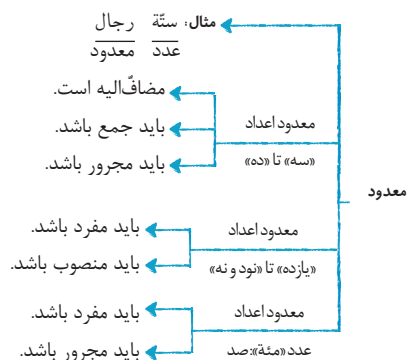
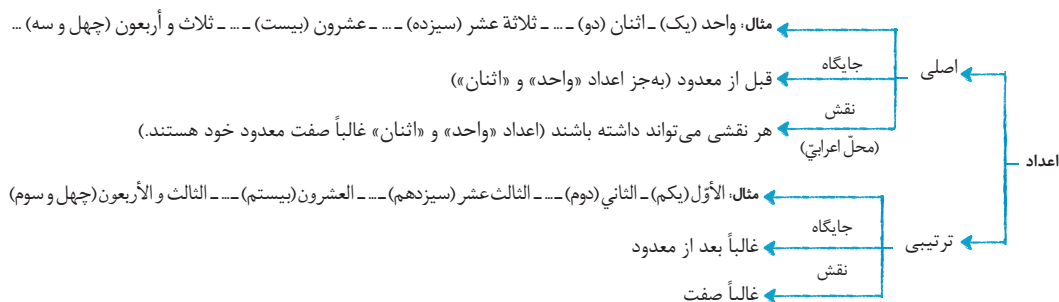
وزن

به جای حروف اصلی کلمه، به ترتیب «ف، ع، ل» قرار می گیرد.

برای نمونه، گفته می شود: سَتَر بر وزن «فَعَلَ» و عَتَب بر وزن «فَعَلَ».

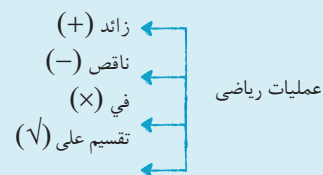

درس ۲

نکته

- برای بیان ساعت از عدد بر وزن «الفاعلة» استفاده می شود.
مثال: الساعة الرابعة / الساعة الأربعة
- به اعداد «عشرون» - «ثلاثون» - «أربعون» - «خمسون» - ... - «تسعون» «عقود» می گویند.
- عقود هم با «ون» به کار می روند و هم با «ین»: عشرون = عشرين = بیست
- به اعدادی مانند «واحد و ثلاثون» و «أربع و خمسين» «معطوف» گفته می شود.
- در عربی یکان قبل از دهگان به کار می رود - مثال: بیست و پنج: عشرون و خمسة / خمسة و عشرون
- دقت کنید که عدد «صد» به دو صورت نوشته می شود: «مئة» و «مائة»
- در عربی فقط اعدادی «و» دارند که در فارسی «و» دارند؛ مثلاً «یازده» «و» نداریم، پس «أحد و عشر» غلطه، اما در «سی و هفت» «و» داریم و «سبعة و ثلاثون» صحیح هست.

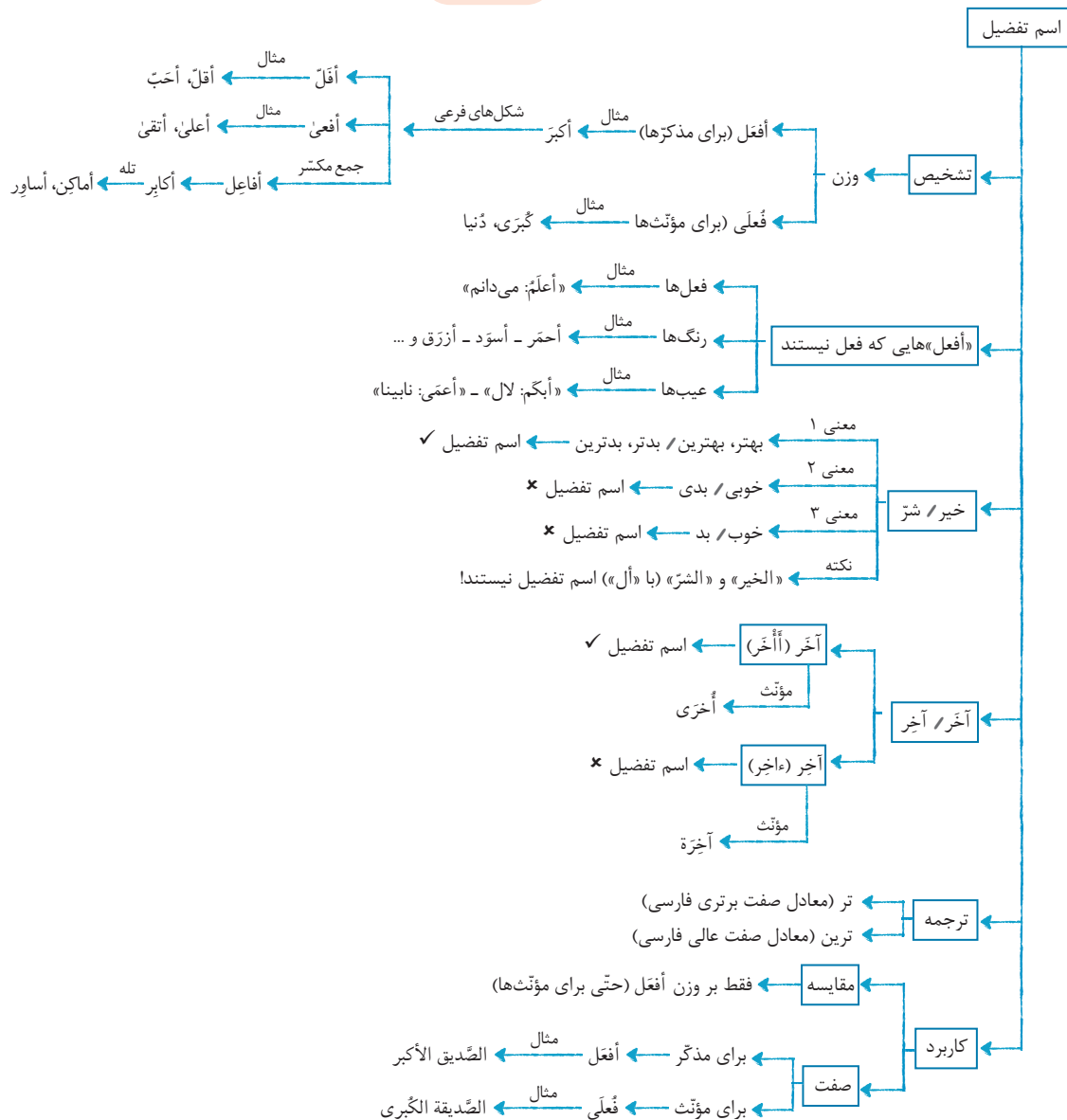

- اعداد «عشرون» - «ثلاثون» - «أربعون» اصلی و اعداد «العشرون» - «الثلاثون» - «الأربعون» ترتیبی هستند.
- یکی از موارد سؤالات ضبط حرکات کنگور، مربوط به اعداد است. دقت کنید که آن را اعداد عقود به شکل «ون، ین، ون» اشتباه است.

عربی یازدهم

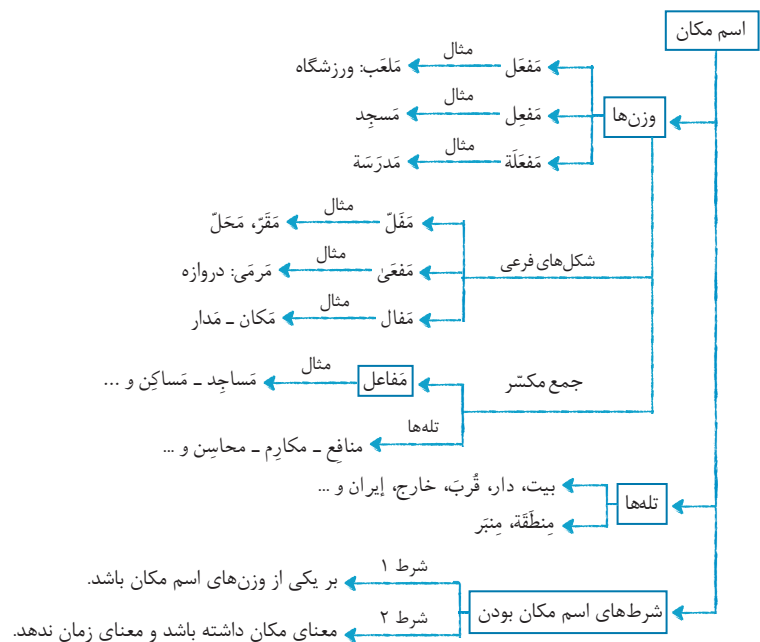
درس ۱

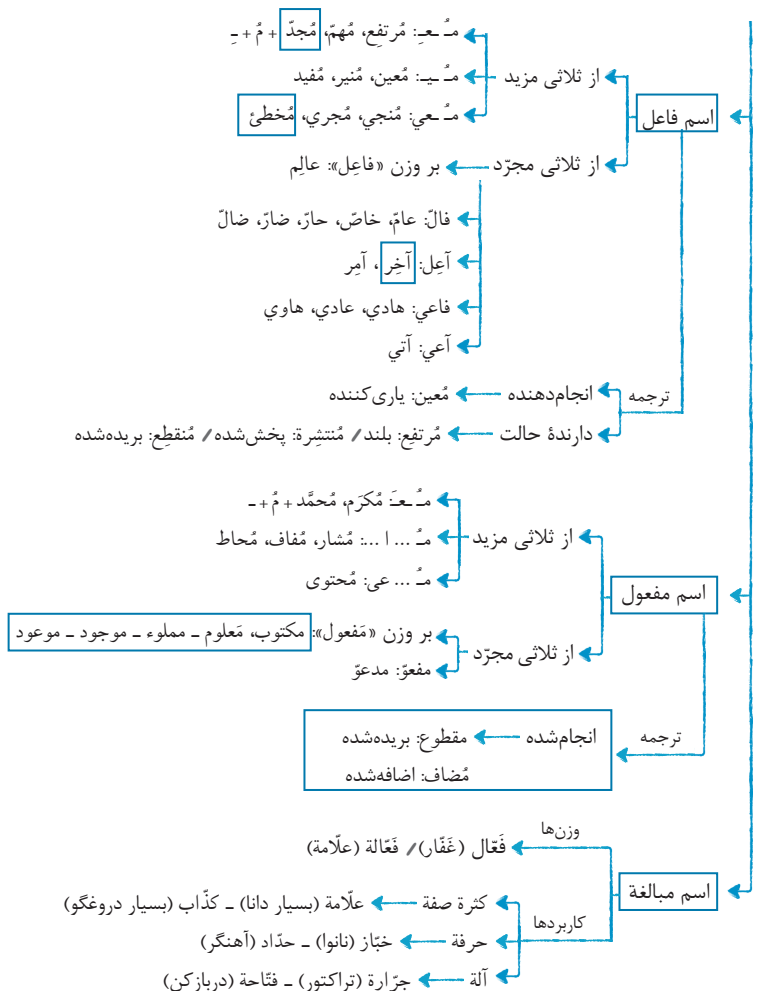

مرورنامه آزمون آزمایشی خیل سبز

عربی

درس ۲

مرورنامه آزمون مرحله دوم

دوازدهم انسانی

- کلمات و وزن های مهم -

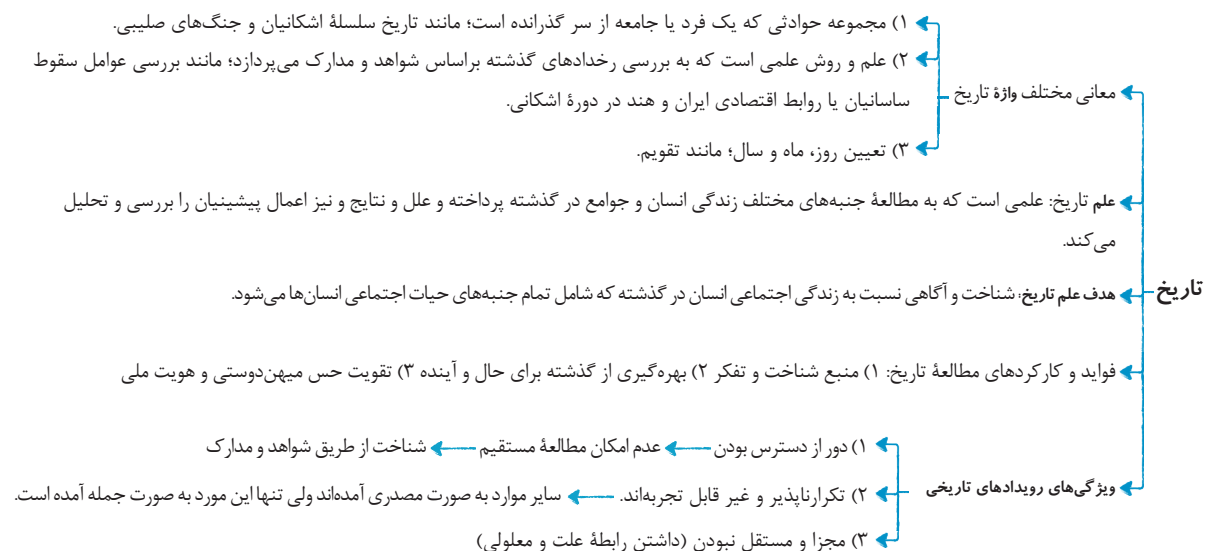
تاریخ

تاریخ دهم

درس ۱: تاریخ و تاریخ نگاری

تاریخ چیست؟

● واژه تاریخ دارای معانی مختلفی است که هر کدام فواید و کارکردها و هدف مشخصی دارد. علاوه بر این، رویدادهای تاریخی نیز ویژگی‌های منحصربه‌فردی دارند که تمام این مطالب در نمودار زیر آمده است.

پیشینه تارینگاری

- پس از اختراع خط در حدود ۵ هزار سال پیش و زمانی که توجه انسان به ثبت و نگارش رویدادهای عصر خویش جلب شد، می توان گفت تاریخ نگاری هم شکل گرفت.
- ولی تاریخ نگاری در مفهوم کامل آن به قرن ۵ ق. م در یونان باستان و به هرودت (ملقب به پدر تاریخ) بازمی گردد.

ارزش شناسی کتاب: کهن ترین و کامل ترین کتاب تاریخی به جامانده از عصر باستان

کتاب تاریخ هرودت

مطالب کتاب: اغلب شرح جنگ های ایران و یونان

نسبت به ایران غرض ورزی هایی وجود دارد.

سنگ نوشته ای به خط کهن مصری با قدمت ۴ هزار ساله و در باب شرح حال فراعنه

قدیمی ترین متن تاریخی

(۱) سنگ نوشته هایی از دوران هخامنشیان و ساسانیان
(۲) خدای نامه های دوران ساسانی

مصادیق ایرانی ای که نشان دهنده توجه ایرانیان به ثبت تاریخ است.

- می توان برای تاریخ نگاری یک سیر تکامل در نظر گرفت که از تاریخ نگاری کلاسیک یا قدیمی شروع می شود و به تاریخ نگاری نوین می رسد. منظورمان از تاریخ نگاری کلاسیک یا قدیمی همان تاریخ نگاری ها و کتاب هایی است که بر شرح حال فرمانروا و حوادث سیاسی مبتنی است. حواستان باشد که تاریخ نگاری سنتی در دوران اسلامی رایج بود. مقایسه ویژگی های تاریخ نگاری سنتی و تاریخ نگاری نوین هم اهمیت بالایی دارد.

به دنبال تحولات فکری و علمی که در دوره رنسانس (قرن های ۱۳ تا ۱۷ م) در اروپا به وقوع پیوست.

علم تاریخ متحول شد و شیوه نوینی در تاریخ نگاری پدید آمد.

اساس تاریخ نگاری نوین بر (۱) سنجش دقیق منابع (۲) استناد به مدارک و اسناد معتبر و (۳) دوری از داستان پردازی است. حواستان باشد ویژگی اصلی این تاریخ نگاری بررسی علل، نتایج و آثار حوادث است؛ علاوه بر این، در تاریخ نگاری نوین سایر جنبه های اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و ... مورد توجه قرار می گیرد.

فواید مطالعه تاریخی

- (۱) منبع شناخت و تفکر،
 - پرورش قوه شناخت
 - آیات قرآن انسان را به مطالعه تاریخ دعوت کرده و آن را منبع معتبر کسب شناخت و تفکر معرفی می کند.
- (۲) بهره گیری از گذشته برای حال و آینده،
 - آثار و پیامد رویدادهایی که در گذشته رخ دادند زمان حال را تحت تأثیر قرار می دهد.
 - کمک می کند بفهمیم جوامع چگونه به وجود آمده و پیشرفت کرده و به وضعیت امروزی رسیده اند.
 - شناخت جامعه خویش و سایر جوامع و ترسیم افق آینده
- (۳) تقویت حس میهن دوستی،
 - آگاهی از گذشته مشترک باعث یگانگی می شود.
 - حفظ هویت ایرانی با استفاده از آگاهی تاریخ (زبان، فرهنگ و ...)
 - اهمیت ارزش میراث فرهنگی و حفظ آن

مراحل پژوهش در تاریخ

۱- حواستان باشد که جرج سارتن پدر تاریخ علم است.

در این بخش، با مراحل پژوهش در تاریخ آشنا می‌شوید؛ حواستان باشد که ترتیب آن‌ها مهم است:

مراحل	توضیحات
انتخاب موضوع	تازه باشد. / فایده داشته باشد. / اطلاعات کافی درباره‌اش وجود داشته باشد. / نظر جدید ارائه دهد.
تدوین پرسش‌های تحقیق	مشخص شدن هدف پژوهش / جلوگیری از بیراهه رفتن محقق / پرسش از زمینه‌ها، علت‌ها و آثار
شناسایی منابع	ارزیابی میزان اعتبار، دقت و صحت منابع و اسناد تحقیق
گردآوری و تنظیم اطلاعات	استخراج، تنظیم و دسته‌بندی اطلاعات
تحلیل و تفسیر اطلاعات	مشابه کار کارآگاهان / نیازمند دانش و مهارت فراوان
گزارش یافته‌ها	استخراج نتایج تحقیق و ارائه در قالب گزارش علمی (کتاب، مقاله و ...)

- منابع دست اول یا اصلی؛ همهٔ آثاری که در زمان وقوع رویداد یا نزدیک به آن شکل گرفته‌اند. ← منابع مکتوب
- تمامی آثار باستانی و تاریخی
- منابع دست دوم یا فرعی؛ آثاری که براساس منابع دست اول نوشته یا شکل گرفته‌اند، مثل کتاب‌ها، مقالات و پایان‌نامه

نکته

یکی از دقیق‌ترین گاه‌شماری‌های جهان که گاه‌شماری هجری - خورشیدی براساس آن تنظیم شده است، گاه‌شماری جلالی است.

یک تعریف: خط زمان چیست؟ ابزار مناسبی است که به وسیلهٔ آن می‌توان رویدادهای یک دوره یا دوران‌های مختلف را به ترتیب وقوع آن روی نمودار نشان داد.

درس ۲: تاریخ، زمان و گاه‌شماری

تاریخ، زمان و گاه‌شماری

- نخستین پرسش تاریخ‌نگاران ← رویدادهای تاریخی در چه زمانی و در کجا روی داده است؟
- دانش تاریخ بدون توجه به زمان (یکی از ارکان تاریخ) معنایی ندارد؛ زیرا: (۱) رویدادهای تاریخی در زمان معینی از گذشته روی داده‌اند (۲) بدون آگاهی از زمان روی‌دادن آن‌ها نمی‌توان به درک منطقی از تاریخ دست یافت.
- در بحث زمان، باید به گاه‌شماری اشاره کرد؛ گاه‌شماری یا همان کروئولوژی (که به معنای نظم و ترتیب رویدادهاست) نظامی است که انسان برای اندازه‌گیری دقیق زمان (سال، ماه و روز) ابداع کرده است. اندازه‌گیری زمان با علوم ریاضیات، نجوم و فیزیک ارتباط نزدیک دارد و دانشمندان این علوم با هم یک تلاش مشترک داشتند که نتیجه‌اش ابداع تقویم است.

انواع گاه‌شماری‌های باستانی	
خورشیدی - قمری بابلی	(۱) در بین‌النهرین و به‌خصوص در میان بابلی‌ها نیز رایج بود. در دورهٔ هخامنشیان این گاه‌شماری رایج بود. (۲) سال به ۱۲ ماه قمری ۳۰ یا ۲۹ روزه تقسیم می‌شد. (۳) برای رفع اختلاف روزهای سال قمری (۳۵۴ روز) و سال خورشیدی (۳۶۵ روز و یک‌چهارم شبانه‌روز) هر سه سال یک ماه به سال می‌افزودند.
خورشیدی مصری	(۱) در مصر رایج بود. (۲) سال به ۱۲ ماه ۳۰ روزه تقسیم می‌شد. (۳) پنج روز اضافی را به آخر ماه دوازدهم می‌افزودند. (۴) برای محاسبهٔ یک‌چهارم شبانه‌روز اضافی هر چهار سال یک روز به سال می‌افزودند. (کبیسه)
رومی - مسیحی	(۱) در آغاز، گاه‌شماری دقیق نداشتند. (۲) اولین بار ژولیوس سزار (امپراتور روم) آن را براساس گاه‌شماری مصری اصلاح کرد. (۴۶ ق. م) (۳) دو قرن بعد از رسمی شدن مسیحیت در امپراتوری روم، تولد حضرت مسیح مبدأ این گاه‌شماری قرار گرفت و به تقویم مسیحیان بدل شد. (۵۲۵ م) (۴) در زمان پاپ گرگوار سیزدهم دوباره اصلاح شد. (حدود سال ۱۵۰۰ م)
اشکانیان	گاه‌شماری بابلی، سلوکی و اوستایی رایج بود.
هخامنشیان	(۱) رواج گاه‌شماری خورشیدی - قمری بابلی (۲) نام‌گذاری ماه‌ها و روزها براساس فرهنگ و آیین ایرانی

(۱) گاه‌شماری دینی زرتشتیان بود. (۲) سال به ۱۲ ماه خورشیدی ۳۰ روزه تقسیم می‌شد. (۳) پنج روز اضافی را به نام اندرگاه (پنجه) به آخر ماه دوازدهم می‌افزودند. (۴) مبدأ آن بر تخت نشستن هر پادشاه بود. (۵) هر ۴ سال یک شبانه‌روز و هر ۱۲۰ سال ۳۰ شبانه‌روز از سال حقیقی عقب می‌افتاد. برای رفع این مشکل هر ۱۲۰ سال، یک ماه به دوازده ماه سال می‌افزودند.	اوستایی
(۱) تقویم رایج کشورهای اسلامی است. (۲) مبدأ آن هجرت پیامبر از مکه به مدینه است. (اول محرم آن سال) (۳) بر پایهٔ گردش ماه به دور زمین	قمری

نکته

یکی از دقیق‌ترین گاه‌شماری‌های جهان که گاه‌شماری هجری - خورشیدی براساس آن تنظیم شده است، گاه‌شماری جلالی است.

یک تعریف، خط زمان چیست؟ ابزار مناسبی است که به وسیلهٔ آن می‌توان رویدادهای یک دوره یا دوران‌های مختلف را به ترتیب وقوع آن روی نمودار نشان داد.

تاریخ و مکان؛ تأثیر جغرافیا بر رویدادهای تاریخی

● مکان رکن مهم دیگر تاریخ است و تأثیر جغرافیا بر رویدادهای تاریخی از دیرباز مورد توجه مورخان بوده است.

(۱) هرودت برای نگارش کتاب تاریخ خود به مسافرت می‌رفت تا مکان رویدادها را از نزدیک مشاهده کند.

(۲) ابن خلدون (اندیشمند مسلمان تونس) بخشی از مقدمهٔ کتاب العبر خود را به تأثیر جغرافیا و اقلیم بر تاریخ و آدمیان اختصاص داده است.

(۳) محققان معاصر به تأثیر پدیده‌های جغرافیایی مثل رودهای دجله، فرات، نیل و ... به شکل‌گیری تمدن‌های باستانی پرداخته‌اند.

کدام مورخان به عامل مکان و جغرافیا بر رویدادهای تاریخی توجه داشتند؟

دو تعریف مهم:

(۱) جغرافیای تاریخی، دانشی است که به مطالعهٔ مناطق و سرزمین‌های مختلف در گذشته می‌پردازد و تأثیر محیط طبیعی را بر رویدادهای تاریخی بررسی می‌کند.

(۲) نقشه‌های تاریخی، یکی از پیامدهای ارتباط جغرافیا و تاریخ است و اطلاعاتی شامل قلمرو حکومت‌ها، مرزها، پایتخت‌ها، شهرها و ... را در بر می‌گیرد. اهمیت نقشه‌های تاریخی در دو قرن اخیر بیشتر شده است.

درس ۳: باستان‌شناسی؛ در جست‌وجوی میراث فرهنگی

باستان‌شناسی و مراحل انجام کار آن

باستان‌شناسی علمی است که آثار باستانی و تاریخی را به منظور شناخت فرهنگ و شیوهٔ زندگی انسان‌ها و جوامع گذشته بررسی می‌کند و باستان‌شناس کسی است که براساس آثار باقی‌مانده از بشر، گذشتهٔ انسان و جامعه به‌ویژه تغییرات فرهنگی آن‌ها را در طول زمان بررسی می‌کند.

هدف علم باستان‌شناسی: شناخت انسان و پژوهش در فرهنگ او

مواردی که باستان‌شناسان مطالعه می‌کنند: (۱) آثار باستانی و تاریخی: اشیاء، ابزارها، بناها و مکان‌هایی که ساختهٔ بشر هستند.

(۲) مکان یا محوطهٔ باستانی: جایی که باستان‌شناسان در آن آثار باستانی را مطالعه و کشف می‌کنند.

نکته

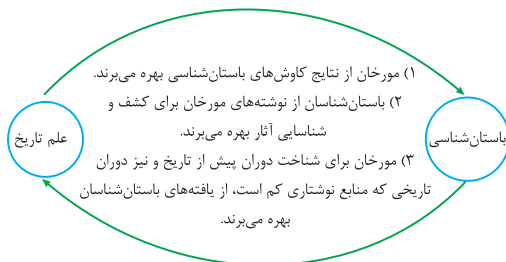
شیوهٔ تدفین مردگان، معماری و مصالح آرامگاه‌ها اطلاعات مهمی دربارهٔ نظام اجتماعی، فرهنگ و اقتصاد جوامع گذشته ارائه می‌دهد.

- ۱) شناسایی و کشف، که یا تصادفی صورت می‌گیرد (از طریق قاجاق یا حوادث طبیعی و امور دیگر مثل آرامگاه شی هوانگ تی، مردان نمکی زنجان، تمدن عظیم جیرفت در کرمان و سنگ‌نوشته روزتا) و یا بر روی زمین به آسانی کشف می‌شوند؛ مانند تخت جمشید.
- ۲) حفاری، حساس‌ترین مرحله است و به دانش، تجربه و دقت فراوان نیاز دارد؛ زیرا اگر در هنگام حفاری کوچک‌ترین بی‌دقتی ممکن است آسیب به اثر وارد کند. ۱) نقشه‌برداری از بنای تاریخی ۲) عکس‌برداری از شیء تاریخی
- ۳) استخراج و تنظیم اطلاعات، در این مرحله آثار براساس معیارهایی مثل: ۱) قدمت ۲) مصالح به‌کاررفته و ۳) کاربرد مورد بررسی قرار می‌گیرد. / تعیین سن آثار باستانی یکی از اقدامات در این مرحله است که به دو روش رادیوکربن و پتاسیم - آرگون (شیوه پیشرفته‌تر) صورت می‌گیرد. / سپس این آثار را به موزه‌ها منتقل می‌کنند که کاربرد موزه‌ها را بلیدید، اما چهار موزه مهم هستند که از آن‌ها در کنکور هم سؤال آمده: ۱) لوور در پاریس ۲) بریتانیا در لندن ۳) آرمیتاژ در سن‌پترزبورگ روسیه ۴) متروپولیتن در نیویورک

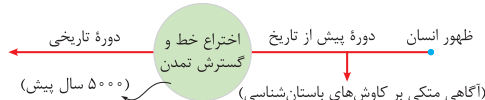
●● باستان‌شناسی و تاریخ ●●

باستان‌شناسی و علم تاریخ، ارتباط تنگاتنگی دارند. در شکل زیر، این موضوع را بهتر درک می‌کنید.

●● درس ۴: پیدایش تمدن؛ بین‌النهرین و مصر ●●

- در یک تقسیم‌بندی کلی، گذشته بشر به دو دوره پیش از تاریخ و دوره تاریخی تقسیم می‌شود؛ مبنای این تقسیم‌بندی، اختراع خط و گسترش تمدن (حدود ۵ هزار سال پیش) است؛ به نمودار زیر توجه کنید:

●● دوره‌های زندگی انسان ●●

باستان‌شناسان مراحل زندگی انسان‌های پیش از تاریخ را براساس نوع اقتصاد معیشتی و ابزارهای متناسب با آن به دو دوره گردآوری خوراک و تولید خوراک تقسیم کرده‌اند.

ویژگی‌های دوره گردآوری خوراک
۱. شکار بر عهده مردان بود و زنان، جمع‌کننده دانه‌ها، بقایای خوردنی گیاهان و میوه درختان بودند.
۲. غارها پناهگاه و سکونتگاه بودند، هم‌چنین کلبه‌های ساده از شاخ و برگ درختان ساخته می‌شد.
۳. کشف آتش، یکی از مهم‌ترین اتفاقات این دوره بود که تأثیر فراوانی بر زندگی انسان و ارتباط او با محیط گذاشت.
۴. سنگ، اصلی‌ترین ماده‌ای بود که انسان‌های این دوره (انسان‌های نخستین) از آن برای ساخت ابزار استفاده می‌کردند؛ استخوان و چوب هم برای ابزارسازی کاربرد داشت.
۵. انسان‌های نخستین در آغاز قادر به حرف‌زدن نبودند، ولی برای این‌که گروهی به شکار بروند، باید به نوعی با هم ارتباط برقرار می‌کردند. از این‌رو وقتی در اواخر این دوره توانایی آن‌ها در سخن گفتن و اندیشیدن تکامل یافت، توانستند از هنر نقاشی برای بیان احساسات و اندیشه خود استفاده کنند.
۶. باستان‌شناسان از طریق بررسی اعتقادات جوامع شکارگر کنونی (بومیان استرالیا و سرخ‌پوستان آمریکای جنوبی) به عقاید انسان‌های نخستین پی می‌برند، زیرا در این باره شواهد و مدارکی باقی نمانده است.
اعتقادات انسان‌های اولیه با مشکلات و مخاطرات زندگی آنان ارتباط داشته است. آنان به نیروهای مرموز و فراطبیعی باور داشتند که در نظر آنان نگاهدارنده زمین، آسمان و حامی زندگی‌شان بود.

ویژگی‌های دوره تولید خوراک (از حدود ۱۲۰۰۰ سال پیش)

۱. خاستگاه کشاورزی ← مناطق کوهپایه‌ای زاگرس در غرب ایران (براساس کاوش‌های باستان‌شناسی اخیر)
۲. نخستین گردآورندگان و سپس تولیدکنندگان خوراک ← ساکنان تپه چغاگلان در شهرستان مهران (ایلام امروزی)
۳. محصولات کشت‌شده ساکنان تپه چغاگلان ← گندم و جو
۴. در عصر نوسنگی (۱۲۰۰۰ تا ۶۵۰۰ سال پیش) کشف غلات و رام کردن جانوران رواج یافت.
۵. اختراع چرخ سفالگری و پیشرفت ساخت ابزار و ظروف سنگی

کشاورزی و ظهور دو تمدن بزرگ

- اهمیت ابداع کشاورزی در دوره تولید خوراک و سرنوشت‌ساز بودن آن در زندگی انسان به حدی است که باستان‌شناسان آن را انقلاب کشاورزی نامیده‌اند و تأثیر آن در تاریخ بشر را همچون انقلاب صنعتی قرن ۱۸ م می‌دانند.

کشاورزی و دامداری ← یکپارچه‌سازی و پیدایش روستاها ← تولید مازاد بر نیاز ← تفصیلی شدن کارها ← شکل‌گیری تجارت، شهرها و تمدن‌ها

تمدن بین‌النهرین

- کاوش‌های باستان‌شناسی نشان می‌دهد که نخستین مراکز تمدنی، حدود ۳۵۰۰ سال ق.م (۵۵۰۰ سال پیش) در کشور عراق کنونی و جلگه خوزستان ایران شکل گرفته است و معروف به تمدن بین‌النهرین (سرزمین‌های میان دو رود دجله و فرات) هستند.

سومری‌ها	اکدی‌ها	اموری‌ها	آشوری‌ها
● ناحیه جنوبی بین‌النهرین است و شامل اور، اوروک، لاگاش و کیش از جمله مهم‌ترین شهرهای سومر بودند.	● حدود ۲۴۰۰ ق. م قوم اکد به رهبری سارگن بر دولت - شهرهای سومری مسلط شدند.	● حدود ۱۹۰۰ ق. م در مرکز بین‌النهرین به قدرت رسیدند.	● قومی جنگ‌جو در شمال بین‌النهرین لشکرکشی‌های پیاپی و ثروت‌اندوزی از طریق غارت سرزمین‌های هم‌جوار
● به صورت دولت - شهر اداره می‌شد.	● محدوده امپراتوری سارگن: شرق مدیترانه تا کوه‌های زاگرس	● مشهورترین فرمانروا: حمورابی اقدامات حمورابی: (۱) تدوین قانون‌نامه (۲) فتح مناطق وسیع (۳) حکومت مبتنی بر قدرت فرمانروا	
● به گمان برخی باستان‌شناسان مخترع خط بودند.	● این امپراتوری موجب تبادل بیشتر فرهنگ و تمدن در بین‌النهرین شد.	● شهر بابل: پایتخت اموری‌ها و مرکز بزرگ تجاری	
● در سفالگری، در ساخت ابزارها و جنگ‌افزارهای مفروغین مهارت داشتند.			
● کاهن اعظم، واسطه میان مردم و خدا بود و پیشوایی دینی و فرمانروایی سیاسی را (در آغاز) بر عهده داشت. در ادامه قدرت به دست فرماندهان نظامی افتاد.			

تمدن مصر

در جدول زیر، با ابعاد گوناگون تمدن مصر از جمله سیاست و حکومت، دین و اعتقادات، اقتصاد و هنر آشنا می‌شوید.

ویژگی‌ها	ابعاد
- فرعون در رأس هرم حکومتی مصر قرار داشت و خواست و اراده او، خواست و اراده خدایان بود. - پسر یا هر یک از اعضای خانواده فرعون (مثل همسرش) می‌توانست جانشین او باشد. - اداره امور کشور از طریق «کارگزار در کل کشور» که مسئولیت اداره امور اداری، مالی و قضایی داشت.	سیاست و حکومت
- مصریان خدایان متعددی داشتند و آن‌ها را مهربان‌تر از خدایان سومری می‌پنداشتند؛ چون زندگی در اطراف رود نیل آسان‌تر از زندگی در کنار دجله و فرات بود. - کاهنان نقش مهمی در فرهنگ مصر داشتند و پس از آم‌ن‌هوتپ چهارم دوباره پرستش چندخدایی را رایج کردند. - مصریان به زندگی پس از مرگ باور داشتند و معتقد بودند که روح پس از مرگ مدتی سرگردان می‌ماند و دوباره به جسم بازمی‌گردد، به همین دلیل اجساد فرعون‌ها را برای جلوگیری از فساد، مومیایی می‌کردند.	دین و اعتقادات
- مردم در کشتزارهای اطراف نیل که به فرعون‌ها، کاهنان و مقام‌های حکومتی تعلق داشت، فعالیت می‌کردند و گندم، جو، خرما و میوه‌های دیگر می‌کاشتند. - آموزه‌های دینی مصریان، آنان را به اطاعت بی چون‌وچرا از فرمان فرعون و مأموران او فرامی‌خواند. - توده‌های مردم علاوه بر پرداخت مالیات، مجبور بودند در ساختن آرامگاه‌ها، جنگ و موارد دیگر به بیگاری بپردازند.	جامعه و اقتصاد
- ابداع خط‌های هیروگلیف و دموتیک یکی از دستاوردهای برجسته مصر بود. - مصریان با استفاده از نی، کاغذ پاپیروس را ابداع کردند. شماری از این پاپیروس‌ها که حاوی مطالب ادبی، دینی، شرح حال و اقدامات فرعون‌هاست، برجای مانده است. - تمدن مصر بیش از هر چیز به خاطر بناهایی مانند اهرام، معابد، کاخ‌ها و نیز آثار هنری به‌ویژه مجسمه‌ها به شهرت رسیده است. - مصر از منابع طبیعی سنگ آهک و خارا بهره‌مند بود. - مصریان باستان هم‌چنین در نقاشی، مجسمه‌سازی و ساخت جنگ‌افزارها و دیگر ابزارها خلاقیت داشتند و برای ساخت این اشیاء از معادن دوردست مس و طلا استخراج می‌کردند.	ادبیات و هنر
- محیط مساعدی که رود نیل ایجاد کرده بود. - موانع طبیعی مثل صحرای گرم در شرق و غرب و دریای مدیترانه، مصر را از هجوم حفظ می‌کرد. - اغلب از طریق شبه‌جزیره سینا در شمال شرق، مورد حمله قرار می‌گرفت.	موقعیت جغرافیایی

تاریخ یازدهم

درس ۱: منابع پژوهش در تاریخ اسلامی و ایران اسلامی

انواع منابع تاریخی از ظهور اسلام تا پایان عصر صفوی

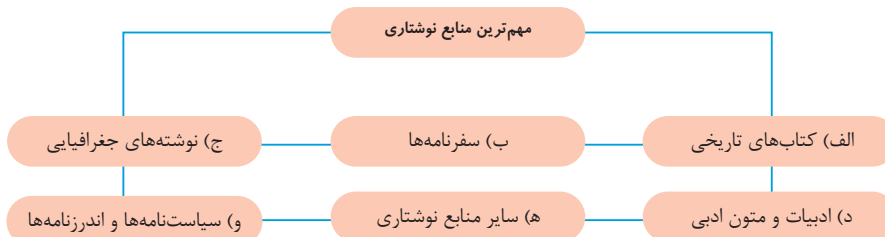
آثار باقی‌مانده از این دوره هم، مانند عصر باستان از دو گونه غیرنوشتاری و نوشتاری برخوردار است که در ادامه بیشتر درباره‌شان توضیح می‌دهیم.

۱. منابع غیرنوشتاری

این منابع مکتوب نیستند و به سه دسته تقسیم می‌شوند: (۱) محوطه‌ها و بناهای تاریخی (۲) ابزارها و وسایل دست‌ساخته (۳) آثار شفاهی

۲. مراجع و منابع نوشتاری

منابع نوشتاری موجود از دوره مورد بررسی، بسیار متنوع است که کتاب درسی برایتان پنج مورد از مهم‌ترینشان را ذکر کرده است.

الف) کتاب‌های تاریخی:

انواع کتاب‌های تاریخی		
نوع	معرفی و ویژگی	نمونه
تاریخ‌های عمومی	- آغاز: از قرن سوم تا اواخر عصر قاجار - موضوع: ذکر تاریخ جهان از آفرینش عالم، توضیح زندگی حضرت آدم و پیامبران، روایت تاریخ اساطیری ایران از کیومرث تا پایان دوره ساسانیان، رویدادهای تاریخ اسلام و سلسله‌های ایرانی تا زمان حیات مؤلف	تاریخ طبری اثر محمد بن جریر طبری (۲۲۴ - ۳۱۰ ق.)
تاریخ‌های محلی	- یکی از گنجینه‌های مهم اطلاعات سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و ... - انگیزه اصلی مورخان از تألیف به این سبک: (۱) ثبت و ضبط رویدادهای تاریخی (۲) بیان ویژگی‌های جغرافیایی و اقتصادی (۳) نوشتن زندگی‌نامه مفاخر و مشاهیر محلی	تاریخ سیستان از مؤلفی ناشناخته درباره سیستان از دوران قدیم تا سال ۷۲۵ ق.
تاریخ‌های سلسله‌ای	- پیوند با تاریخ‌نویسی محلی در اثر گسترش این نوع تاریخ‌نویسی در میان سلسله‌های محلی - از تاریخ‌نگاری‌های مورد علاقه شاهان و حاکمان بزرگ و کوچک - تشویق ادبا و دانشمندان توسط این حاکمان به تدوین تاریخ‌های سلسله‌ای برای ثبت و ضبط رویدادهای دوران خود	تاریخ بیهقی از مشهورترین تاریخ‌های سلسله‌ای در تاریخ غزنویان
تک‌نگاری‌ها	- آغاز: از دوره تیموری به بعد - ثبت و ضبط تاریخ زندگی فرمانروایان - به صورت متمرکز و ویژه	عجائب‌المقدور فی نوائب تیمور اثر ابن عربشاه درباره زندگی تیمور
تاریخ‌های منظوم	- پیشینه پرسابقه سرودن منظومه‌های حماسی و تاریخی در ایران و رواج و رونق بسیار آن در دوره مغولان - سبک اثر: سرایش رویدادهای تاریخی به صورت شعر	شاهنامه فردوسی (حماسی - تاریخی)

(ب) سفرنامه‌ها؛

سفرنامه‌ها اطلاعات مفیدی از زندگی اجتماعی مردم ایران ارائه می‌دهند که در دیگر منابع کمتر دیده می‌شوند. بسیاری از جهانگردان گنجینه‌ای از اخبار و اطلاعات بسیار باارزش از تاریخ اجتماعی، فرهنگی و جغرافیای تاریخی سرزمین‌هایی را که دیده‌اند از جمله ایران، به صورت سفرنامه ارائه داده‌اند.

(ج) نوشته‌های جغرافیایی؛

نوشته‌های جغرافیایی اطلاعات بسیاری مهمی درباره آداب و رسوم، فرهنگ، نوع معیشت، آب‌وهوا، وضعیت اقتصادی، وضعیت نظامی و راه‌ها، کالاها و ... ارائه می‌دهند. کتاب‌هایی با عنوان مشترک المسالك و الممالك که توسط نویسندگان مختلفی مثل ابن خردادبه نوشته شده‌اند، از این گونه‌اند.

(د) ادبیات و متون ادبی؛

اشعار و نوشته‌های ادبی منثور در هر دوره، مانند آینه‌ای تمام‌نما رویدادهای آن دوره را به مورخان نشان می‌دهد. دیوان حافظ، گلستان و بوستان سعدی و اشعار انوری - که در قصیده نامه اهل خراسان اوضاع سیاسی و اجتماعی زمانه‌اش، یعنی دوره سلجوقی را نقد می‌کند - مصادیقی از این گونه منابع هستند.

(ه) سیاست‌نامه‌ها و اندرزنامه‌ها؛

سیاست‌نامه‌ها: شیوه کشورداری، اقتصادی، نظامی و فرهنگی / مثال: سیاست‌نامه خواجه نظام‌الملک که وزیر مقتدر دربار سلجوقی در دوران آل‌بارسلان و ملکشاه بود، یکی از برجسته‌ترین این آثار است.

اندرزنامه‌ها: اخلاق کشورداری و مناسبات اخلاقی فرمانروا و مردم / مثال: قابوس‌نامه عنصرالمعالی در قرن پنجم هجری، از نمونه‌های مشهور آن است.

(و) سایر منابع نوشتاری؛

منابع نوشتاری، طیف گسترده‌ای دارد و فقط شامل کتاب‌ها نمی‌شود؛ بلکه به طور کل هر چیزی که رویش متنی نوشته شده باشد، جزء این دسته است. مثل طبقات، انساب، سکه‌ها و ...

درس ۲: روش پژوهش در تاریخ؛ بررسی و سنجش اعتبار شواهد و مدارک

نقد یک خبر تاریخی به چه معناست؟

مهم‌ترین رسالت مورخان، تلاش برای فهم دقیق رویدادهای گذشته است. در گذشته مورخان برای تشخیص و تعیین اصالت اخبار و اسناد (شواهد و مدارک) یک رویداد تاریخی، روش‌ها و فنونی را به کار می‌بردند که برخی از آن‌ها تا به امروز کاربرد دارند.

نکته

مورخان وقتی با گزارش تاریخی روبه‌رو می‌شوند، آن را اعتبارسنجی می‌کنند و به اصطلاح به نقد آن می‌پردازند؛ نقد یک خبر تاریخی در حقیقت همان اعتبارسنجی و بررسی اصالت خبر است.

معیارهای سنجش اعتبار خبر تاریخی

معیارهای سنجش اعتبار خبر تاریخی

(ب) نقد گزارش تاریخی

(الف) نقد راوی

(الف) سنجش اعتبار و نقد راوی: (۱) ویژگی‌های هویتی راوی (۲) علایق و انگیزه‌های راوی (۳) تعیین فاصله زمانی و مکانی راوی با خبر (ارزش بیشتر خبری که راوی مستقیماً مشاهده کرده)

نکته

مورخانی مثل مسعودی برای سنجش اصالت خبر، مکان رویدادها را از نزدیک بررسی می‌کردند.

(ب) سنجش اعتبار و نقد و بررسی گزارش‌ها و منابع تاریخی:

روش‌های نقد خبر تاریخی	
انواع	توضیحات
(۱) مطابقت با عقل	- یکی از مهم‌ترین و مؤثرترین معیارهای سنجش درستی یا نادرستی یک خبر، بررسی مطابقت یا عدم مطابقت با عقل است. - مورخانی مثل یعقوبی، مقدسی، ابن مسکویه، بیهقی و ابن اسفندیار عدم مطابقت یک روایت تاریخی با عقل را دلیلی بر بطلان و نادرستی آن می‌دانستند.
(۲) مقایسه با سایر منابع و شواهد	مقایسه و مطابقت یک خبر تاریخی با سایر منابع نظیر اطلاعات مندرج در سایر کتب تاریخی و یا برخی منابع موازی مثل نسب‌نامه‌ها، سفرنامه‌ها، دیوان‌های اشعار، متون جغرافیایی و ... روشی سودمند برای تعیین اعتبار اخبار و اسناد است.
(۳) مطابقت با نتایج تحقیقات باستان‌شناسی	نتایج تحقیقات باستان‌شناسی بر روی محوطه‌ها، بناها و آثار گوناگون تاریخی به مورخان کمک می‌کند که اخبار و مندرجات کتاب‌های تاریخی را به دقت بررسی کنند.
(۴) سنجش گزارش‌ها براساس زمان و مکان	- زمان و مکان، دو رکن مهم یک رویداد تاریخی محسوب می‌شوند. - خبر و روایتی که فاقد زمان و مکان باشد، اصالت و اعتبار لازم را ندارد.
(۵) اعتبارسنجی با تکیه بر علوم تجربی	- امروزه پیشرفت علمی مثل شیمی، زیست‌شناسی، فیزیک و پزشکی و ابداع روش‌ها و ابزارهای مدرن نقش بسزایی در تعیین اصالت و اعتبار اسناد تاریخی دارند. - همخوانی یا عدم همخوانی یافته‌های این دانش‌ها با داده‌های تاریخی می‌تواند روش مفیدی در تعیین اصالت گزارش‌های تاریخی باشد و یا در اعتبار آن‌ها تردید ایجاد کند.
(۶) اعتبارسنجی به کمک دستاوردهای سایر علوم انسانی	- اطلاعاتی که از سایر علوم انسانی مثل روان‌شناسی، جامعه‌شناسی و ... به دست می‌آید، می‌تواند مورخان را در تعیین اصالت اخبار و منابع تاریخی کمک کند. - امروزه بهره‌برداری از دستاوردهای مطالعات بین رشته‌ای در جهان رو به افزایش است.

انواع روش‌های تاریخ‌نگاری

● گفتیم که تاریخ‌نگاری در دوره اسلام بیشتر ناظر بر وقایع سیاسی و ثبت و ضبط شرح حال فرمانروا بود؛ حالا این‌جا با شیوه تاریخ‌نگاری مورخان مسلمان در طول زمان آشنا می‌شوید.

انواع روش‌های تاریخ‌نگاری

تاریخ‌نگاری روایی ← ذکرهای متعدد روایت بدون دخل و تصرف و تحلیل ← معروف‌ترین چهره: طبری
در آغاز بررسی ثبت سخنان و سیره پیامبر و صحابی

تاریخ‌نگاری ترکیبی ← گزینش و گزارش از مجموع روایت‌ها ← معروف‌ترین چهره: بلاذری (فتح البلدان) و دینوری (اخبار الطوال)
نقطه ضعف برخی جنبه‌های خبر از چشم مورخ دور می‌ماند

تاریخ‌نگاری تحلیلی ← تحلیل آثار و پیامدهای رویدادها و نقد آن ← معروف‌ترین چهره: بیهقی
(تاریخ بیهقی)، ابوعلی‌مسکویه (تجارب الامم و مسعودی (مروج الذهب))

روش سال‌شماری ← ذکر حوادث و براساس سال وقوع ← معروف‌ترین چهره: طبری

روش موضوعی ← ذکر یک موضوع خاص ← معروف‌ترین چهره: مسعودی (مروج الذهب و معادن الجواهر)

♦♦ درس ۳: اسلام در مکه ♦♦

— شبه‌جزیره عربستان در آستانه ظهور اسلام —

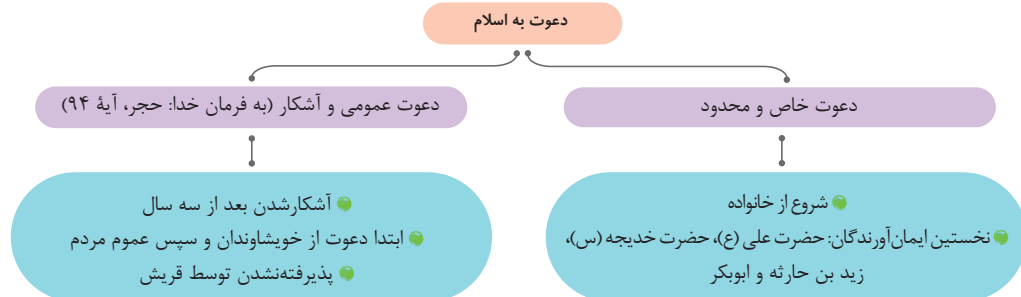
برای این‌که بتوانید به‌خوبی با وضعیت جغرافیایی، اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و فرهنگی شبه‌جزیره عربستان تا پیش از ظهور اسلام آشنا شوید، لازم است تا نیم‌نگاهی به جدول زیر بیندازید. این جدول شامل مهم‌ترین نکات مربوط به موضوعاتی است که مطرح کردیم.

ابعاد	توضیحات
جغرافیا	● دارای آب‌وهوای گرم و خشک ● واقع در جنوب و جنوب غربی فلات ایران ● مسکن دیرینه اعراب
نظام اجتماعی	● برقراری زندگی قبیله‌ای و چادرنشینی ● قبیله (واحد اجتماعی و سیاسی مستقل و متشکل از افرادی دارای نیای مشترک و پیوند خونی) ● ارزش‌های قبیله: افتخار به نسب، احترام به روابط خویشاوندی، اطاعت بی‌چون‌وچرا، وابستگی شدید به قبیله ● خصلت‌های اخلاقی: شجاعت، مهمان‌نوازی، سخاوت، مروت، استقامت در برابر سختی‌ها ● ویژگی‌ها: منزلت پایین زن، ارزش‌بودن نیروی جنگاوری، آرزوی داشتن فرزند پسر، افتخار به پدران خود و نه مادران ● معنای جاهلیت: دلالت بر فرهنگ و اخلاق خشن، گستاخ، کینه‌توزی و تعصبات قبیله‌ای
سیاست و حکومت	● عدم وجود حکومت فراگیر و پراکندگی قبایل ● نفوذ بالای قبیله قریش: (۱) در اختیار داشتن اداره کعبه (۲) تجارت با سرزمین‌های مختلف ● نفوذ قریش به دلیل عدم اتکا به تشکیلات سیاسی، اداری و نظامی منسجم، حکومت پایدار محسوب نمی‌شود.
اقتصاد و معیشت	● پرورش تعدادی بز، شتر و راهزنی ● وضعیت بهتر تجارت ● در مناطق دارای کشاورزی مثل طائف، یثرب و یمن ● مرکز اصلی بازرگانی: قرارگیری مکه بر سر راه یمن به شام
فرهنگ و هنر	● عدم توجه به علم و دانش ● شعر و شاعری، برجسته‌ترین دستاورد فرهنگی
دین و اعتقادات	● رواج بت‌پرستی ● حضور حنفا، کسانی که پیرو حضرت ابراهیم (ع) بودند و از پرستش بت‌ها و خوردن گوشت قربانی آن‌ها امتناع می‌کردند. ● حضور یهودیان، مسیحیان، زرتشتیان و مانویان ● اعتقاد برخی از اعراب به الله، به‌عنوان آفریننده جهان

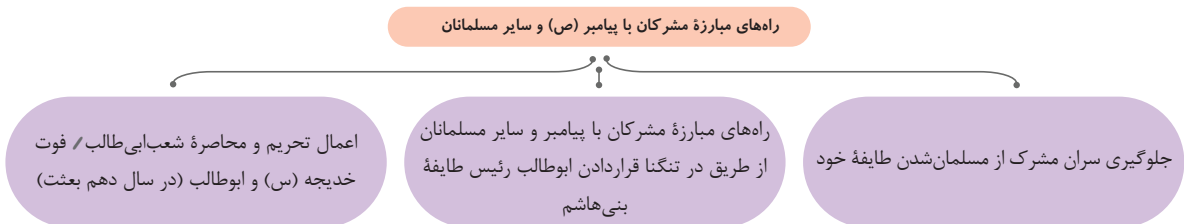
– بعثت حضرت محمد (ص) و دعوت به اسلام –

● در ۲۷ رجب یا به روایتی در رمضان سالی که پیامبر به چهل سالگی رسیدند، فرشته وحی در غار حرا بر ایشان ظاهر و با نزول نخستین آیات سوره علق ایشان به پیامبری و رسالت الهی مبعوث شدند و پس از آن، دوران دعوت خاص و محدود و عمومی و آشکار آغاز شد.

– مخالفت و دشمنی سران مشرک با اسلام –

● اگر به خاطر داشته باشید، مشرکان و سران قریش با پیامبر به مخالفت برخاستند. علت چه بود؟
 (۱) احساسات دینی و اعتقادی بت پرستان (علت ظاهری)
 (۲) بیم از متزلزل شدن موقعیت تجاری و سیاسی (علت اصلی از منظر قرآن)
 ● دشمنی و درگیری مشرکان با اشخاصی مانند پیامبر (ص) و دیگر مسلمانان که از طایفه و قبیله نیرومندی (بنی هاشم) بودند، چندان آسان نبود ← زیرا ممکن بود تعصبات قبیله‌ای برانگیزد و باعث ایجاد جنگ و خونریزی شود.

– در اندیشه پایگاهی جدید برای اسلام –

● با فوت ابوطالب و حضرت خدیجه (س) و به دنبال تشدید آزار مشرکان، گسترش دعوت اسلام در مکه با موانع اساسی روبه‌رو شد. در چنین شرایطی رسول خدا (ص) راهی طائف شد.
 ● مردم طائف که با سران قریش و مکه ارتباطاتی داشتند، از حضرت استقبال نکردند و ایشان را از شهر خویش راندند.
 ● پیامبر (ص) هم با استفاده از سنت حمایت‌خواهی (جوار) به مکه بازگشت تا این که تعدادی از مردم یثرب (مدینه) در خلال سفر حج ایمان آوردند و زمینه‌ساز هجرت تاریخی پیامبر (ص) به شهرشان شدند.

♦♦ درس ۴: امت و حکومت نبوی در مدینه ♦♦

– مدینه و ساکنانش هنگام هجرت –

● مدینه پیش از هجرت پیامبر به آن شهر یثرب نام داشت. در ادامه با وضعیت یثرب آشنا می‌شوید:
وضعیت شهر یثرب پیش از هجرت پیامبر
 ● ساکنان یهودی آن در سده‌های نخست میلادی به دلیل آزار امپراتوری روم از فلسطین به یثرب کوچیده بودند و اعراب (اوس و خزرج) بودند که غالبشان بت می‌پرستیدند.
 ● قبیله‌های یهودی و عرب ساکن یثرب از نظر سیاسی پراکنده بودند و مدام قبیله‌های یهود و عرب ساکن یثرب به نزاع می‌پرداختند؛ برای همین به دنبال رهبری سیاسی می‌گشتند. (تصمیم به رهبری عبدالله بن ابی که عملی نشد).
 ● یثرب شهر ثروتمندی نبود و اغلب مردم به کشاورزی مشغول بودند.

– هجرت پیامبر (ص) و پیروان اسلام از مکه به مدینه –

پیامبر (ص) سال ۱۱ بعثت، ۶ نفر از مردم یثرب را که برای انجام مراسم حج به مکه آمده بودند، به اسلام دعوت کرد. آن‌ها مسلمان شدند و پس از بازگشت به شهر خود، به تبلیغ اسلام پرداختند.

سال ۱۲ بعثت ۱۲ مرد یثربی هنگام مراسم حج در مکانی موسوم به عقبه در منا با پیامبر (ص) بیعت کردند.	پیمان عقبه اول
سال ۱۳ بعثت در مراسم حج ۷۳ مرد و دو زن از اهالی یثرب در عقبه با رسول خدا پیمان بستند. دلیل اهمیت: بیانگر نفوذ و گسترش چشمگیر اسلام در یثرب بود؛ به دلیل حضور قبیله‌های مختلف به‌ویژه اوس و خزرج	پیمان عقبه دوم

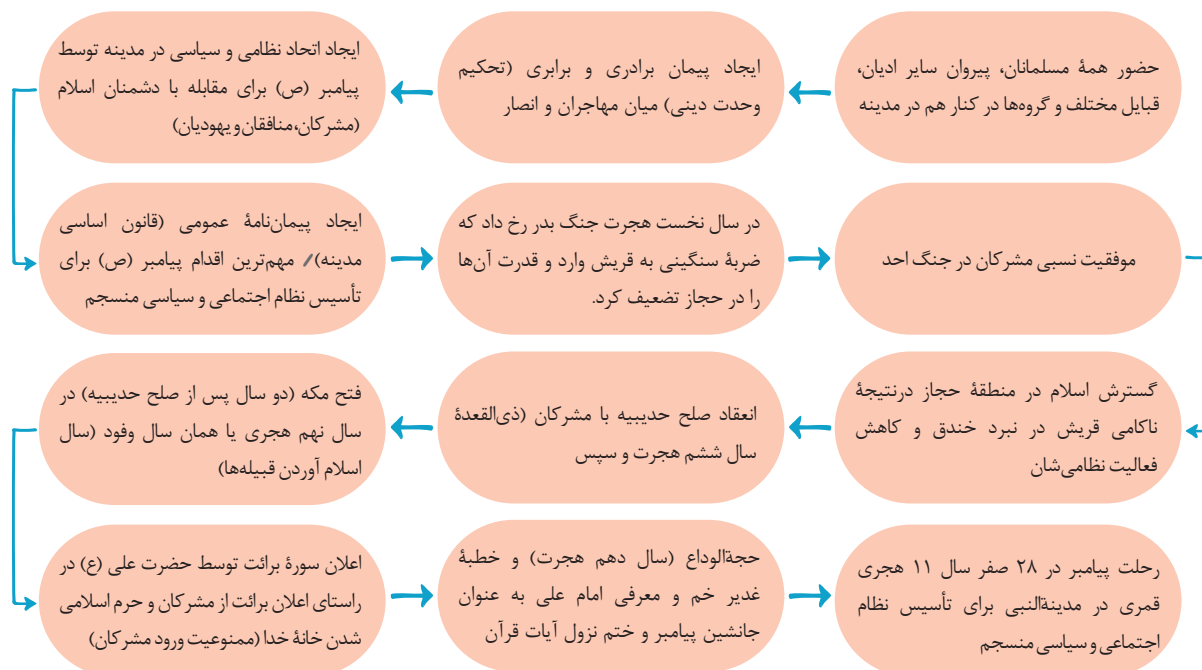
بنابراین با پیمان عقبه دوم، یثرب به پایگاهی امن برای پیامبر و اسلام تبدیل شد و ایشان به این شهر هجرت کردند.

مهم‌ترین مخالفان حکومت اسلامی

- ۱) مشرکان: قریش با قبیله‌های شبه جزیره عربستان به خصوص منطقه حجاز روابط سیاسی و تجاری داشت و می‌توانست آن‌ها را علیه مسلمانان تحریک کند. یکی از اهداف پیامبر از عملیات نظامی تهدید مسیر تجارت آن‌ها به شام و کسب غنیمت بود.
- ۲) منافقان: سردسته آن‌ها عبدالله ابن ابی بود که پس از جنگ بدر اظهار مسلمانی کرد. یهودیان را تشویق به مقاومت و انصار را علیه مهاجرین تحریک می‌کرد.
- ۳) یهودیان: کارشکنی رؤسای ۳ قبیله بزرگ یهودی علیه حکومت اسلامی / تغییر قبله مسلمانان از بیت المقدس به مکه در پی بهانه‌جویی یهودیان.

– تشکیل امت و حکومت نبوی –

در پی سکونت پیامبر (ص) و مهاجران در مدینه، اجتماعی از مسلمانان در این شهر به وجود آمد. در نمودارهای زیر، به ترتیب با چگونگی شکل‌گیری نظام اجتماعی مدینه و حکومت اسلامی و نیز مواجهه با دشمنان و فتح مکه آشنا می‌شوید.

– شیوه حکومت پیامبر –

- ۱) فاقد تشکیلات گسترده
- ۲) مسجد محل آموزش و عبادت و انجام امور نظامی و اداری
- ۳) مشورت با اصحاب

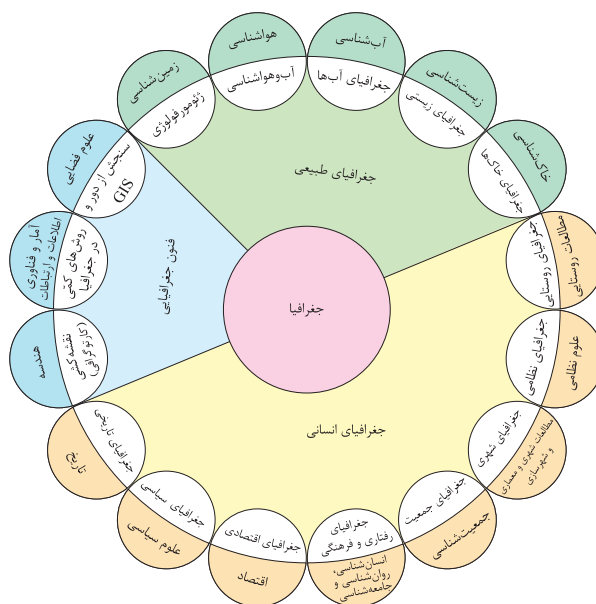
جغرافیای دهم

درس ۱: جغرافیا علمی برای زندگی بهتر

- جغرافیا
- مفهوم لغوی: geo (زمین) + graphy (ترسیم و توصیف)
 - تعریف اراتوستن: علم مطالعه زمین به عنوان جایگاه انسان
 - تعریف متداول امروزی: علم آشنایی با ویژگی‌های طبیعی و انسانی و روابط بین آن‌ها در محیط و استفاده از آن در جهت بهبود زندگی

جغرافیا و سایر علوم

- رابطه جغرافیا با سایر علوم دوسویه است. هر دو طرف از یافته‌ها و داده‌های یکدیگر استفاده می‌کنند.

- ۱) مکان: محل معینی که بسیاری از فعالیت‌های انسان در آن رخ می‌دهد.

مفاهیم اساسی دانش جغرافیا

- ۲) پدیده: واقعیت یا رویداد جغرافیایی محسوس و مشهود که می‌تواند عوارض طبیعی یا انسان‌ساخت داشته باشد.

محیط جغرافیایی

- محیط جغرافیایی از تعامل محیط طبیعی و انسانی به وجود می‌آید.
- مثبت (درک توان‌های محیط و رفع نیازها)
 - منفی (داشتن نگاه سودجویانه)

کل‌نگری (دید ترکیبی) در جغرافیا

- تعریف: مطالعه همه‌جانبه و جامع پدیده‌ها با تمام ویژگی‌های آن در یک مکان؛ به چه دلیل؟ ۱) چگونگی شکل‌گیری محیط‌های جغرافیایی حاصل از روابط متقابل انسان و محیط ۲) در ارتباط با یکدیگر عمل کردن اجزا و عوامل محیط جغرافیایی
- بررسی امکان گسترش فیزیکی شهر با تهیه نقشه شهر (نقشه‌خوانی)
 - مثال بزنیم؟ مطالعه بافت جمعیت شهر برای تخمین میزان رشد آن و امکان مهاجریذیری (جغرافیای جمعیت)
 - مطالعه میزان منابع آب شهر جهت پیش‌بینی امکان توسعه شهر (جغرافیای آب‌ها)

درس ۲: روش مطالعه و پژوهش در جغرافیا

سؤالات کلیدی در جغرافیا

در جغرافیا شش سؤال اساسی وجود دارد که جغرافی دان در بررسی های خود با آن روبه رو است.

توضیحات	سؤالات
● با رکن اساسی جغرافیا سر و کار دارد. ← بررسی مکان وقوع پدیده ها	کجا؟
● معنی سؤال: این اتفاق کجا رخ داده است؟	
● بررسی ماهیت هر پدیده یا مسئله	چه چیزی؟
● معنی سؤال: چه چیزی رخ داده است؟	
● بررسی علت وقوع پدیده	چرا؟
● چرا این پدیده به وجود آمده است؟	
● بررسی روند زمانی موضوعات	چه موقع؟
● معنی سؤال: چه زمانی این پدیده رخ داده است؟	
● بررسی روابط متقابل انسان و محیط	چه کسی یا کسانی؟
● معنی سؤال: چه کسانی یا کدام فعالیت ها و برنامه های انسانی در این پدیده اثر داشته است؟	
● بررسی سیر تکوین و تحول پدیده	چه طور؟
● معنی سؤال: زمینه های به وجود آورنده این پدیده چیست؟	

مراحل پژوهش در جغرافیا

(۱) طرح سؤال و بیان مسئله: به صورت واضح و روشن / عدم استفاده از جملات خبری / توجه به اهمیت پژوهش / بررسی سوابق پژوهش

(۲) تدوین فرضیه: از مراحل حساس / نقش راهنما دارد / پاسخ پیشنهادی و حدس اندیشمندانه محقق به مسئله / استفاده از جملات خبری / براساس: میزان دانش، تجربیات و سوابق پژوهشی

(۳) جمع آوری اطلاعات به دو روش:

الف) کتابخانه ای: در تمامی پژوهش های علمی استفاده می شود و شامل نقشه، عکس هوایی و ... است.

ب) میدانی: گردآوری اطلاعات با رفتن به مکان مورد تحقیق و از طریق پرسش نامه و مشاهده و مصاحبه انجام می شود. (برقراری ارتباط مستقیم)

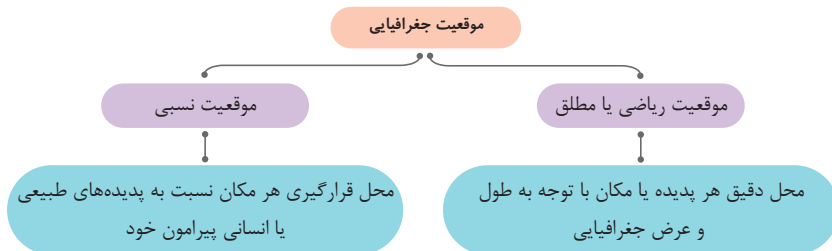
(۴) پردازش اطلاعات: حذف اطلاعات غیرضروری و حفظ اطلاعات مرتبط / تجزیه و تحلیل اطلاعات

(۵) نتیجه گیری و ارائه پیشنهادها: یافتن پاسخ مسئله / تأیید یا رد فرضیه ها با ارائه دلایل منطقی و علمی / عدم ناامیدی در صورت رد فرضیه

درس ۳: موقعیت جغرافیایی ایران

موقعیت جغرافیایی

هر چیزی بر روی این کره خاکی، وضعیت یا موقعیتی دارد؛ اما بیا باید دقیق تر به موضوع نگاه کنیم. برای همین به نمودار زیر توجه کنید:

موقعیت ریاضی ایران

● ایران در عرض جغرافیایی ۲۵ تا ۴۰ درجه در جنوب منطقه معتدله نیمکره شمالی و طول جغرافیایی ۴۴ تا ۶۳ درجه طول شرقی قرار دارد. ایجاد تنوع آب و هوایی / مؤثر در نوع تولیدات کشاورزی و محیط زیست

مرورنامه آزمون آزمایشی خیل سبز

جغرافیا

– موقعیت نسبی ایران –

- موقعیت نسبی هر کشور، محل قرارگیری آن کشور نسبت به سایر کشورها، دریاها، تنگه‌ها، کانال‌ها، خلیج‌ها و ... است.
- حالا موقعیت نسبی ایران را به صورت گزیده در این‌جا برایتان آورده‌ایم و برای نمونه به اهمیت و جایگاه خلیج فارس، تنگه هرمز، دریای عمان و خزر می‌پردازیم.

موقعیت	توضیحات و دلایل اهمیت
خلیج فارس	(۱) نقش ارتباطی بین سه قاره اروپا، آفریقا و آسیا (۲) بزرگ‌ترین منبع انرژی جهان (۳) درآمد‌های ناشی از صدور و فروش نفت خام: یکی از کانون‌های ثروتمند جهان / کانون توجه صادرکنندگان کالاهای صنعتی و غیرصنعتی (۴) قرارگیری در مرکز و قلب ناحیه سیاسی جغرافیایی جهان اسلام (۵) تسلط بر تمام یا هر یک از موارد بالا، موازنه قدرت جهان را تغییر می‌دهد.
تنگه هرمز	(۱) آبراهه هلالی شکل که آب‌های آزاد اقیانوس هند و دریای عمان را به خلیج فارس متصل می‌کند. (۲) دروازه خروجی نفت خلیج فارس (۳) از مهم‌ترین گذرگاه‌های جهان
دریای عمان	(۱) مجاورت با آب‌های آزاد (اقیانوس هند) (۲) وجود سواحل با قابلیت دفاعی مناسب
دریای خزر	(۱) بزرگ‌ترین پهنه آبی محصور در خشکی جهان (۲) دارای منابع نفت و گاز (۳) تأمین ۹۰ درصد تولید خاویار جهان (۴) دسترسی به بازار مصرف ۳۰ میلیون نفری کشورهای آسیای میانه

– مرزهای سیاسی –

- مهم‌ترین عامل تشخیص و جدایی هر کشور از کشور همسایه و نشان‌دهنده این‌که سرزمین یک کشور تا کجا امتداد دارد، مرز است.

دارابودن ۸۷۵۵ کیلومتر مرز مشترک با همسایگان
 داشتن مرز خشکی یا آبی با ۱۵ کشور
 طولانی‌ترین مرز: با عراق
 کوتاه‌ترین مرز: با ارمنستان

– مرزهای دریایی و راه‌های آبی –

- این یعنی دسترسی به خطوط دریایی به خاطر مجاورت با دریا و دریاچه‌ها
- دلایل اهمیت: (۱) روابط بازرگانی (۲) ارتباط با سایر نقاط جهان (۳) دسترسی به منابع غذایی، معدنی و سوخت‌های فسیلی
- ایران از جمله کشورهایی است که از طریق راه‌های آبی با کشورهای جهان در ارتباط است.

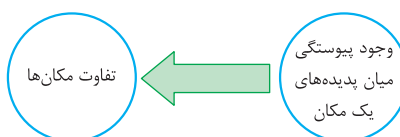
جغرافیای یازدهم

فصل اول

درس ۱: جغرافیای یازدهم: معنا و مفهوم ناحیه

– ناحیه –

- ناحیه بخشی از سطح زمین است که ویژگی‌های جغرافیایی همگون و خاصی دارد به طوری که با بخش‌های مجاور خود متفاوت است.

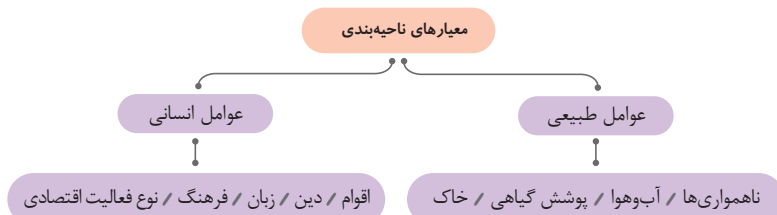

ویژگی‌های ناحیه -

- (۱) وحدت و همگونی نسبی عناصر طبیعی و انسانی در یک ناحیه
- (۲) وجود تفاوت میان عناصر یک ناحیه با سایر نواحی

ناحیه‌بندی -

● ناحیه‌بندی یعنی تقسیم یک محیط جغرافیایی براساس معیارهایی به واحدهای کوچک‌تر به گونه‌ای که هر واحد با واحد مجاور متفاوت است ← علت (۱) شناخت بهتر و آسان‌تر مکان‌های مختلف (۲) علمی کردن مطالعات (۳) برنامه‌ریزی صحیح برای مکان‌ها

مثال بزنیم؟

- ایجاد نواحی متمایز براساس نوع خاک / تعیین زیست‌بوم‌های مختلف / تقسیم ایران به شش ناحیه بارشی (ناحیه‌بندی براساس عوامل طبیعی)
- ناحیه‌بندی افغانستان براساس قومیت / ناحیه‌بندی سوئیس براساس زبان / ناحیه‌بندی هند براساس دین (ناحیه‌بندی براساس عوامل انسانی)

درس ۲: انسان و ناحیه

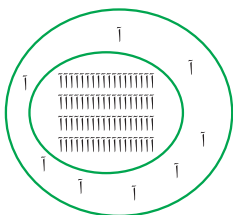
رابطه متقابل انسان با ناحیه -

● به طور کل چهار نوع رابطه میان انسان با ناحیه و نواحی با یکدیگر وجود دارد که در جدول زیر به آن‌ها اشاره شده است:

رابطه	توضیحات
انسان‌ها نواحی را به وجود می‌آورند.	● انسان‌ها برای زندگی و بهره‌برداری از محیط طبیعی از ابزارهای مختلف استفاده می‌کنند. ● مانند بازارهای شناور بانکوک.
نواحی به فعالیت‌های انسان‌ها شکل می‌دهند.	● با وجود غلبه ابزارهای پیشرفته بر محیط‌های طبیعی، هم‌چنان زندگی مردم تحت تأثیر محیط‌ها و نواحی طبیعی هستند. ● مانند هزینه بالای احداث راه‌آهن در نواحی مرتفع کوهستانی نسبت به نواحی پست.
نواحی با یکدیگر رابطه متقابل دارند.	● همه نواحی و حتی دورافتاده‌ترین‌شان به ویژه از نظر اقتصادی تحت تأثیر یکدیگرند. ● بالارفتن قیمت برنج وارداتی آسیا، نگرانی کشورهای واردکننده را در زمینه تغذیه مردم افزایش داده است.
نواحی تحت تأثیر تصمیم‌گیری‌های سیاسی هستند.	● انتقال اجباری ساکنان یک ناحیه به ناحیه‌ای دیگر و وقوع جنگ بین حکومت‌ها. ● اثرات نامطلوب احداث جزایر مصنوعی در آب‌های خلیج فارس بر اکوسیستم‌های طبیعی آن ناحیه

کانون و مرز ناحیه -

برای این که بخواهیم به‌طور خلاصه به مفهوم کانون و مرز ناحیه بپردازیم، ابتدا تصویر زیر را خوب ببینید:

● اگر حرف «آ» را عامل همگونی یک ناحیه بدانیم، میزان آن در مرکز ناحیه بیشتر است و هر چه از دایره مرکز به سمت مرزهای ناحیه پیش برویم، از میزان عامل همگونی کاسته می‌شود. به همین راهتی!

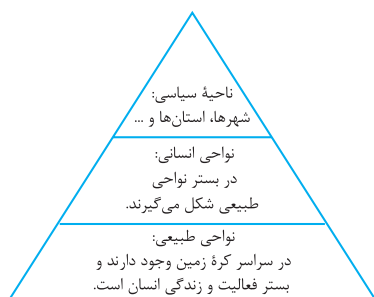

نکته

درمورد مرزهای یک ناحیه چندتا نکته را در نظر داشته باشید:

- ۱) تعیین مرزهای دقیق نواحی دشوار است.
- ۲) قلمرو و وسعت نواحی متفاوت است.
- ۳) مرزهای نواحی قابل تغییرند.
- ۴) مرزهای سیاسی و اداری بر مرزهای نواحی طبیعی و انسانی منطبق نیستند.
- ۵) مرزهای سیاسی بر مبنای تصمیم‌گیری انسان‌ها تعیین می‌شوند.

انواع نواحی -

- ما سه نوع ناحیه داریم: طبیعی / انسانی / سیاسی
- به مثلث زیر دقت کنید. این مثلث ضمن این‌که دارای توضیحات هر یک از سه ناحیه مذکور است، یک نکته دیگر هم دارد و آن این است که نشان می‌دهد نواحی طبیعی و انسانی تحت‌تأثیر و سیطره نواحی سیاسی هستند. از سوی دیگر، بستر تمام نواحی، ناحیه طبیعی است.

درس ۳

نواحی آب‌وهوایی -

هوا، وضعیت گذرا و موقتی هواکره (اتمسفر) در یک محل در مدت زمان کوتاه ← آفتابی‌بودن هوای تهران در یک روز مشخص آب‌وهوا، شرایط و وضعیت هوای یک ناحیه در مدت زمان نسبتاً طولانی ← اندونزی کشوری گرم و مرطوب است.

دلایل پیدایش نواحی آب‌وهوایی مختلف

طبقه‌بندی نواحی آب‌وهوایی -

معيارها
معروف‌ترین طبقه‌بندی ← طبقه‌بندی کوپن ← بارش، دما و پوشش گیاهی

علامت آب‌وهوا	نام آب‌وهوا	دما	بارش	پوشش گیاهی
A	استوایی (گرم و مرطوب)	هیچ ماهی سردتر از 18°C نیست.	بارش در تمام سال	مناسب برای جنگل‌های بارانی استوایی
B	خشک	اختلاف دما زیاد است.	کمبود بارش	نامناسب برای رویش
C	معتدل	میانگین سردترین ماه بین 18°C تا 3°C - است.	بارش در دوره سرد سال بیشتر از دوره گرم است.	مناسب برای جنگل‌های خزان‌دار
D	سرد	میانگین سردترین ماه کم‌تر از 3°C - است.	بارش تابستان بیشتر از زمستان است.	مناسب برای جنگل‌های مخروطی سردسیری
E	بسیار سرد (قطب)	هیچ ماهی بیشتر از 1°C + نیست.	کمبود بارش	نامناسب برای رویش گیاه

علل ایجاد بیابان‌ها
استقرار مراکز پرفشار
دوری از منابع رطوبتی

فلسفه و منطق

منطق دهم

درس ۱: منطق، ترازوی اندیشه

– منطق چیست؟ –

منطق، علم جلوگیری از خطاهای اندیشه
خطای اندیشه، مغالطه (سفسطه) (حال این خطا عمدی باشد یا غیرعمدی)
مغالطه مثل مرض و بیماری است و کار منطق مانند دانش پزشکی.
همان گونه که در علم پزشکی انواع بیماری‌ها و روش‌های پیشگیری و درمان آن‌ها را بیان می‌کنند، در علم منطق نیز به همراه بیان قوانین حاکم بر ذهن (دسته‌بندی و توضیح قواعد ذهن)، روش‌های جلوگیری از مغالطات را بیان می‌کنند.

نکته

تأکید منطق: آموزش روش درست فکر کردن ← تواناشدن ما برای شناسایی خطای ذهن (خطاهای ذهن بی شمارند).

منطق از کجا آمده است؟!

کار خودبه‌خودی ذهن انسان بر طبق یک دسته قانون ← کشف این قانون‌ها توسط منطق‌دان + منظم و مرتب کردن آن‌ها ← منطق (انسان به صورت طبیعی منطقی رفتار می‌کند و از قواعد منطقی در زندگی استفاده می‌کند حتی اگر نام آن‌ها را نداند).

نکته

قواعد و قوانین منطق را کشف کرده‌اند نه، ابداع و اختراع.

چرایی لزوم یادگیری منطق در عین این‌که برگرفته از ذهن خودمان است:
در خطر لغزش همیشگی قرارداشتن ذهن (معمولاً در استدلال‌های پیچیده یا تعریف دقیق اصطلاحات خاص) ← به‌کارگیری علم منطق (دسته‌بندی و توضیح قواعد ذهن)
← تشخیص سریع‌تر و دقیق‌تر عوامل لغزش و خطای ذهن

نیازمند تمرین و تکرار برای کسب مهارت

به کار بستن (و نه دانستن خالی) باعث جلوگیری از خطای فکر

کاربردی و مهارتی بودن منطق
(نه صرفاً خواندنی‌بودن)

منطق، ابزار علوم دیگر است و نه جانشین آن‌ها (مثال: در حرکت خودرو ← نشانگر خودرو ≠ نیروی محرک خودرو / در ساختمان‌سازی ← تراز (شاقول در قدیم) ≠ آجر، سیمان و ...)
مصالح ساختمان اندیشه از علوم دیگر می‌آید و منطق باعث استحکام بناست.

صحبت با دوستان و دلیل آوردن برای متقاعدکردنشان

کوشش برای دچار خطا نشدن در تعلیم و تعلم

جلوگیری از فریب‌خوردن در دادوستد

در برخورد با رسانه‌ها و آگهی‌های تجاری

برای فهم فلسفه

حیطه کاربرد منطق: همه زندگی انسان
از جمله

دو بخش اصلی منطق: ۱) تعریف ۲) استدلال

تصور

تصدیق

علم و دانش بشری

تصور، صورتی از شیء است که در ذهن ایجاد می‌شود. منظور از صورت، تصویر نیست و نوعی برداشت و درک ما از آن شیء است. چیزهایی که می‌بینیم، بوهایی که استشمام می‌کنیم و صداها و مزه‌ها و هر چیزی که با حواس پنج‌گانه درک می‌کنیم، در ذهن ما اثری ایجاد می‌کنند که بعداً که آن شیء در دسترسمان نیست باز به یادمان می‌آید. به این اثر در درون ذهن، تصور می‌گوییم.

تصور

تصور در سخن ما به صورت کلمه یا مجموعه‌ای از کلمات که خبر کامل نمی‌دهند، ظاهر می‌شود؛ مانند: سیب، گلای، درخت و ...
در تصویری که در ذهن داریم به خودی خود به وجود داشتن یا وجود نداشتن آن و ارتباطش با تصویرهای دیگر کاری نداریم.
انواع اطلاعاتی که از حواس ظاهری (بینایی، شنوایی، بویایی، چشایی و بساوایی) وارد ذهن انسان می‌شود و حکم و قضاوتی در آن نیست، تصورند؛ مانند: عطر یک گل خوشبو، مزه یک میوه و ...

نکته مهم

- در سطح کتاب شما این موارد به یک معنا هستند: تصور = مفهوم = معنا = صورت ذهنی = ادراک ساده بدون خبر و حکم کردن.
- مفاهیم انتزاعی که تصویر ندارند (اساساً در خارج از ذهن وجود ندارند) هم تصور هستند؛ مانند: نیستی، واجب بودن، حرام بودن و ... (خود واجب بودن وجود خارجی ندارد، بلکه امر واجب داریم، مثل نماز).
- جملات انشایی هم تصور به حساب می‌آیند (مربوط به درس ۶).
- جملات خبری ناقص، تصور هستند؛ مانند: آن قصر که با چرخ همی زد پهلوی بهرام که گور می‌گرفتی همه عمر / خیابانی که در آن زندگی می‌کنیم و ...

تصدیق یک جمله خبری است. خبر باید کامل باشد، هر چند جمله بسیار کوتاه باشد؛ مثلاً: من آمدم. یک تصدیق است و خبر کامل است.

- چیزی (صفتی) را به چیزی نسبت می‌دهیم؛ مثل: هوا سرد است (سرد بودن را به هوا نسبت می‌دهیم).
تهران پایتخت ایران است (پایتخت ایران بودن را به تهران نسبت می‌دهیم). به عبارت دیگر حکم می‌دهیم هوا سرد است یا تهران پایتخت ایران است.
- یا چیزی (صفتی) را از چیزی سلب می‌کنیم؛ مثل: مثلث چهار ضلع ندارد (چهار ضلع داشتن را از مثلث سلب کرده‌ایم؛ یعنی می‌گوییم آن را ندارد).
هوا بارانی نیست (بارانی بودن را از هوا سلب کرده‌ایم، یعنی می‌گوییم هوا این صفت را ندارد).

تصدیق

نکته مهم

- در سطح کتاب شما: تصدیق = جمله خبری = قضیه = ادراک به همراه حکم و قضاوت
- کلمه تصدیق در این بحث، به معنای تأیید نیست.
- استفهام انکاری نوعی تصدیق منفی است (سلب چیزی از چیزی)؛ مانند: کجا دانند حال ما سبکبالان ساحل‌ها؟ (= سبکبالان ساحل‌ها حال ما را نمی‌دانند).
- گاهی فعل یک جمله خبری (تصدیق) به جهتی (مثلاً در شعر) حذف می‌شود. در این حالت باید توجه داشت باز هم یک تصدیق است؛ مانند: این جهان زندان و ما زندانیان (این جهان زندان است و ما زندانیان آن هستیم).

اگر کسی یک تصور را در ذهنش نداشته باشد، اصطلاحاً آن تصور برایش مجهول است. باید با کنار هم قراردادن تصوراتی که در ذهنش دارد (برایش معلوم است) جهل او را برطرف کنیم؛ مثلاً اگر تبلت، تصور مجهولی برایش باشد به او می‌گوییم:

وسيله‌ای الکترونیکی که دارای صفحه لمسی است و ...
تصور تصور تصور

تعریف

با چندتا تصور معلوم (شناخته‌شده)، تصور مجهول (ناشناخته) را هم معلوم کردیم. به این کار در منطق می‌گوییم تعریف.

(تصور معلوم + تصور معلوم + تصور معلوم + ... → تصور مجهول → تصور معلوم)

پس تعریف یعنی معلوم کردن تصور مجهول با استفاده از تصور (تصورهای) معلوم

مرورنامه آزمون آزمایشی خیلی سبز

فلسفه منطق

(تصدیق مجهول یعنی جمله‌ای خبری که درستی و واقعیت‌داشتن آن اثبات نشده است؛ پس تصدیق مجهول، یک ادعای اثبات نشده است و تصدیق معلوم یک ادعای اثبات شده.)

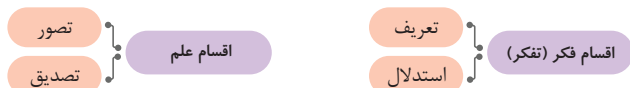
برای معلوم کردن یک تصدیق مجهول، چند تصدیق معلوم را کنار هم می‌گذاریم تا آن را هم معلوم کنیم؛ یعنی چند تصدیق را می‌آوریم تا آن تصدیق مجهول را که صرفاً ادعا بود، اثبات کنیم؛ مثال: فرض کنیم که تصدیق «شستن دست‌ها با صابون برای سلامتی و طول عمر انسان مفید است.» برای فردی مجهول است. برای معلوم کردن آن، می‌توان این‌طور گفت: (۱) مطالعات نشان می‌دهد که شستن دست‌ها با صابون، مرگ‌ومیر ناشی از اسهال را تقریباً تا ۵۰ درصد کاهش می‌دهد. (تصدیق معلوم) (۲) مطالعات نشان می‌دهد که شستن دست‌ها با صابون، مرگ‌ومیر ناشی از عفونت‌های حاد تنفسی را تقریباً تا ۲۵ درصد کاهش می‌دهد. (تصدیق معلوم) خوب پس نتیجه می‌گیریم: شستن دست‌ها با صابون برای سلامتی و طول عمر انسان مفید است.

این روند معلوم کردن تصدیق مجهول به وسیله تصدیق‌های معلوم را استدلال می‌نامیم؛ پس هر جا برای یک جمله خبری (تصدیق) دلیل مطرح شد، با یک استدلال مواجه هستیم.

(تصدیق معلوم + تصدیق معلوم + ... تصدیق مجهول تصدیق معلوم)

تمام کتاب منطق شما تقریباً پیرامون همین دو بخش و مباحث مقدماتی آن است.

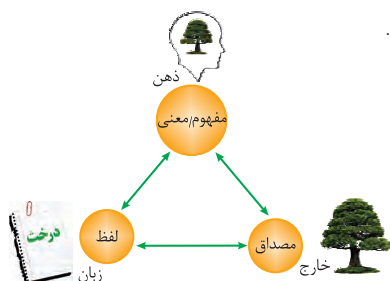
نکته بسیار مهم این دو مورد را با هم اشتباه نگیرید:

نکته دیگر: اقسام چهل هم مانند اقسام علم، تصور و تصدیق است. تصور مجهول یعنی صورت ذهنی‌ای که در ذهنمان نداریم. تصدیق مجهول، جمله خبری‌ای است که به درستی‌اش باور نداریم.

درس ۲: لفظ و معنا

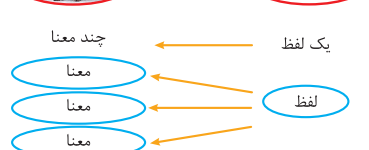
مثلت زیر و مفاهیم آن (سه حیطه خارج، ذهن و زبان) در درس فلسفه و منطق بسیار مهم است. آن را خوب یاد بگیرید.

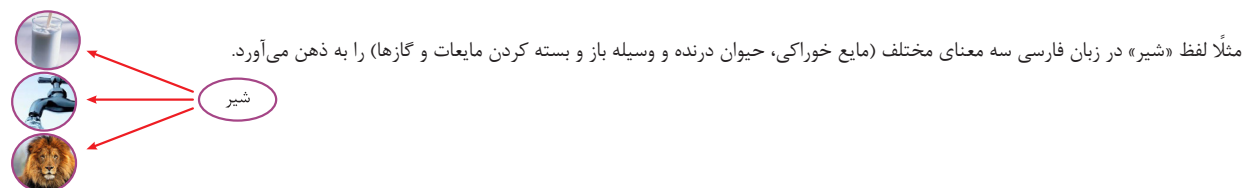
چرایی بحث از زبان (الفاظ) در منطق: انتقال افکار از طریق الفاظ — خطای در الفاظ و معانی آن باعث خطای در اندیشه چگونگی بحث از زبان (الفاظ) در منطق: بررسی اصول کلی و نه وابسته به قواعد صرف و نحو یک زبان خاص (البته در هر زبان، مثال‌های خاص همان زبان مطرح می‌شود؛ مثل کتاب و درس ما که مثال‌های درس از زبان فارسی است).

– اشتراک لفظ –

رابطه لفظ و معنا (فرمول عادی): یک لفظ (واژه) استفاده می‌شود و یک معنا به ذهن می‌آید؛ مثلاً واژه «سگ» را استفاده می‌کنیم و معنا (تصور) سگ به ذهن مخاطب می‌آید.

فرمول غیرعادی که ممکن است (و نه حتماً) باعث ایجاد مغالطه شود: یک لفظ، هم زمان چند معنا را به ذهن بیاورد. به این الفاظ «مشترک لفظی» و به این وضعیت پیش‌آمده، «اشتراک لفظ» می‌گویند.

تذکر مهم

اشتراک لفظ در هر سه نوع کلمه (اسم، فعل و حرف) رخ می‌دهد.

- ۱ اسم: او و همسرش ده سال اختلاف داشتند. ← اختلاف به معنای دعوا و عدم تفاهم / اختلاف به معنای تفاوت سنی
- ۲ فعل: دیروز همکارم از من چند عکس گرفت. ← عکس گرفتن به معنای دریافت عکس / عکس گرفتن به معنای تصویربرداری
- ۳ حرف: دهمین و آخرین درس ما پیرامون تفکر است. ← و به معنای واو عطف یعنی دهمین درس با آخرین درس / و به معنای واو بیان یعنی دهمین درس یعنی آخرین درس

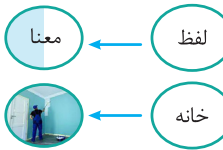
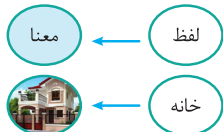
نحوه دلالت لفظ بر معنا در جملات -

دلالت: حکایت‌گری و راهنمایی

دلالت لفظ بر معنا: ذهن انسان با یک لفظ به معنای آن منتقل می‌شود.

اما این دلالت و راهنمایی به سه شکل و نحوه رخ می‌دهد:

۱ دلالت مطابقی: دلالت لفظ بر تمام معنای مورد نظر. مثال: خانه‌ام را فروختم.

۲ دلالت تضمنی: دلالت لفظ بر بخشی از معنای مورد نظر؛ مثال: خانه‌ام را رنگ کردم.

۳ دلالت التزامی: دلالت لفظ نه بر معنای اصلی، بلکه بر معنایی خارج از معنای اصلی، ولی بسیار نزدیک و ملازم و همنشین آن در ذهن (ذهن دو معنا را با هم می‌فهمد)؛ مثال: خانه‌ام را دزد زد (برد) (وسایل منزل را دزد برد).

نکته ۱

در دلالت التزامی، باید بین یک چیز و لازمه آن در ذهن شنونده (شنوندگان) ارتباط قوی و محکمی برقرار باشد.

نکته ۲

در کنایه، استعاره و ضرب‌المثل‌ها معمولاً از دلالت التزامی استفاده شده است. مثال: گاوم زایید. / بازم دست گل به آب دادی؟

- مغالطه توسل به معنای ظاهری -

اگر در جایی که مخاطبان، معنای تضمنی و التزامی یک کلمه را در نظر دارند، معنای مطابقی آن را به کار ببریم، به خطایی منتهی می‌شود که آن را «مغالطه توسل به معنای ظاهری» می‌نامند. در این مغالطه، کلمه یک معنای اصلی و ظاهری (مطابقی) دارد و معنای دیگر آن (التزامی یا تضمنی) مورد نظر شنوندگان و مخاطبان است؛ اما فرد معنای مطابقی را در نظر می‌گیرد؛ مثال: - از بس دیر آمدند علف زیر پامون سبز شد؟ + پس الان می‌شه این‌جا گوسفندچرانی کرد!

تشخیص مغالطه اشتراک لفظ از مغالطه توسل به معنای ظاهری:

اگر لفظ به دلالت مطابقی بر چند معنا دلالت داشته و مغالطه رخ داده باشد، مغالطه «اشتراک لفظ» است؛ به عبارت دیگر، در مغالطه اشتراک لفظ، هر دو معنا به دلالت مطابقی مورد نظر هستند؛ مثال: دبیر زیست: چرا نباید حیوانات نادر را شکار کنیم؟ دانش‌آموز: چون نادر ناراحت می‌شود!

به دلالت مطابقی: کمیاب

به دلالت مطابقی: اسم یک شخص خاص

نادر

یک معنا به دلالت مطابقی و دیگری به دلالت تضمنی یا التزامی

مغالطه توسل به معنای ظاهری

هر دو معنا به دلالت مطابقی است.

مغالطه اشتراک لفظ

– شیوه نگارش کلمات –

اشتباه در نگارش واژه‌ها (شامل مواردی همچون عدم رعایت دقیق علائم سجاوندی (ویرایشی)، عدم رعایت درست حرکت‌گذاری کلمات و اشکال در دیکته کلمات) می‌تواند باعث خطایی در اندیشه شود که نامش «مغالطه نگارشی کلمات» است؛ مثال: + می‌دونی اگه یه نفر با کتری بره جایی چی می‌گن؟ – چی می‌گن؟ + می‌گن باکتری!!
 برخی از جناس‌های ناقص در ادبیات، در منطق مغالطه نگارشی کلمات هستند؛ مثال: خوار و خار؛ صفر و سفر (تفاوت در دیکته کلمات) / کشت و گشت (تفاوت در اعراب) / صبحدم ناله قمری شنو از طرف چمن / تا فراموش کنی فتنه دور قمری

نکته ۱ وقتی که دو کلمه فقط در تلفظ با یکدیگر مشابه هستند و نه در نحوه نگارش (مانند خوار و خار)، مغالطه اشتراک لفظ نیست و مغالطه نگارشی کلمات است.

نکته ۲ جناس‌های تام در ادبیات، مشترک‌های لفظی در منطق هستند؛ اما فقط جناس تام را نباید مشترک لفظی دانست. ایهام‌ها و ایهام‌های تناسب هم این قابلیت را دارند.

– مغالطه ایهام در مرجع ضمیر –

ضمیر: کلمه‌ای که جایگزین اسم یا گروه اسمی می‌شود و نقش‌های آن را می‌پذیرد.
 مرجع ضمیر: اسم یا گروه اسمی که ضمیر به جای آن آمده است و از تکرار آن جلوگیری می‌کند.
 گاهی مشخص‌نبودن مرجع ضمیر و تردید در این که کدام اسم، مرجع ضمیر است، می‌تواند باعث بروز خطا در اندیشه شود که آن را «مغالطه ایهام در مرجع ضمیر» نامیده‌اند.
 هوشیار گوشي هومن را به برادرش داد. (برادر خودش یا برادر هومن؟)

نکته

از مغالطه ایهام در مرجع ضمیر یا ایهام در عبارت نیز یاد می‌شود.

درس ۳: مفهوم و مصداق

– مفهوم و مصداق –

مفهوم	همان تصور یا معنا (در سطح کتاب درسی: تصور = مفهوم = معنا = صورت ذهنی = ادراک ساده بدون حکم و قضاوت)
مصداق	نمونه واقعی و خارج از ذهن یک مفهوم. مابازای خارجی یک مفهوم. (اصطلاحاً گفته می‌شود: افراد یا اشیا که مفهوم بر آن‌ها صدق می‌کند.)

مفهوم کلی

تعریف	مفهومی است که ذهن بتواند برای آن بیش از یک مصداق فرض کند.
راه تشخیص	هر مفهومی غیر از مفاهیم جزئی، مفهومی کلی است؛ مانند روباه، قایق، رودخانه و ... (باید مفاهیم جزئی را به خوبی بشناسیم).

مفهوم جزئی

تعریف	مفهومی است که ذهن نتواند برای آن بیش از یک مصداق فرض کند.
راه تشخیص	۱) اسم خاص (افراد، مکان‌ها و چیزهای خاص) مانند: علی، هوشنگ، تخت جمشید، نیویورک، برج ایفل و ... ۲) اسم‌های با صفات اشاره «این»، «آن»، «همین»، «همان» مانند: این کتاب، آن پسر و ...

تشخیص کلی و جزئی بودن کلمات مرکب

تعیین کلی یا جزئی بودن کلمات مرکب (مضاف و مضاف‌الیه و صفت و موصوف) همیشه باید به کلمه اول نگاه کنیم و این‌طوری جزئی یا کلی بودن آن‌ها مشخص می‌شود؛
 مانند: «مغازة مسعود» (کلی)؛ «این کتاب سوسن» (جزئی)؛ «ماشین این مدیر» (کلی)؛ «این ماشین مدیر» (جزئی).
 تذکر: این قاعده شامل اسم‌های خاصی که شامل دو یا چند کلمه است.
 (یعنی مضاف و مضاف‌الیه یا موصوف و صفت نیست)، نمی‌شود. این کلمات در واقع نام‌گذاری هستند. در این موارد به کلمه اول توجه نمی‌کنیم، کل کلمات با هم، نام‌گذاری هستند و لذا این ترکیب جزئی است؛ مانند: برج پیزا، مجسمه آزادی و ...

هشدار برای چند خطای رایج

ضمایر «این» و «آن» و «من» و «تو»: خارج از بحث کلی و جزئی
این واژگان به دو اعتبار مختلف می‌توانند جزئی یا کلی باشند.
مثال برای من (کلی): «زین دو هزاران من و ما / ای عجباً من چه منم؟» — مثال برای من (جزئی): «من نگویم که مرا از قفس آزاد کنید / قفسم برده به باغی و دلم شاد کنید»

رابطه میان مصادیق دو مفهوم کلی

چهار حالت ممکن میان مصادیق دو مفهوم کلی: نسبت‌های چهارگانه (نسب اربع)

تساوی	اگر مصادیق دو مفهوم کلی کاملاً با هم یکی باشند، رابطه تساوی وجود دارد، مانند مصادیق انسان و متفکر یا مصادیق مثلث و سه‌ضلعی. (دو دایره منطبق)	الف ب
تباین	هنگامی که دو مفهوم کلی هیچ مصداق مشترکی نداشته باشند، رابطه تباین برقرار است، مانند مصادیق پیراهن و سنگ یا مصادیق گاو و گربه. (دو دایره متخارج)	الف ب
عموم و خصوص مطلق	اگر یکی از دو مفهوم کلی، عام‌تر از دیگری بود، یعنی تمام مصادیق آن را داشت و مصادیق اختصاصی خودش را هم داشت، رابطه عموم و خصوص مطلق وجود دارد، مانند مصادیق اروپایی و انگلیسی یا مصادیق صدا و زمزمه. (دو دایره متداخل)	الف ب
عموم و خصوص من‌وجه	اگر دو مفهوم کلی هر کدام دارای مصادیق مشترک با دیگری و همچنین مصادیق اختصاصی خود باشند، رابطه عموم و خصوص من‌وجه برقرار است. مثال: شاعر و نویسنده	الف ب

تفاوت کل و کلی

کل در مقابل جزء / کلی در مقابل جزئی.
تفاوت میان کل و کلی:
(۱) کل = جمع‌شدن همه اجزای آن (یک مصداق خارجی). مثال ساعت (کل) = جمع عقربه و صفحه و باطری و ... (≠ رابطه مفهوم کلی با جزئی)
(۲) از بین رفتن اجزای کل ← از بین رفتن کل / کلی می‌تواند هیچ مصداق جزئی نداشته باشد. مانند مفهوم کلی شریک خداوند یا ممکن است مصادیق آن‌همه از بین بروند، مانند مفهوم دایناسور.

اشتباه میان کل و کلی در بحث نسبت‌های چهارگانه

تفاوت میان «جزء و کل» و «جزئی و کلی»، می‌تواند باعث ایجاد اشتباهاتی می‌شود. مثال:

● رابطه چرخ و ماشین / عقربه و ساعت / میوه و درخت / دست و بدن و ... تباین است، نه عموم و خصوص مطلق.

استفاده از نسبت‌های چهارگانه در طبقه‌بندی مفاهیم

شروع از مفهوم عام ← مفهومی خاص

دو قانون طبقه‌بندی منطقی	(۱) هر طبقه از مفاهیم نسبت به مفاهیم طبقه بعدی رابطه عموم و خصوص مطلق داشته باشند. (۲) اقسام مختلف یک مفهوم در یک طبقه باید نسبت به یکدیگر رابطه تباین داشته باشند.
--------------------------	--

فلسفه یازدهم

درس ۱: چیستی فلسفه

مواجهه انسان با مسائل گوناگون در زندگی روزمره

خودنمایی سؤال‌های خاص و به فکر واداشتن انسان برای ساعات طولانی، مثل این که آزادی چیست؟ چرا درد و رنج هست؟ و ...

انسان و تفکر

پرسشگری، یکی از ویژگی‌های انسان

چرا، کلمه‌ای که انسان کنجکاوی خود را با گفتن آن به اطرافیان نشان می‌دهد.

معنای سؤال کردن، چیزی را نمی‌دانیم و به دنبال دانستن هستیم.

تفکر، واسطه رسیدن انسان از مجهولات و پرسش‌ها به معلومات و پاسخ‌ها

نکته

تفکر در تعریف منطقی‌اش شامل تعریف و استدلال است.

مراحل اندیشه‌ورزی و تفکر طبق کتاب درسی: (ترتیب بسیار مهم است).

- ۴ روبه‌رو شدن با مسئله ۵ طرح سؤال ۶ تفکر در اندوخته‌ها ۷ رسیدن به پاسخ

مراحل تفکر فلسفی طبق کتاب درسی: (ترتیب بسیار مهم است)

- ۱ روبه‌رو شدن با مجهول‌ها و مسئله‌های فلسفی ۲ طرح پرسش‌های فلسفی ۳ رجوع به معلومات و تفکر در اندوخته‌ها و انتخاب معلومات مناسب با سؤال ۴ رسیدن به دریافت فلسفی و تحقق شناخت و معرفت

مرحله اول: (تفکر غیرفلسفی) جست‌وجوی پاسخ به سؤالات معمولی و روزانه

دو مرتبه از تفکر

مرحله دوم: (تفکر فلسفی) جدی‌گرفتن سؤالات بنیادین و پرداختن به آن‌ها و به دنبال یافتن پاسخ برآمدن (تمرین «تفکر فلسفی»)

فطرت اول: مشغول‌بودن به امور عادی زندگی و تفکر در آن‌ها (= تفکر غیرفلسفی) / ماندن در آن شایسته انسان نیست.

تقسیم‌بندی ملاصدرا از مراتب تفکر

فطرت ثانی: ورود به پرسش‌های اساسی و تفکر در آن‌ها (= تفکر فلسفی) / مرحله‌ای برتر و عالی‌تر / انسان‌ها باید بکوشند از فطرت اول عبور کرده و به فطرت ثانی برسند.

دانش فلسفه

فلسفه، دانش عهده‌دار بررسی قانونمند سؤال‌های اساسی و بنیادین انسان.

افرادی (و نه همه) از ابتدای شروع حیات فکری انسان به اهمیت پرسش‌های بنیادین پی بردند و با دقت بسیار به دنبال پاسخ صحیح آن‌ها بودند.

بدون پاسخ درست و قانع‌کننده به پرسش‌های بنیادین، آدمی به تصمیم‌گیری روشن و درست نمی‌رسد.

واژه فلسفه

فلسفه	
دارای ریشه یونانی، عربی‌شده کلمه فیلسوفیا، فیلسوفیا: ترکیب دو کلمه «فیلو» = دوستداری و «سوفیا» = دانایی	تعریف لغوی
← فیلسوفیا (فلسفه): دوستداری دانایی / فیلسوفوس (فیلسوف): دوستدار دانش	معنای اول
مطلق دانش (همه دانش‌ها) / فیلسوف (در این معنا) = دانشمند	معنای دوم
دانش خاص: دانش عهده‌دار پاسخ قانونمند به پرسش‌های بنیادین	معنای سوم
سقراط (خودش را فیلسوفوس (فیلسوف): دوستدار دانش نامید).	رواج‌دهنده این واژه

مرورنامه آزمون آزمایشی خیلی سبز

فلسفه منطق

سوفیست	
تعریف لغوی	دانشمند (سوفیا: دانایی)
معنای اول	دانشمند (به کار بردن دانشمندان زمان سقراط و قبل از او برای خود)
معنای دوم	مغالطه کار (سفسطه (عربی) = مغالطه کاری)

- (۱) بی‌علاقگی برخی از ایشان (بیشتر مشغول به تعلیم سخنوری و وکالت) به بیان واقع و دفاع از حقیقت
- (۲) پیروزی بر رقیب؛ مهم‌ترین هدف
- (۳) استفاده بیشتر از مغالطه در استدلال‌هایشان (ظاهر درست و باطن غلط)
- (۴) بی‌اعتباری تدریجی حقیقت و واقعیت در نظرشان (هر کس هر چه خودش بفهمد همان حقیقت و واقعیت است).

سوفیست‌ها

به سبب تواضع و فروتنی در برابر دانایی و علم

(شاید) به خاطر هم ردیف نشدن با سوفیست‌ها

چرا سقراط خود را سوفیست ننامید؟

با گذشت زمان و پیشرفت دانش‌های مختلف، هر شاخه علمی نام ویژه‌ای پیدا کرد و فلسفه نام دانش خاص برای پاسخ به بنیادی‌ترین مسائل شد. (پاورقی صفحه ۸ کتاب درسی بسیار مفید است).
سیر تحول واژه فلسفه،

۱) فلسفه به معنای دوستداری دانایی ۲) فلسفه به معنای مطلق دانش ۳) فلسفه به معنای دانش خاص

موضوع

روش

دو معیار برای جداسازی دانش‌ها از هم

موضوع سایر علوم (غیر از فلسفه): موضوعی خاص از میان موضوعات جهان و زندگی انسان

موضوع فلسفه: اصل وجود و حقیقت جهان، طبیعت و انسان / بررسی ویژگی‌های هستی و موجودیت
موجودات / مباحث فلسفی پایه و اساس مباحث سایر علوم

موضوع فلسفه، بنیادی‌ترین موضوعات

روش کسب دانش در علوم مانند فیزیک، شیمی، زیست‌شناسی، اقتصاد و جامعه‌شناسی: روش‌های تجربی

روش کسب دانش در فلسفه: تکیه بر توانایی عقل و استدلال‌های عقلی (تفکر، تعقل، تجزیه و تحلیل دانسته‌ها / عملیات فکری و استدلالی)

فلسفه از جهت روش، مانند ریاضی (از جهت موضوع دارای اختلاف)

استفاده از روش عقلی و قیاسی

درس ۲: ریشه و شاخه‌های فلسفه

یک بخش اصلی (ریشه و اساس فلسفه)

تعدادی بخش‌های فرعی (شاخه‌ها و ستون‌های فلسفه)

دانش فلسفه

بخش اصلی و ریشه‌های فلسفه

بخش اصلی فلسفه: بررسی اصل و حقیقت وجود و مسائل پیرامون آن

هستی‌شناسی	۱ بحث درباره قوانین و احکام کلی و عام حاکم بر هستی و وجود ۲ کار فیلسوفان: به دست آوردن قوانین و احکام مربوط به خود هستی و وجود
معرفت‌شناسی	۳ مطالعه توانایی انسان در شناخت هستی ۴ کار فیلسوفان: بررسی توانایی انسان در شناخت هستی و ابزارهای این شناخت (معرفت به وجود، فرع بر امکان شناخت آن)

مرورنامه آزمون آزمایشی خیل سبز

فلسفه و منطق

تعریف: دانش فلسفی عهده‌دار انتقال قوانین بنیادی وجودشناسی و معرفت‌شناسی به محدوده‌های خاص + بیان قوانین بنیادی آن محدوده

(مثال: وجود مادی و مجرد در هستی‌شناسی ← انسان‌شناسی فلسفی: دو بعد مادی و مجرد انسان ← بررسی بعد مجرد در اخلاق و روان‌شناسی)

شاخه‌های فلسفه

تأمل فیلسوفانه در اخلاق، دین، تاریخ و طبیعت ← فلسفه اخلاق، فلسفه دین، فلسفه تاریخ و فلسفه طبیعت

«فلسفه‌های مُضاف»: شاخه‌های فلسفه (اضافه‌شدن فلسفه به نام آن دانش یا موضوع خاص) مثال: فلسفه فیزیک.

فلسفه‌های مُضاف و علوم

فلسفه مُضاف هر علم: بحث فلسفی در مورد مبانی آن علم / اثبات اساس نظریات آن علم

مثال: اصالت فرد و اصالت جامعه در فلسفه علوم اجتماعی

جامعه: مجموعه‌ای از افراد ترجیح منافع فرد بر جامعه در برنامه‌ریزی‌ها و ... گرایش به لیبرالیسم در سیاست (تأمین‌کننده آزادی‌های فردی)	اصالت فرد
افراد فاقد هویت مستقل از جامعه و تابع شرایط جامعه ترجیح منافع جمع بر فرد در برنامه‌ریزی‌ها و ... گرایش به سوسیالیسم در سیاست (تأمین‌کننده منافع جمعی)	اصالت جامعه
افراد تحت تأثیر اجتماع، اما دارای قدرت اختیار و تصمیم‌گیری و تأثیر بر جامعه و تغییر آن اعتقاد به روح جمعی در جامعه	اصالت توأمان فرد و جامعه

درس ۳: فلسفه و زندگی

گاه یکسان با باورهای دیگران و گاه متفاوت

باورهای ما درباره جهان، انسان، مرگ و ... شکل‌دهنده زندگی، عمل و تصمیم‌گیری ما براساس این باورها
دانستن دلایل برخی و ندانستن برخی دیگر (قبول بر مبنای عادت)

بررسی سخنان و رفتارهای دیگران ← برخی ریشه‌های فکری ایشان

تحلیل طرز فکر و عقیده‌های دیگران ← حدس‌زدن اهداف و معنای زندگی آن‌ها

ویژگی‌های انسان‌های اهل تفکر فلسفی
(۱) اندیشه درباره باورهای خود و ریشه آن‌ها و چرایی قبول آن‌ها
(۲) کوشش برای قراردادن بنیان‌های فکری خود در چارچوب عقل و منطق

تأمل پیرامون باورهای مربوط به زندگی آموختن چرایی و یافتن دلایل درستی یا نادرستی باورها پذیرفتن باورهای درست / کنارگذاشتن باورهای نادرست	اندیشیدن فیلسوفانه
(۱) ساختن بنیان‌های فکری شخص توسط خود او (۲) رسیدن به آزاداندیشی (۳) کسب شخصیت مستقل	پیامد اندیشیدن فیلسوفانه

معنای زندگی

باورها: سازنده فلسفه انسان و دارای نقش تعیین‌کننده در انتخاب اهداف او

فلسفه هر کس معنادهنده به زندگی اوست.

مرورنامه آزمون آزمایشی خیلی سبز

فلسفه و منطق

- (۱) اندیشیدن اندک در مورد اموری مثل حقیقت انسان و جهان / قناعت به آموخته‌ها از پیرامونشان / دقت نظر ناچیز در انتخاب اهداف / بیشتر دنباله‌رو دیگران
- (۲) اندیشه پیرامون حقیقت انسان و جهان و در بسیاری موارد رسیدن به دانش درست درباره آن / برگزیدن هدف قابل قبول برای زندگی / داشتن معنای درست برای زندگی
- (۳) داشتن نگرش نادرست درباره جهان و انسان / خطا در انتخاب هدف / معنای نادرست برای زندگی

تقسیم‌بندی انسان‌ها براساس نوع برخورد با باورهایشان

برخی فواید تفکر فلسفی		
دوری از مغالطه‌ها	استقلال در اندیشه	رهایی از عادت‌های غیرمنطقی
یکی از فواید آموختن منطق: توانایی تشخیص مغالطه‌ها و خارج کردن آن‌ها از باورها کمک گرفتن فلسفه از این فایده منطق تشخیص اندیشه‌های فلسفی درست از غلط / هموارشدن راه رسیدن به اعتقادات درست تلاش فیلسوفان در این زمینه: (۱) ارائه فهم درستی از حقایق با کاستن از مغالطه‌ها (۲) بیان فهم درست با گفتار مناسب و خالی از مغالطه (۳) نشان دادن نمونه‌هایی از مغالطه‌های فلسفی جهت عبرت گرفتن دیگران	ویژگی فیلسوف واقعی: (۱) عدم پذیرش سخن بدون دلیل (۲) بنانکردن عقیده بر پایه خیالات، تبلیغات و تعصب فرق فیلسوف با عموم مردم در مورد اندیشه در مسائل بنیادین فلسفی: (۱) جدیت در فکر (۲) استفاده از روش درست / پیروی از استدلال و نه اشخاص	پذیرش عقاید غیرمنطقی توسط افراد جامعه — نقد و ارزیابی آن افکار توسط متفکران جامعه — تلاش متفکران برای آگاه‌ساختن مردم — نپذیرفتن مردم و منحرف نامیدن متفکران — استقامت متفکران حق طلب و دلسوز — آشکارشدن باطل بودن آن عقاید غیرعقلی و آشکارشدن حقیقت — رو آوردن بسیاری از مردم به حقیقت
مثالی برای استقلال در اندیشه و رهایی از عادات غیر منطقی «تأکید بیشتر بر رهایی از عادات» تمثیل «تمثیل غار» افلاطون در کتاب جمهوری: — نشان دادن چگونگی هدایت انسان به آزادی حقیقی توسط فلسفه (اصل تمثیل را در کتاب درسی بخوانید).		

اقتصاد

درس ۱: کسب و کار و کارآفرینی

— فراز و فرود کسب و کارها —

- شرکت‌ها کارآفرینان یا مؤسسه‌هایی دارند که آن‌ها را تأسیس می‌کنند. آن‌ها با تولید کالا و خدمات و رفع نیازها و خواسته‌های مردم سود می‌برند.
- بسیاری از کسب و کارهای نوپا عمر کوتاهی دارند، به طوری که تنها نیمی از آن‌ها می‌توانند از شش سالگی عبور کنند و به کار خود ادامه دهند.
- با این که احتمال از بین رفتن و شکست کسب و کار وجود دارد، احتمال موفقیت و سودآوری هم کم نیست.

— نقش کارآفرینان —

- کارآفرین کسی است که با نوآوری و خطرپذیری، محصولات جدیدی تولید و عرضه می‌کند یا راه‌های جدیدی برای تولید کشف می‌کند.
- کارآفرینان بینشی برای مشاهده فرصت‌های کسب و کار دارند که دیگران از مشاهده آن ناتوان‌اند یا به ذهنشان خطور نمی‌کند.
- کارآفرینان شجاعتی برای شروع یک سرمایه‌گذاری جدید دارند که دیگران فاقد آن هستند.
- کارآفرینان ایده‌های خود را امیدوارانه به کسب و کارهای سودآور تبدیل می‌کنند.
- کسی که می‌خواهد کارآفرین باشد، باید مهارت‌های ابتکار عمل را داشته باشد تا بتواند با جمع کردن عوامل مختلف در کنار هم، کالا یا خدمتی را تولید کند. (به همین دلیل کارآفرینی به تلاش و کار زیادی نیاز دارد تا بتواند کسب و کار را زنده نگه دارد).
- کارآفرین لازم است: آگاهی و دانش زیادی برای اتخاذ تصمیمات مناسب درباره: ۱) موقعیت شرکت ۲) پیشنهاد محصول ۳) قیمت گذاری ۴) تبلیغات ۵) استخدام نیروی کار داشته باشد.
- کارآفرین باید توانایی مالی لازم برای راه‌اندازی کسب و کارش داشته باشد.
- کارآفرین باید بداند که در آغاز کارش ممکن است با موفقیت کم‌تر یا عدم موفقیت روبه‌رو شود.

ویژگی‌های مشترک کارآفرینان موفق -

تیزبین	فرصت‌های کسب و کار را زمانی که دیگران شاید متوجه نشوند، می‌بینند.
نوآور	ایده‌ها را به محصولات جدید، فرایندها و یا کسب و کارهای جدید تبدیل می‌کنند.
ریسک‌پذیر	پس‌انداز و خوش‌نامی‌شان را با شجاعت و تدبیر، به میدان می‌آورند تا فعالیت اقتصادی جدیدی را راه‌اندازی کنند.
خوش‌بین	کارآفرینان واقع‌بین هستند، اما مطمئن و دلگرم به موفقیت اقتصادی هستند.
پرانگیزه	نظم، انضباط، پایداری، اشتیاق و توانایی حل مسئله را دارند.
یادگیرنده	از کارشناسان، همکاران و مشتریان می‌آموزند و خود را با شرایط بازار وفق می‌دهند.
سازمان‌دهنده	منابع را به شکل کارایی مدیریت و هماهنگ می‌کنند.

هزینه‌های تولید -

- یک کارآفرین موفق برای انتخاب صحیح و درست، باید هزینه‌ها و درآمدهایش را محاسبه کند.
- پولی را که تولیدکنندگان برای تولید، صرف می‌کنند هزینه‌های تولید می‌نامند. (پول‌هایی که برای خرید یا اجاره عوامل تولید (زمین، عوامل انسانی و سرمایه) به صاحبان آن‌ها می‌پردازیم).

درآمد و سود -

- درآمد = پولی که تولیدکنندگان با فروش محصولات خود به دست می‌آورند.
- اگر میزان درآمد از میزان هزینه‌ها بیشتر باشد، تولیدکننده از فعالیت خود سود کرده است.
- اگر میزان درآمد از میزان هزینه‌ها کمتر باشد، تولیدکننده متحمل زیان شده است.
- برای حل مسائل مربوط به سود یا زیان بنگاه به این نکته‌ها توجه داشته باشید:
- ابتدا باید توجه کنیم عملکرد بنگاه در چه بازه زمانی (هفتگی، ماهیانه یا سالانه) از ما خواسته شده است؛ به عنوان مثال اگر عملکرد سالانه بنگاه مد نظر باشد، آن‌گاه باید هم درآمد و هم تمامی هزینه‌ها به صورت سالانه محاسبه شوند:
- ابتدا درآمد سالانه بنگاه را محاسبه می‌کنیم:

قیمت فروش هر واحد محصول $\times$ تعداد محصول تولیدی (فروخته‌شده) سالانه = درآمد سالانه بنگاه

سپس برای محاسبه سود بنگاه باید هزینه‌ها را بررسی و سپس مجموع آن‌ها را به دست آوریم:

نمونه‌هایی از انواع هزینه‌های سالانه بنگاه:

- مجموع حقوق سالانه پرداختی به تمامی کارگران:

$12 \times$ مجموع تعداد کارگران $\times$ حقوق ماهیانه پرداختی به یک کارگر = مجموع حقوق سالانه پرداختی به تمامی کارگران

عدد ۱۲ را برای تبدیل میزان حقوق پرداختی از ماهیانه به سالانه اضافه کردیم. (می‌دانیم یک سال برابر با ۱۲ ماه است).

- هزینه خرید مواد اولیه مورد نیاز سالانه

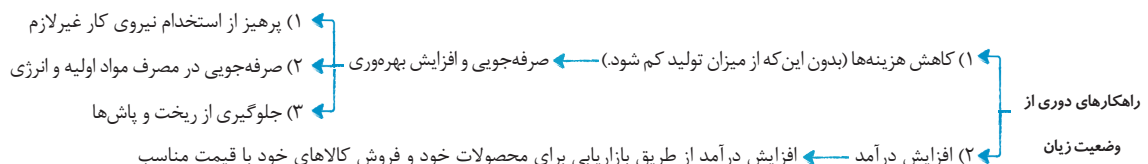
- هزینه استهلاک سالانه ماشین‌آلات تولیدی

- اجاره سالانه بنگاه (اگر در صورت سؤال میزان اجاره ماهیانه بنگاه ذکر شده بود، برای تبدیل اجاره ماهیانه به سالانه کافی است میزان اجاره ماهیانه پرداختی را در عدد ۱۲ ضرب کنیم).

حال می‌توانیم با جمع کردن هزینه‌ها و کم کردن آن‌ها از درآمد، سود یا زیان بنگاه را محاسبه کنیم.

راهکارهای دوری از وضعیت زیان -

زمانی یک کسب و کار دچار ضرر و زیان می‌شود که درآمدهای به‌دست‌آمده از هزینه‌های تولید کم‌تر باشد.

کسب درآمد حلال -

ویژگی افرادی که به کسب و کار حرام مشغول‌اند:

- این افراد معمولاً از رانت‌ها و موقعیت‌هایی که با فریب و ظاهرسازی به دست می‌آورند، سوء استفاده می‌کنند و به درآمدهای کلانی دست می‌یابند.
- معمولاً به دنبال ارزان‌خریدن و گران‌فروختن‌اند و خرید و فروش برخی از کالاها، در انحصار آن‌هاست.

- اگر کسی بخواهد با آن‌ها وارد رقابت اقتصادی شود، با انواع شگردها او را از پای در می‌آورند و سود خودشان را حفظ می‌کنند.
- برخی با احتکار کالاهای مورد نیاز مردم در مواقع ضروری و گران‌فروختن آن‌ها، سودهای سرشار می‌برند.
- برخی برای سود بیشتر، کتاب‌ها یا فیلم‌های مبتذل و غیراخلاقی را تولید و منتشر می‌کنند.
- برخی کالایی را برخلاف آن چه هست، به مشتری نشان می‌دهند تا مشتری را فریب دهند.
- اهل رشوه‌دادن و رشوه‌گرفتن‌اند و با رباخواری امورشان را می‌گذرانند.
- از آن‌جا که معمولاً دست این افراد در روستاها و محله‌های کوچک زود رو می‌شود، ترجیح می‌دهند به شهرهای بزرگ کوچ کنند تا آسان‌تر به فعالیت‌های خود بپردازند.

♦♦ درس ۲: انتخاب نوع کسب و کار ♦♦

– انواع کسب و کارها از منظر سازمان تولید –

اگر بخواهیم به صورت کلی تفاوت مفهومی شکل‌های مختلف کسب و کار را درک کنیم، باید به سؤال زیر پاسخ دهیم: «مالک محصول یا کالای (نهایی) که به مشتری عرضه می‌شود، کیست؟ یک نفر یا چند نفر و چگونه؟» این سؤال و پاسخ آن، بیانگر مفهوم «سازمان تولید» است. در ادامه به بررسی هر یک از کسب و کارها می‌پردازیم:

نوع اول: کسب و کار شخصی

ویژگی‌ها و نمونه:

- متعلق به یک شخص است.
- اغلب کسب و کارها در ایران به شکل شخصی است.
- بیشتر کسب و کارهای شخصی کوچک‌مقیاس‌اند و در همه نوع فعالیتی از کشاورزی تا صنعت به‌ویژه خدمات حضور دارند.
- مشاغل خویش‌فرمایی (مانند تعمیرکاران خودرو و لوازم خانگی)، بنگاه‌های معاملات ملکی، خرده‌فروشان، کشاورزان، صنعتگران خرد، هنرمندان و در زمینه‌های تخصصی مانند پزشکی، دندان‌پزشکی، وکالت و حسابداری اغلب کسب و کارها شخصی‌اند.

کسب و کار شخصی	
مزایا	معایب
• راه‌اندازی آسان و هزینه‌های نسبتاً اندک • آزادی عمل و سهولت در تصمیم‌گیری (تصمیم‌گیری در مورد بازاریابی، تغییر شرایط بازار و ...) • مالکیت کامل سود • منافع مالیاتی (فقط یک بار مالیات بر درآمد می‌دهید).	• بار سنگین مسئولیت (همه چیز به شما بر می‌گردد، حتی در ناخوشی و سفر) • مشکل تأمین مالی (پس‌انداز شخصی و قرض از دوستان و خانواده) • مسئولیت نامحدود در مقابل بدهی‌ها و دعاوی

نوع دوم: شرکت

- کسب و کاری است که خودش هویت قانونی دارد (به این معنی که قانون با یک شرکت، مشابه با یک فرد و یا انسان رفتار می‌کند).
- شرکت‌ها حقوق و تعهدات خاصی دارند. (دقیقاً همانند آن‌چه که انسان‌ها انجام می‌دهند).
- یک شرکت می‌تواند دارایی داشته باشد، با دیگر شرکت‌ها یا افراد وارد قرارداد شود و حتی علیه آن‌ها شکایت کند و مورد شکایت قرار بگیرد.
- دارایی هر شرکت به تعداد معینی سهم تقسیم می‌شود.
- هر کس با خرید سهام شرکت به سهامدار آن تبدیل می‌شود که به اندازه سهمش مالکیت نسبی آن را دارد و در منافع و مسئولیت‌ها به همان اندازه سهیم است.
- سهام یک سند مالکیت است و نشان می‌دهد که دارنده آن، بخشی از مالکیت شرکت را در اختیار دارد و در سود و زیان آن، شریک است.
- به عنوان مثال: اگر دارایی شرکتی به ۱۰۰,۰۰۰ سهم تقسیم شده باشد، سرمایه‌گذاری که ۱۰,۰۰۰ سهم آن را خریداری می‌کند، مالک ۱۰ درصد $(\frac{10,000}{100,000} \times 100 = 10)$ شرکت است.
- ایجاد شرکت،
- دولت برای شرکت‌ها قوانینی دارد تا به سرمایه‌گذاران اطمینان بدهد و کمک کند تا فریب نخورند.
- پذیرش و عمل به چنین قوانینی زمان‌بر و پرهزینه است و به مشاوره‌های حقوقی نیاز دارد.
- برای تشکیل شرکت، ممکن است به وکیل نیاز داشته باشید تا شما را برای تکمیل اساس‌نامه شرکت و سایر اسناد مورد نیاز کمک کند.

- موارد مشخص شده در اساسنامه شرکت
- شرکت برای چه کسب و کاری تشکیل شده است؟
 - سهام آن چه میزان است و چگونه تقسیم و فروخته می شود؟
 - چگونه شرکت سرمایه اولیه خود را تأمین می کند؟
 - چگونه سود و زیان تقسیم می شود؟
 - سهامداران چه حقوق و مسئولیت هایی در شرکت دارند؟
 - شرکت چگونه منحل می شود؟

کسب و کار شرکتی	
مزایا	معایب
- مسئولیت محدود برای سهامداران (ضرر و بدهی سهامداران محدود به میزان سهام) - امکان افزایش سرمایه و تأمین مالی بانکی (از طریق افزایش سهامداران یا افزایش سرمایه آنها و نیز وام های بانکی) - امکان رقابت بالاتر (به دلیل مقیاس تولید بالا، امکان سرمایه گذاری بیشتر و قیمت پایین تر نسبت به رقبا) - تخصص گرایی بیشتر (امکان جذب افراد توانمندتر در زمینه های تخصصی و ویژه)	- هزینه های راه اندازی بالاتر - تأخیر در تصمیم گیری - پیچیدگی در رابطه مدیریت و مالکیت و موفقیت های غیر فردی - تقسیم سود به تناسب مالکیت سهام - قوانین پیچیده تر و گزارش دهی بیشتر

نوع سوم: تعاونی ها

تعاونی ها	
تعریف و ویژگی ها	نمونه
- کسب و کاری است که با هدف تأمین نیازمندی های اعضا تشکیل می شود و به بهبود وضعیت اقتصادی آنها کمک می کند. - تعاونی ها مراحل راه اندازی کم و بیش مشابهی با شرکت ها دارند؛ اما نحوه اداره آنها براساس هر نفر، یک رأی است. (یعنی هر کدام از اعضا صرف نظر از این که چه قدر از سرمایه تعاونی را تأمین کرده باشد، یک رأی خواهد داشت.) - توزیع سود احتمالی در پایان دوره به نسبت سرمایه هر عضو است.	- در تعاونی تولید، تعدادی تولیدکننده جهت بهره مندی از مزایای فعالیت های اقتصادی با مقیاس بزرگ، گرد هم می آیند و با اقدامات جمعی منفعت خود را پیشینه می کنند. - به عنوان مثال: تعاونی کشاورزی را عده ای از کشاورزان تشکیل می دهند تا برای تهیه بذر مرغوب و تهیه سموم و کود و نیز امکان بازاریابی، تبلیغات جمعی و ایجاد زنجیره توزیع به آنها کمک کند.

نوع چهارم: مؤسسات غیرانتفاعی و خیریه

مؤسسات غیرانتفاعی و خیریه	
تعریف و ویژگی ها	نمونه
- یک مؤسسه غیرانتفاعی، نهادی قانونی است که برای انجام مأموریتی غیرسودآور، یعنی با هدفی غیرتجاری شکل گرفته است. - محدوده عمل آنها گاهی محلی، گاهی ملی و حتی جهانی است.	مأموریت هایی که در این مؤسسات انجام می شود، اغلب زمینه هایی انسانی و اجتماعی دارند؛ مانند امور خیریه، آموزش، توسعه علمی و دینی، بهداشت و سلامت و ...

درس ۳: اصول انتخاب درست

– طرح مسئله –

- به طور معمول انسان در هر لحظه از زندگی گزینه های متعددی دارد که باید از میان آنها یکی را انتخاب کند. در تصمیم گیری های منطقی، افراد هزینه ها و منافع گزینه های مختلف را با هم مقایسه و بهترین آنها را انتخاب می کنند.
- تصمیمات عاقلانه از مقایسه هزینه ها و منافع در هر انتخاب به وجود می آید.
- قبل از هر تصمیمی در انتخاب کسب و کار، اصولی باید رعایت شود، این اصول به ترتیب عبارت اند از:

– اصل اول: هزینه فرصت هر انتخاب را محاسبه کنید! –

- هزینه فرصت یک انتخاب، ارزش بهترین گزینه بعدی است که فرد آن را هنگام انتخاب از دست داده است.
- سینما رفتن برای یک فرد چه هزینه هایی دارد و هزینه فرصت سینما رفتن چیست؟
- کاری که برای سینما رفتن از آن صرف نظر کرده اید (در واقع بهترین گزینه از بین دیگر گزینه ها)، هزینه فرصت انتخاب شماست.
- در صورتی که بهترین گزینه بعدی، بعد از سینما رفتن بسکتبال بازی کردن باشد، بسکتبال بازی کردن بخشی از هزینه فرصت سینما رفتن است و بخش دیگر آن پولی است که برای بلیت پرداخت شده است.

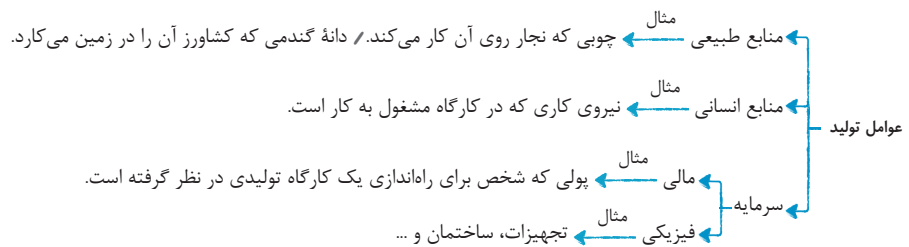

- زمان یا پول «کمیاب» است. با یک مقدار مشخص از پول، نمی‌توانیم هر چیزی را بخریم. وقت و زمان هم کمیاب است.
- به دلیل وجود کمیابی در امکانات و داشته‌ها، همیشه باید بین گزینه‌های انتخاب، «بده - بستان» کرد.
- «بده بستان» یعنی: چیزی را رها کرده تا چیز دیگری را به دست آوریم. (یک چیز را گرفته و مابقی را رها کنیم).

اصل دوم: منابع کمیاب خود را شناسایی کنید! -

- برای تولید کالاها و خدمات باید به سراغ منابع کمیاب برویم.
- منابع کمیاب تولید، اولین امکانات ما برای تولید کالاها و خدمات است و می‌توان آن‌ها را عوامل تولید نیز دانست.

عوامل تولید

- کارآفرینی تمایل افراد به سازماندهی و عملیاتی کردن کسب و کارهای جدید با پذیرش خطر عدم موفقیت است.
- کارآفرینان در جست‌وجوی فعالیت‌های سودآور، عوامل تولید شامل نیروی کار، سرمایه‌ها و منابع طبیعی را گرد هم می‌آورند تا با تولید کالاها و خدمات، نیازها و خواسته‌های دیگران را برآورده کنند و از این محل کسب درآمد نمایند.
- علاوه بر انتخاب‌های شخصی، دانش اقتصاد با انتخاب‌های اجتماعی نیز مواجه است.
- اجتماع نیز امکانات، منابع و داشته‌های کمیابی دارد و با انتخاب و بده - بستان روبه‌روست.
- منابع و امکانات در دسترس بشر محدود است. در هر نقطه از زمان، هر کشور مقدار معینی از نیروی کار، زمین قابل بهره‌برداری، سرمایه انسانی و فیزیکی و تعدادی کارآفرین دارد.
- کشورها (مانند مردم) با کمیابی منابع روبه‌رو هستند.
- کمیابی منابع هر جامعه را با مبادله مواجه می‌سازد.
- اگر منابع بیشتری برای تولید یک کالا و خدمات اختصاص داده شود، منابع کم‌تری برای تولید کالا و خدمات دیگر باقی می‌ماند.
- حتی اگر یک کشور کالاهایی از دیگر کشورها بخرد، هنوز با کمیابی و مبادله مواجه است.

اصل سوم: قید بودجه خود را ترسیم کنید! -

- وقتی شما مقدار مشخص و محدودی پول برای خرج کردن دارید، در این حالت می‌گوییم شما یک قید بودجه دارید.
- بودجه شما محدود است، بنابراین مجبورید بین گزینه‌های خود بده - بستان کنید.
- فرض کنید شما ۲۵ هزار تومان برای صرف ناهار پول دارید. حال نحوه انتخاب بین بیسکویت و شکلات را بررسی می‌کنیم:

(قیمت هر عدد شکلات ۲۵۰۰ تومان / قیمت هر بسته بیسکویت ۵۰۰۰ تومان)

در نقطه «الف» می‌توان ۲ بسته بیسکویت، و ۶ عدد شکلات خرید:

$$(6 \times 2500) + (2 \times 5000) = 15,000 + 10,000 = 25,000 \text{ تومان}$$

در نقطه «ب» می‌توان ۳ بسته بیسکویت و ۴ عدد شکلات خرید:

$$(4 \times 2500) + (3 \times 5000) = 10,000 + 15,000 = 25,000 \text{ تومان}$$

در نقطه «ج» فرد تمامی بودجه خود را به خرید بیسکویت اختصاص می‌دهد و می‌تواند ۵ بسته بیسکویت بخرد:

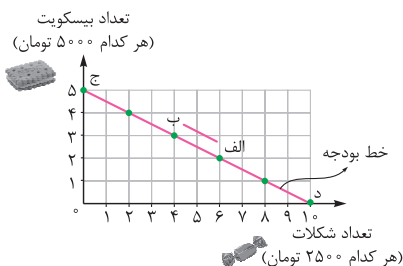
$$5 \times 5,000 = 25,000 \text{ تومان}$$

در نقطه «د» فرد تمامی بودجه خود را به خرید شکلات اختصاص می‌دهد و می‌تواند ۱۰ عدد شکلات بخرد:

$$10 \times 2,500 = 25,000 \text{ تومان}$$

اصل چهارم: هزینه‌های هدررفته را فراموش کنید! -

- هزینه‌هایی که پرداخت شده است و شما نمی‌توانید آن را بازگردانید «هزینه هدررفته» نام دارد؛ این هزینه‌ها نباید تأثیری در انتخاب و تصمیم شما داشته باشد.
- تنها هزینه مؤثر بر تصمیم‌گیری: هزینه‌هایی که در زمان تصمیم‌گیری به وجود می‌آیند.
- برای اتخاذ یک تصمیم خوب، تشخیص تفاوت هزینه‌هایی که بر تصمیم تأثیر می‌گذارد، بسیار مهم است و هزینه‌های هدررفته مهم نیستند.

اصل پنجم: بین هزینه‌ها و منافع خود، مقایسه کنید!

- برای تصمیم‌گیری منطقی باید تمام منافع با تمام هزینه‌ها مقایسه شود و در نهایت به این نتیجه برسیم که در گزینه انتخاب شده، منافع بیشتر از هزینه‌هاست.
- همیشه مقایسه هزینه‌ها و منافع براساس اطلاعاتی که از آن‌ها داریم، انجام می‌شود.
- مقایسه منافع و هزینه‌ها بخشی از تصمیم‌گیری منطقی است.
- بهترین رویکرد به نوع تصمیم فرد بستگی دارد.

- انواع تصمیمات
- (۱) انتخاب از میان گزینه‌های مختلف مثال گاهی اوقات گزینه‌های تصمیم ما این است که مطالعه کنیم یا به گردش برویم.
 - (۲) انتخاب چه مقدار از هر چیز مثال گاهی درباره میزان مطالعه یا مدت زمان گردش در حال انتخاب و تصمیم‌گیری هستیم.

اشتباهات رایج در تصمیم‌گیری (عوامل رفتارهای غیرمنطقی) -

اشتباهات رایج در تصمیم‌گیری (عوامل رفتارهای غیرمنطقی)	مثال
(۱) انگرذاری حق‌های فروش بر تصمیم‌گیری‌ها	ترجیح دادن کالایی ۱۶۰ هزار تومانی که ۵۰ درصد تخفیف دارد بر کالایی با قیمت ۸۰ هزار تومان (خرید صرفاً به دلیل حراج یا فروش ویژه).
(۲) توجه به هزینه‌های هدررفته	● خوردن کامل غذایی که سفارش داده‌اید، ولی آن را دوست ندارید، صرفاً به دلیل پول پرداخت شده بابت آن غذا. ● رفتن به کلاس بی کیفیت، صرفاً به دلیل پرداخت کامل شهریه آن.
(۳) بی‌صبری زیاد	● سراغ کارهای کم‌ارزش آنی رفتن، به جای صبر در تحصیل و یادگیری و بهره‌مندی از منافع آتی آن ● زیر بار سنگین انواع بدهی‌ها رفتن برای تأمین هزینه‌های مصرف فعلی
(۴) اعتماد به نفس بیش از حد یا خودرأی بودن	● خوش‌بینی زیاد درباره درآمد آینده و پس‌انداز کم‌تر برای نیازهای آتی ● سرمایه‌گذاری در زمینه‌های پرخطر، بدون آمادگی لازم
(۵) چسبیدن به وضعیت فعلی	چسبیدن به وضعیت فعلی و پرهیز از بررسی گزینه‌های جدید با رویکرد منطقی هزینه - فایده

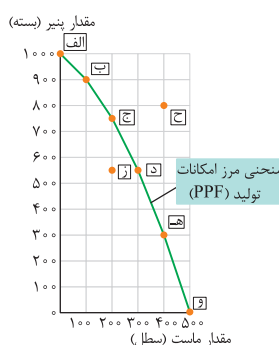
درس ۴: مرز امکانات تولید

- الگو: نمایشی ساده از واقعیتی پیچیده

توضیحات	مثال‌هایی برای الگو
جزئیات (همانند ساختمان‌ها، درختان و دست‌اندازها) را نشان نمی‌دهد. نقشه فقط راه‌های اصلی و فرعی را نشان می‌دهد، تا فرد بتواند بدون درگیر شدن در جزئیات غیرلازم، مسیر خود را پیدا کند.	نقشه راه‌ها
به ساده‌ترین شکل ممکن بخش‌های مختلف بدن انسان و نحوه ارتباط آن‌ها را نشان می‌دهد.	الگوی آناتومی بدن انسان (مورد استفاده در زیست‌شناسی)

الگوی مرز امکانات تولید -

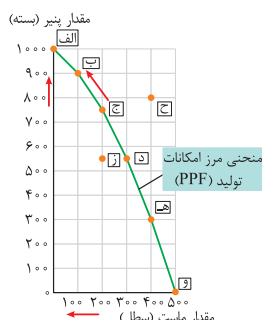
- یکی از انتخاب‌های اساسی که هر کسب و کاری (مانند یک شرکت تولیدی) با آن مواجه است، عبارت است از این که: «این کسب و کار چگونه می‌تواند منابع کمیاب خود را در میان انواع تولیدات تقسیم کند؟»
- کارخانه‌ای را تصور کنید که فقط دو محصول پنیر و ماست را تولید می‌کند.

- مرز امکانات تولید: نشان‌دهنده حداکثر امکان تولید یک شرکت با توجه به منابع موجود است.
- نقاط روی مرز امکانات تولید نشان می‌دهد که منابع کمیاب بین تولید این دو محصول چگونه تقسیم شده است، به عنوان مثال: نقطه «الف»: کارخانه همه منابع کمیاب را فقط برای تولید محصول پنیر به کار می‌گیرد و حداکثر ۱۰۰۰ بسته از این کالا در هفته تولید خواهد شد و دیگر امکان تولید محصول ماست وجود نخواهد داشت.
- نقطه «و»: کارخانه همه منابع کمیاب را فقط برای تولید محصول ماست به کار می‌گیرد و حداکثر ۵۰۰ سطل از این کالا در هفته تولید خواهد شد و دیگر امکان تولید محصول پنیر وجود نخواهد داشت.
- نقطه «ب»: ۹۰۰ بسته از محصول پنیر و ۱۰۰ سطل از محصول ماست تولید می‌شود.
- نقطه «ه»: ۴۰۰ سطل از محصول ماست و ۳۰۰ بسته از محصول پنیر تولید می‌شود.
- به خطی که از اتصال این نقاط به دست می‌آید، «مرز امکانات تولید» گفته می‌شود.
- نام اختصاری منحنی مرز امکانات تولید: PPF (Production Possibility Frontier)

– هزینه فرصت اجتماع –

● مرز امکانات تولید به ما اجازه می‌دهد تا هزینه فرصت یک کشور (یا یک شرکت) را زمانی که بیش از یک کالا تولید می‌کند، مجسم کنیم.

● در مثال ذکر شده، (منحنی مرز امکانات تولید برای یک کارخانه که دو محصول پنیر و ماست را تولید می‌کند) در نقطه «ج» کارخانه ۷۵۰ بسته محصول پنیر و ۲۰۰ سطل محصول ماست تولید می‌کند.

حال اگر کارخانه تصمیم بگیرد ۱۵۰ بسته محصول پنیر بیشتر تولید کند، آن‌گاه هزینه فرصت این انتخاب کدام است؟ برای تولید محصول پنیر بیشتر، شرکت باید به سمت چپ و بالا در طول منحنی مرز امکانات تولید حرکت کند. یعنی از نقطه «ج» به نقطه «ب» برود.

● در نقطه «ج» میزان تولید محصول پنیر، ۷۵۰ بسته و میزان تولید محصول ماست، ۲۰۰ سطل است.

● در نقطه «ب» میزان تولید محصول پنیر، ۹۰۰ بسته و میزان تولید محصول ماست، ۱۰۰ سطل است. در نقطه «ب» میزان تولید محصول پنیر، ۱۵۰ واحد بیشتر از تولید این کالا در نقطه «ج» است: $(۹۰۰ - ۷۵۰ = ۱۵۰)$ اما میزان تولید محصول ماست، ۱۰۰ سطل کاهش می‌یابد:

$$(۲۰۰ - ۱۰۰ = ۱۰۰)$$

● مرز امکانات تولید نشان می‌دهد برای داشتن محصول پنیر بیشتر، کارخانه باید از مقداری محصول ماست صرف نظر کند. محصول ماست از دست رفته، هزینه فرصت محصول پنیر بیشتر است.

● بنابراین هزینه فرصت ۱۵۰ واحد بیشتر محصول پنیر، ۱۰۰ واحد محصول ماست است که از تولید آن صرف نظر شده است.

– کارایی و ناکارایی –

● تلاش برای به دست آوردن کارایی به معنای یافتن موقعیت‌هایی برای پیشرفت است.

● اگر یک شرکت یا یک کشور، هر فرصتی را برای استفاده بهتر از منابع به کار گیرد و این تغییر باعث شود وضع دیگران بدتر شود (یا مقدار تولید کالای دیگر کاهش یابد)، اقتصاد آن شرکت یا کشور کارا است؛ یعنی شرکت یا کشور از منابع موجود خود، بیشترین استفاده را می‌برد. در غیر این صورت حداقل بیش از یک کالا یا خدمت می‌توان در دسترس مردم قرار داد؛ بدون آن که کالاها یا خدمات دیگر کاهش پیدا کنند.

● هر نقطه زیر منحنی مرز امکانات تولید، نشان‌دهنده این است که اقتصاد از بیشترین منابعش استفاده نکرده است و تولید ناکاراست؛ زیرا حداقل بیش از یک کالا می‌توانست تولید کند، بدون این که کالاهای دیگر حذف گردند.

وقتی تولید ناکارا باشد، این امکان وجود دارد که حداقل بیش از یک کالا تولید شود؛ بدون آن که از تولید کالاهای دیگر کاسته شود.

● ناحیه خارج از منحنی مرز امکانات تولید، نقاطی هستند که کشور می‌تواند آرزوی رسیدن به آن‌ها را داشته باشد. (این نقاط با فرض ثابت ماندن منابع کشور، غیر قابل دستیابی هستند، زیرا کشور منابع کافی برای تولید در آن سطح را ندارد.)